

Čornejová, Michaela

Analýza materiálu

In: Čornejová, Michaela. *Tvoření nejstarších českých místních jmen : bohemika z 11.-13. století*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2009, pp. 38-163

ISBN 9788021050273

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124004>

Access Date: 06. 03. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

2 ANALÝZA MATERIÁLU

Každé MJ v momentě svého vzniku pojmenovává buďto místo, konkrétní lokalitu, tj. objekt neživý, nebo skupinu osob na tomto místě usídlených, popř. vyjadřuje přivlastnění lokality/lidí. Toto velmi obecné rozdělení MJ zde uvádíme pouze jako pomocné kritérium pro sled jednotlivých typů MJ, ukazuje se však, že má nikoliv nepodstatný význam pro závěry o oikonymickém tvoření.³⁰

Onymizace a transonymizace

V propriální sféře jazyka existují vlastní jména, která vznikla jinými postupy než slovtvornými. Proprium při nich vzniká přenesením apelativa, označujícího třídu objektů, na konkrétní objekt (osobu, věc nebo místo), a sice na základě metonymické nebo metaforické souvislosti. V apelativním lexiku odpovídá těmto postupům do jisté míry tzv. sémantické tvoření slov, při němž nevzniká nové pojmenování, nýbrž se jen rozšiřuje počet existujících významů pojmenovací jednotky. V teorii tvoření slov jsou takové formace jako „utvořené“ uznávány jen podmíněně [DOKULIL 1962, 20].

V terminologii onomastiky se tyto postupy označují jako **onymizace** (někdy též proprializace), resp. **transonymizace**. Při onymizaci vzniká proprium tzv. sémantickou derivací a je formálně homonymní s fundujícím apelvativem (*most* → *Most*). R. ŠRÁMEK označuje uvedený postup jako transpozici apelativa do propriální sféry [ŠRÁMEK 1999b, 43, 55]. Transonymizace se od ní odlišuje tím, že fundujícím základem je proprium, mění se tedy pouze třída proprií. Transonymizaci vznikají česká MJ nejčastěji z hydronym (např. hydronymum *Ostrava* → MJ *Ostrava*). Při obou procesech nedochází ke změně slovtvorné struktury fundujícího základu [Esč 347; STSO 35; ŠRÁMEK 1999b, 56].

Přestože v toponymii (oikonymii i anoikonymii³¹) hrají uvedené postupy významnou roli, nejsou do této práce zahrnuty. Jako slovtvorný proces zde chápeme vznik nových (jednoslovných) pojmenování na základě existujících slov obměnami jejich struktury [DOKULIL 1962, 21]. Z tohoto pohledu toponyma vzniklá onymizací nebo transonymizací neobsahují žádný slovtvorný formant. Slovtvorná (v pojetí Dokulila) analýza toponym, jež jsou výsledkem přenesení původních hydronym, by vypovídala o slovtvorných postupech hydronym, nikoliv oikonym.

30 Toto členění vychází z upravené klasifikace W. TASZYCKÉHO [1946], k němu viz pozn. 7. Podobně také např. LUTTERER 1971, 10.

31 Na příkladech pomístních jmen viz např. PLESKALOVÁ 1987.

Uvědomujeme si, že z pohledu onomastiky jde o postupy velmi důležité [srov. např. ŠRÁMEK 2003–2004], jejich případná analýza je však tématem překračujícím cíl této práce. V následujících odstavcích alespoň v přehledu uvádíme sémantické okruhy, z nichž MJ tohoto typu doložená v našem materiálu vznikají.

Uvádíme pouze slova z hlediska češtiny nemotivovaná, která neobsahují žádný slovotvorný formant a jsou analyzovatelná pouze prostřednictvím etymologie [FIEDLEROVÁ 1975, 268]. MJ typu *Mosty*, *Mostek*, *Mostky* nebo *Buková* atd. řadíme pod příslušné formanty do oddílu DERIVACE.

Onymizace

MJ, která jsou výsledkem onymizace (*apelativum/adjektivum* → *oikonymum*), jsou fundována apelativy nebo adjektivy z hlediska češtiny neutvořenými. Substantivní základy lze roztrdit do následujících sémantických skupin:³²

A. Substantivní základ

Země

- o vyvýšeniny: *hora*, *chlum*, *hvozd* ‚lesnaté horstvo‘
- o skály: *kámen*, *kamýk*, *bradlo* ‚úskalí, skalisko; malá skála‘
- o sníženiny: *jáma*, *dól*, *sedlo*
- o (kulturní) půda: *hlína*, *lúka*, *láz*, *pole*, *piesek*

Vody (vodní zařízení, vodní plochy)

- o *rybník*, *jezero*, *potok*, *vrútek*, *ples*

Rostlinstvo

- o porosty: *háj*, *luh*, *chrást*, *bor*, *obora*
- o stromy a keře: *buk*, *břest*, *dub*, *habr*, *lípa*, *smrk*, *tis*
- o části rostlin a ostatní: *loza* ‚kmen‘, *rohoz* ‚rákos‘, *krč* ‚pařez‘, *kluk* ‚pletiva kořenů; pozemek zkopaný, na kterém jsou kluky‘
- o části lidského těla: *brada*, *loket*

Věci lidského života

- o sídliště, obydlí, stavby: *ves*, *sedlo*, *lhota*, *týn*, *chyšě*, *kostel*
- o cesty, brody, mosty: *brod*, *most*, *hať*, *mýto*
- o jiné věci lidského života: *buben*, *chuchel*, *slup* ‚past na chytání ryb‘
- o ostatní: *pátek*, *úterý*
- o abstrakta: *veselé*

32 Při členění vycházíme ze zjednodušených významových skupin V. ŠMILAUERA [SOUSTAVA] a apelativa uvádíme ve stč. podobě.

B. Adjektivní základ

U většiny MJ ve tvaru (z hlediska češtiny nemotivovaného) adjektiva složené deklinace (např. MJ *Čistá, Slaný, Suchá*) se předpokládá vznik přejetím původních hydronym, tj. transonymizací (viz níže). Takový závěr je však nutné podpořit historickým materiálem; není-li k dispozici, nelze vyloučit ani existenci jiného pojmenovacího postupu.

MJ tohoto typu byla motivována vlastností lokality související s její polohou (*Vysoká*) nebo charakterem terénu (*Lysá, Mokrý*). Základem jsou např. tato adjektiva: *malý, mladý, hluboký, lůtý, lysý, mokrý, planý, rovný, slaný, suchý, veliký, vraný, ščedří, krupý* („hrubý, velký“).

Transonymizace

Nejčastějším případem transonymizace v české oikonymii je přejetí pojmenování vodního toku (*hydronymum* → *oikonymum*: *Ostrava* → *Ostrava*). Existence typu *antroponymum* → *oikonymum* je sporná, protože tvoření oikonym pouhým přejetím osobního jména (bez derivace) je hodnoceno jako postup pro češtinu neobvyklý. J. SPAL [1970] předpokládá tvoření velké části těchto MJ až od 16. století a pro jména staršího původu nabízí přijatelnější výklady než např. zastánce tohoto postupu A. PROFOUS. Původní slovtvorný postup je zastřený u toponym odvozených z OJ zakončených na *-oň* a *-š* (*Mimoň, Vidoň, Vlkoš, Chotýš*): u těch nelze s určitostí stanovit, zda byla utvořena sufixem **-jb*, nebo pouhým přenesením OJ do funkce MJ (více k tomuto typu viz 2.14.10) [srov. též ŠRÁMEK 1999b, 45].

Hydronyma, která se stala základem pro MJ, jsou např. *Teplá, Dobrá, Čistá, Bielina, Trotina, Ostrava*,³³ snad i *Zruč* (související s psl. **rȳč-*, bystrý, hbitý, rychlý), *Zateč/Záteč* (dn. *Žatec*).

Derivace

Struktura kapitol k jednotlivým postupům, popř. typům jmen (formantům) dodržuje jednotnou formu: úvodní odstavce pojednávají o postavení typu v onomastice a jeho vztahu k apelativům, shrnují dosavadní literaturu, úskalí při výkladu MJ konkrétního typu, specifika typu, grafiku dokladů apod. Seznam dokladů obsahuje abecedně řazená MJ transkribovaná dle zásad v 1.5.4, případně členěná podle zásad shrnutých v 2.14.4, spolu s fundujícími zákla-

33 Suffixy *-ina* a *-ava* se uplatňují i při tvoření MJ derivací, viz příslušné kapitoly.

dy. Případné dílčí shrnutí stručně charakterizuje uplatnění typu při tvoření MJ ve zkoumané době.

Prefixace

Prefixací nové slovo vzniká připojením prefixu k základovému slovu a jeho lexikální význam je prefixem modifikován. Nedochozí přitom ke změně gramatických vlastností a výsledné substantivum si tak ponechává např. původní flexi. Prefixem je většinou slovo synsemantické, proto se prefixace vyděluje jako samostatný slovtvorný postup tvořící jistý přechod mezi kompozicí a derivací [DOKULIL 1962, 22–24].

Vedle čisté prefixace (např. MJ *Zádub*) se předponové tvoření uplatňuje i při smíšeném prefixálně-konverzním postupu, kdy kromě prefixace dochází i ke změně morfologické charakteristiky slova, např. MJ *Meziříččí*. Prefixace se uplatňuje rovněž při kombinovaném prefixálně-sufixálním tvoření, např. MJ *Mezilesice*; k němu viz 2.2.

2.1 Prefixální a prefixálně-konverzní postup

Formace utvořené prefixací (*Zádub*) a prefixálně-konverzním postupem (*Meziříččí*) spolu úzce souvisí a ve vývoji MJ se často prolínají, proto zde pojednáme o obou.

2.1.1

Prefixální a prefixálně-konverzní postupy se ve staré češtině uplatňovaly v transpoziční kategorii jmen okolností [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 281]. Ačkoliv čistá prefixace není slovtvorným postupem typickým pro slovanské jazyky, její výskyt v apelativním a toponymickém lexiku všech slovanských jazyků svědčí o jejím praslovanském původu.³⁴

V české oikonymii se tyto slovtvorné postupy uplatňují v různé míře: typ prefixovaných MJ (*Zádub*) je hodnocen jako typ v české oikonymii nerozvinutý a jména se řadí k staré toponymické vrstvě [HŠ II, 264].³⁵ Prefixálně-konverzní postup je v češtině častější a počet těchto formací byl v průběhu vývoje rozšířen četnými pře-

34 Hojná je např. v ukrajinštině a běloruštině, v slovinštině, srbštině a chorvatštině, především však v polštině, kde je dosud živá rovněž při tvoření PJ [HŠ II, 264; KARAS 1955, 67].

35 Podobně okrajový význam má čistá prefixace při tvoření nejstarších českých antroponym [PLESKALOVÁ 1998, 32–35].

chody jmen původně pouze prefigovaných, např. *Konecchl^om* → dn. *Konecchlumí*.

K poněkud odlišnému hodnocení prefixace dospívá M. HARVALÍK při analýze současných českých pomístních jmen: její výsledky svědčí naopak o hojném využití prefixálního postupu při tvoření PJ, dokonce hojnějším než prefixálně-konverzního [2000; 2004, 81]. Využití slovotvorného postupu v apelativní slovotvorbě okrajového patří mezi specifika propriální slovotvorby v návaznosti na teorii tzv. parasystému (1.2.2).

2.1.2

Citované studie M. HARVALÍKA představují nejpropracovanější rozbor uvedených typů českých toponym, založený na bohatém materiálu a teoretických závěrech moderní onomastiky. Těžištěm je materiálová analýza pomístních jmen, jejich utvářenost, vývoj, proměnlivost, frekvence předložkových prefixů a apelativní lexikální báze. Autor se dotýká rovněž podstaty propriální slovotvorby a jejího vymezení vůči apelativní. Harvalíkovy závěry jsou pro toponymické tvoření velmi přínosné, avšak při snaze srovnat je se situací v našem materiálu narážíme na mnoho výchozích rozdílů, které jsou dány jednak časovým ohraničením našeho materiálu, jednak odlišným početním zastoupením odvozenin ve starší době i v současnosti – na rozdíl od PJ jsou MJ více spjata s oficiální sférou jazyka a spontánní vznik nových formací se u nich nerealizuje v takovém rozsahu.

MJ typu *Zádub* se věnoval polský onomastik M. KARAS, jehož monografie z roku 1955 přihlíží i k formacím v ostatních slovanských jazycích a rovněž formacím apelativním. Představuje první zásadní studii k tomuto typu MJ. V. ŠMILAUER [1997, 105] řadí jména obou typů do MJ vzniklých z předložkového pádu a v rámci nich vyděluje typy podle přítomnosti nebo nepřítomnosti přípony *-í*, resp. podle jejího sekundárního odsunutí (např. *Záhoř* ← *Záhoří*). K této skupině řadí ŠMILAUER např. i MJ *Zátoří*, které zde chápeme jako derivát z prefigovaného verbálního základu (2.4).

Klasifikace STSO neuzivá pro MJ typu *Meziříčí* označení prefixálně-konverzní formace, uvádí je u prefixálně-sufixálních odvozenin (vedle formací typu *Zámostov*, *Zámostek* apod.) [STSO 63n]. Mezi prefixální odvozeniny řadí např. MJ s negací, a sice s negací původní i sekundární (viz 2.1.3). HŠ u výkladu MJ typu *Meziříčí* vždy předpokládá existenci příslušného homonymního apelativa („místního apelativa“), jehož onymizací MJ vzniklo: např. *meziříčie* → *Meziříčie* [HŠ II, 60n].

2.1.3

Specifickým případem prefixálního tvoření je negace. Oikonymům se zápornkou *Ne-*, resp. *Ni-*³⁶ se věnoval např. R. ŠRÁMEK a jejich roz-

36 Prefix *Ni-* se na českém území vyskytuje v jediném MJ *Niměřice* (podle Pf z pův. *Neměřice*; Pf III, 228), jehož první doklad se objevuje až v roce 1360 [PROBEHEFT 22].

šíření na slovanském území je zpracováno rovněž v ukázkovém sešitu STSO [PROBEHEFT 22–29; ŠRÁMEK 1966]. Při analýze MJ s *Ne-* je však potřeba rozlišovat, zda je záporka skutečně prefixem, nebo zda je negace součástí fundujícího základu (např. *Nemojany* z OJ *Nemój*): v druhém případě zahrnujeme MJ do sufixace a je uvedeno v příslušné kapitole (*Nemojany* u MJ *-(ov)´ané*). V případě, že záporka není součástí fundujícího základu, může být buďto prefixem, tj. byla přidána k již existujícímu MJ, nebo mohla být jako prefix součástí postupu prefixálně-sufixálního a podílet se na pojmenovacím aktu zároveň se sufixem. Vzhledem k tomu, že nejstarší doklady oikonym nemusí nutně zachovávat původní podobu MJ, nejsme schopni oba typy tvoření odlišit, a proto je uvádíme souhrnně u prefixálně-sufixálního tvoření.

2.1.4

Jak uvádí M. HARVALÍK, prefixální a prefixálně-konverzní pomístní jména mohla vzniknout různými způsoby; lze je aplikovat i na materiál oikonymický: (1) formace může vzniknout z apelativní předložkové konstrukce se základem apelativním (**mezi řekami* → *Meziřičí*) i propriálním (**pod Horou* → *Podhoří*), (2) z propriální předložkové konstrukce se základem apelativním (**Mezi řekami* → *Meziřičí*) nebo propriálním (**Pod Horou* → *Podhoří*), (3) propriálizací apelativa (*meziřičí* → *Meziřičí*) [HARVALÍK 2004, 65–66]. Pro MJ je možné přidat ještě další možnost, a sice transonymizaci PJ: *Meziřičí* (PJ) → *Meziřičí* (MJ). Stejně způsoby se mohou uplatnit při vzniku MJ typu *Zádub*.

Uvedené možnosti představují teoretické modely, z listinných dokladů nelze určit, který z nich se uplatnil při vzniku konkrétního MJ. Jednoznačnou rekonstrukci původní podoby MJ a původního slovtvorného typu v některých případech znemožňuje grafika, zvláště je-li fundující základ oikonyma zakončen na konsonant nepodléhající palatalizaci: např. u MJ *Priedol* nelze rozlišit, zda šlo o prefixaci utvořené MJ *Prie-dol*, nebo zda MJ vzniklo prefixálně-konverzním postupem s následným odsunutím koncového *-ie (-é)*: **Prie-dol-é* → *Prie-dol*.³⁷

Vzhledem k tomu, že v nejstarších dokladech MJ *Priedol* (dn. *Přídolí*) se objevuje vždy tvar bez koncového *-é*, kloníme se k původnímu tvaru *Priedol* (prefixace), nikoliv **Priedolé*. Na potíže narážíme i u dokladu MJ *Poboří*: z nejstarších dokladů lze vyvodit původní tvar

37 K druhé možnosti se při výkladu podobného MJ *Podol* kloní V. ŠMILAUER [1997, 109].

Pobor i *Pobořie* s následně odsunutým *-ie*: → *Poboř*. Druhá varianta (*Poboř*) žije u tohoto MJ v dnešním mluveném úzu [PF III, 386].

2.1.5 Doklady

Prefixace

Konecchlým
Pobor/Poboř
Priedol
Zábřeh
Zádub
Záchlum

Prefixálně-konverzní postup

Meziričie
Naderybie
Pobor/Poboř (← **Pobořie*)
Podgořie
Podolé
Podskalé
!Pohořie
Pořiečie
Předmostie
Přělúčie
Úboč (← **Úbočie*)
**Úsošie*³⁸
Zábořie
*Zábřěžie*³⁹ apel. *břeh*
Zágořie
*Zámlynie*⁴⁰
*Zálužie*⁴¹ apel. *luh*
!Zářěčie

Základem oikonym jsou apelativa převážně z významových skupin „terén“, méně často „porost“.

V současné české oikonymii existují i MJ tohoto typu odvozená od proprií – nejčastěji od PJ nebo MJ ležícího v bezprostřední blízkosti (např. *Podbaba*, *Podvrdy*). Jejich nejstarší doklady pochází z období mladšího, proto se zde jimi nezabýváme. Fundující základ propriální bývá uváděn i u MJ *Naderybie* [PF III, 171; V, 244], dn. *Nadryby*. Nejstarší doklad MJ z roku 1240 *Naderybe* nedává oporu pro čtení **Naderyby*, proto se přikláníme k původní podobě *Naderybie* a apelativní fundaci.

Ve všech dokladech prefixálně-konverzního tvoření se uplatňuje morfologická charakteristika *-ie*, nč. *-í*, která byla nejčastějším prostředkem konverze u jmen okolností už ve stsl. [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 281].⁴² Z prefixů se uplatňují u jmen obou typů (pořadí určuje četnost): *zá-*, *po-* (,podél/podle, u), *prie-/pře-* (,před), *ú-*, *pod-*, *konec-*, *mezi-*, *nad(e)-*.

38 Apelativní základ *socha*. K rekonstrukci MJ viz ŠMILAUER 1968b.

39 Doklad lze číst i jako *Zábřěžie* k *břieza*, tak např. PF [IV, 687n] a ŠMILAUER [1997, 109].

40 Tak v dokladu k 1233. K 1227 (falzum ze 13. stol.) je MJ uváděno jako *Zamlynene*, což svědčí o podobě *Zamlyňěně*. K tomu viz 2.2.3 a pozn. 45.

41 PF odvozuje i ze stč. *lúžě* ‚louže‘ [PF IV, 725].

42 Formant *-í* má dominantní postavení i při prefixálně-konverzním tvoření PJ v současnosti [PLESKALOVÁ 1992, 41–43].

V celkovém počtu formací (23) převažují prefixálně-konverzní formace. Počet dokladů obou typů svědčí o průměrném využití při tvoření MJ pojmenovávajících primárně lokalitu.

2.1.6

Porovnáme-li zastoupení prefixů s ohledem na počet pojmenovaných lokalit se stavem v současné oikonymii, jak jej nastínil V. ŠMILAUER [1997, 106], získáme následující tabulku:

ŠMILAUER		11.–13. stol.	
Prefix	Počet odvozenin	Prefix	Počet odvozenin
za-	45	za-	14
<i>pod-</i>	45	po-	9
<i>mezi-</i>	10	<i>pře-/pře</i>	2
po-	9	ú-	3
<i>př-</i>	5	<i>pod-</i>	2
<i>na-, před-, u-</i>	po 3	<i>konec-, mezi-, nad(e)-</i>	po 1
<i>pro-, pře-</i>	po 2		
<i>konec-, ob-, vrch-, (v)z-</i>	po 1		

Z tabulky je zřejmé, že do současnosti významně narostl počet odvozenin s prefixy *pod-* a *za-*; primární postavení prefixu *za-* při tvoření apelativ dosvědčuje stará čeština. Počet formací s *po-* se od nejstaršího období nezvýšil – prefix patřil k produktivním ve stsl., ve staré češtině se jeho role při tvoření MJ nerozvíjí. Formace jim utvořené jsou zděděné a patří zřejmě k nejstarším odvozeninám tohoto typu.

2.2 Prefixálně-sufixální postup

2.2.1

Prefixace může být součástí kombinovaného postupu prefixálně-sufixálního [DOKULIL 1962, 23, 55, 62]. Zatímco většina apelativních formací tohoto typu je ve staré češtině utvořena sufixem *-ek* [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 281–282], repertoár formantů při tvoření MJ, alespoň v nejstarší době, vychází z bohatě zastoupených a produktivních oikonymických typů.⁴³

⁴³ Přehled všech formantů, které se v této funkci realizují ve slovanských jazycích, podává nejúplněji Srso [64–65]. Přiřazuje sem i MJ typu *Zámostí*, která v této práci chápeme jako prefixálně-konverzní derivaci (viz 2.1).

V našem materiálu jsou doloženy prefixálně-sufixální formace se sufixy *-(ov)ici* a *-(ov)ané*, jejich fundujícím základem je vždy apelativum a prefix je předložkového původu. Jiné sufixy jsou ojedinělé. Onomastická literatura nevyděljuje takto utvořená oikonyma jako specifický typ, zohledňuje u nich pouze sufix: např. MJ *Mezilesice* je zařazováno do typu MJ na *-(ov)ice* (pl.) a teprve při dílčím členění typu je charakterizováno jako MJ vzniklé z předložkového pádu.⁴⁴

2.2.2

Prefixálně-sufixální formace s formantem *-(ov)ici* bývají v onomastice označovány jako výsledky tzv. „analogického tvoření“: formálně totiž navazují na starý typ tvoření obyvatelských (patronymických) jmen, avšak narušují původní výhradní spojitelnost sufixu *-(ov)ici* s antroponymickým fundujícím základem. Pojmenovacím motivem už není příslušnost skupiny osob k osobě pojmenované fundujícím OJ, ale příslušnost k místu usídlení, které je vyjádřeno v případě prefixálně-sufixálních formací předložkovým výrazem: *Mezilesici* = ‚lidé usídlení mezi lesy‘.

Toto „narušování“, resp. překračování původních pravidel tvoření je zásadním specifikem propriálního tvoření, odlišujícím jej od apelativního. Spočívá v tom, že z repertoáru apelativních formantů se některé začnou uplatňovat při tvoření proprií, resp. MJ, přičemž si z apelativní slovo tvorby nesou určitá pravidla tvoření (např. odvozování od určitých základů, třeba antroponymických). S postupným nárůstem oikonymických formací už samotná přítomnost formantu (např. *-(ov)ici*) signalizuje fakt, že dané slovo je oikonymum. Oikonymická platnost formace je dostatečně vyjádřena formantem, což vede k jeho spojitelnosti s jakýmkoliv základem, který se vztahuje k jevu souvisejícímu s pojmenovávanou lokalitou. Tou už nemuselo nutně být jméno osoby, ale i apelativum (*les*) nebo místní určení (*mezi lesy*).

Podobně lze vysvětlit i oikonyma typu *Podólšany*, která bývají v onomastické literatuře odvozována z MJ: např. *Podólšany* z **Podólšie*, *Zahořené* ze **Záhořie* ve smyslu ‚lidé, kteří se přistěhovali z **Podólšie*, **Záhořie*‘. Domníváme se, že motivací nemuselo být nutně MJ, ale – a to spíše – apelativní místní určení, které vyjadřuje, že lidé takto pojmenovaní se usídlili ‚pod olšemi‘ nebo ‚za horou‘, podobně jako MJ *Dolany*, *Slatiňany* pojmenovávala obyvatele místa s *doly* nebo *slatinami*. Na pozadí jejich existence tak mohly vzniknout formace odvozené i od předložkového výrazu, protože po-

44 Patrně z důvodů tradičního onomastického pojetí typů nejsou MJ typu *Mezilesice* uvedena ve ŠMILAUEROVĚ tvoření MJ z apelativ [1997], přestože jejich základem apelativa jsou.

jmenovávaly okolnost sídelní lokality stejně dobře jako *Dolany* nebo *Slatiňany*.

2.2.3 Doklady

Doklady členíme podle sufixu a uvádíme k nim v pravém sloupci apelativum (ve stč. podobě), které je součástí fundujícího základu.

▪ **prefix + apelativum + -(ov)ici**

<u>DOKLAD</u>	<u>APELATIVUM VE FUNDUJÍCÍM ZÁKLADU</u>
<i>Mezilesíci</i>	<i>les</i>
<i>Podlazici</i>	<i>laz</i>
<i>Podolici</i>	<i>dól</i>
<i>Pogořici</i>	<i>hora</i>
<i>Zágorčici</i>	<i>horka</i>
-ov-: <i>Nebřehovici</i>	<i>břeh</i>
<i>Pogorovici</i>	<i>hora</i>
<i>Zábrdovici</i>	<i>brdo ,vrch‘</i>

▪ **prefix + apelativum + -'ané**

<u>DOKLAD</u>	<u>APELATIVUM VE FUNDUJÍCÍM ZÁKLADU</u>
<i>Nalúčané</i>	<i>lúka</i>
<i>Podólšané</i>	<i>olšě</i>
<i>Záblac'ané</i>	<i>bláto, blato</i>
<i>Zabrušané</i>	<i>*brus ,obroušený kámen‘</i>
<i>Zahorěné</i>	<i>hora</i>
<i>Zákol'ané</i>	<i>stč. kól ,kúl‘, kolé ,kúly; palisáda, hradba z kúlů‘</i>
<i>Zalažané</i>	<i>laz</i>
<i>Zamlýňněné</i> ⁴⁵	<i>mlýn</i>

▪ **prefix (zápor) + apelativum + -iny**

<u>DOKLAD</u>	<u>APELATIVUM VE FUNDUJÍCÍM ZÁKLADU</u>
<i>Nebřeziny</i>	<i>březza</i>

Ve dvou případech se uplatňuje i **kompozičně-sufixální** tvoření: *Novosedlici* a *Lukohořané*.

45 V nejstarších dokladech kolísá s tvarem *Zámlynie* (viz 2.1.5 a pozn. 40).

2.2.4 Shrnutí

V analyzovaném materiálu je doloženo 17 MJ utvořených prefixálně-sufixálním způsobem; osm formací se sufixem *-(ou)ici* a rovněž osm se sufixem *-ané* svědčí o velmi malém využití uvedeného postupu v porovnání s uplatněním obou formantů při sufixaci. Kompozičně-sufixální postup má při tvoření oikonym ve zkoumané době minimální význam.

Suffixace

2.3 Pluralizace apelativa

2.3.1

Do této skupiny zařazujeme MJ, která vznikla pluralizací apelativa z hlediska češtiny neutvořeného (nemotivovaného), a pluralizace u nich není sekundární, tj. MJ nepřešla k plurálu z původního singuláru. MJ, která vznikla pluralizací antroponyma (i etnonyma), řadíme mezi MJ označující primárně skupinu obyvatel.⁴⁶ Jelikož se od deapelativ odlišují objektem pojmenování, uvádíme je zvlášť v 2.17. Oba typy (pluralizace antroponyma a pluralizace apelativa) se tedy liší pouze charakterem odvozovací báze, nikoli formantem (slovotvorným typem).

2.3.2

Pluralizaci považujeme za zvláštní a samostatný slovotvorný typ a plurálovou tvaroslovnou charakteristiku za slovotvorný formant: změna čísla je charakterizována jako formální vyjádření propriálně-pojmenovacího aktu [FIEDLEROVÁ 1975; STSO 64; ŠRÁMEK 1976a]. Stejně jsou hodnocena takto utvořená anoikonyma ve vztahově-modelové analýze [PLESKALOVÁ 1992, 33].

STSO definuje vznik bezsufixálních plurálových oikonym deapelativního původu jako druh gramatické (flektivní) derivace a řadí je do tzv. gramaticky tvořených MJ (hovoří o tzv. slovotvorném plurálu; STSO 64). Ve slovenské oikonymii zpracoval tento typ P. ŽIGO ve studii z r. 1997, v níž uvádí, že v rámci všech typů gramaticky tvořených MJ (kam řadí dále např. plurál neutvořeného OJ či etnonyma, MJ vzniklá změnou rodu) představuje pluralizace apelativa typ nejrozšířenější.

46 Případy, kdy dochází k pluralizaci původního toponymického základu v rámci transonymizace, např. při přejetí hydronyma do funkce MJ (*Svitava* → *Svitavy*), se v našem materiálu nevyskytují.

Při vzniku jmen pluralizací dochází pouze ke změně paradigmatu, což vede někdy v onomastické literatuře, zvláště polské, k označení pluralizace jako konverze [Stso 35, 66].

2.3.3 Doklady

Oikonyma dělíme do dvou skupin podle typu fundujícího apelativa: tím může být pojmenování neživého objektu nebo (řidčeji) pojmenování osoby. U MJ, která lze odvozovat alternativně i z OJ, uvádíme příslušnou poznámku a jsou uvedena i v 2.17.5. Pokud se při vzniku oikonyma realizoval formant, řadíme je do příslušné kapitoly – např. MJ *Lhotky* uvádíme pod deminutivními formanty.

▪ **neživé objekty**

Fundujícím základem mnoha formací obou podskupin může být jak apelativum, tak z něj onymizací vzniklé OJ (*klobúk/Klobúk; host/Host*). Přestože čistě teoreticky lze obě možnosti předpokládat u všech MJ, alternativní výklad z OJ uvádíme jen v případech, kdy je příslušné OJ v nejstarší době doloženo.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>!Brány</i>	<i>brána</i>
<i>Břegy</i>	<i>břeh</i>
<i>Hory</i>	<i>hora</i>
<i>Chyšě</i>	<i>chyšě</i>
<i>Klobúky</i>	<i>klobúk</i> nebo OJ <i>Klobúk</i>
<i>Korce</i>	<i>kořec</i> nebo OJ <i>Kořec</i>
<i>Koryta</i>	<i>koryto</i>
<i>Křě</i>	<i>keř</i>
<i>Lochy</i>	<i>loch</i>
<i>Lúky</i>	<i>lúka</i>
<i>Mury</i>	<i>mur</i> ‚příekop‘ ⁴⁷ nebo OJ <i>Mur</i> (← <i>Maurus</i>)
<i>Plasy</i>	<i>*plasa</i> (f.) ‚pruh pole‘ ⁴⁸
<i>Pláně</i>	<i>pláň, pláně</i>
<i>Skryje</i>	<i>skryj(a)</i> nebo OJ <i>Skryj(a)</i>

▪ **apelativní pojmenování osob**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Hosti</i>	<i>host</i> nebo OJ <i>Host</i>
<i>Chraberci/Chrabřci</i>	<i>chrabřec</i> ‚chrabrý muž‘
<i>Práči</i>	<i>*práč</i> (k <i>práti</i>) ⁴⁹
<i>Rataji</i>	<i>rataj</i> ‚oráč, rolník‘

47 J. GEBAUER uvádí apelativum s otazníkem.

48 Apelativum doloženo jen jako toponymum.

49 Apelativum doloženo jen jako proprium.

<i>Ťážali</i>	<i>tážal, tiežal</i> ,rolník ⁵⁰
<i>Strělci</i>	<i>střelec</i>
<i>Skočci</i>	<i>skočec, skoček</i> ,tanečník, kdo skáče a tančí‘

2.3.4 Shrnutí

Pluralizace apelativa se při tvoření oikonym uplatňuje omezeně. Fundujícími základy doložených formací jsou jednak apelativa pojmenovávající neživý objekt, jednak – méně často – apelativní pojmenování osob. Zvláště u MJ druhé skupiny je nutno vzít v úvahu i možné odvození z antroponyma; přestože nejsou všechna příslušná OJ ve staré češtině doložena, bylo by možné jejich existenci předpokládat.⁵¹

2.4 Deverbativa: formanty -O, -a, -l, -el

2.4.1 Tvoření

Tvoření oikonymických formací tohoto typu navazuje na postupy kategorie dějových jmen, popř. jmen výsledků činností [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 264–265, 273–277]. Výsledná MJ charakterizují místo jako výsledek činnosti, objekt vhodný k činnosti nebo zdroj hluku [NĚMEC 1980a, 494], přičemž činnost/děj jsou vyjádřeny základovým slovesem.

Onomastické klasifikace nezahrnují oikonyma utvořená tímto způsobem do jednoho samostatného typu. V klasifikacích založených na sémantických kritériích jsou některá z nich vyčleňována na základě významu fundujícího slovesa do skupiny MJ „získávání kulturní půdy“⁵² nebo tzv. mytebních jmen (*Prosek, Osek* apod.),⁵³ protože představují významný toponymický materiál pro studium dějin osídlení.

V této kapitole uvádíme oikonyma, která jsou motivována činnostmi nebo dějem vyjádřenými fundujícím základem, resp. jejich výsledkem. Nechápeme je jako MJ vzniklá onymizací, tj. přenesením

50 MJ *Ťážali* (dn. *Tážaly*) už v nejstarších dokladech z 12. století kolísá s tvarem *Ťážalci*, později *Těžalci, Těžalky*, tj. deminutivem. Zde uváděný nejstarší doklad k 1131 zachycuje původní nedeminutivní podobu MJ, další doklad k 1160, už deminutivní, je nejstarším dokladem deoikonymického deminutiva v našem materiálu (viz též 2.5.2).

51 Srov. SVOBODA 1964, 48–50, kde jsou uvedena deapelativní OJ jako *Kohút, Dub, Květ* apod.

52 SOUSTAVA 532.

53 K nim např. ŠMILAUER 1970d, k jejich rozšíření na slovanském území z etnografického hlediska např. KRAMÁŘIK 1973.

apelativa se zastřenou slovtvornou strukturou, přestože k většině z nich existovaly paralely ve staročeském apelativním lexiku.

2.4.2 Doklady

Citovaná oikonyma dělíme podle formantu, nerozlišujeme singulár a plurál. Nelze-li z grafiky dokladu jednoznačně určit podobu nominativu (před nebo po změně akuz.–nom.), kloníme se ke starší, původní podobě (-i). V pravém sloupci uvádíme fundující základy ve stč. podobě; není-li příslušné slovo doloženo v stč. lexiku, uvádíme alespoň příslušný kořen a jeho jiné deriváty. Některá z MJ mohla pojmenovávat primárně skupinu osob (*Potězi*, *Přitluky*; o nich více v 2.17.2).

formant -O (← psł. -v, -b)

▪ slovesa neprefigovaná

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Klokoty</i>	<i>klokotati</i> ⁵⁴
<i>Plav</i>	<i>plaviti</i>
<i>Sěč</i>	<i>sieci</i> ‚sekat‘
<i>Žďár</i>	z psł. kořene *žar-; ‚vypálené místo, spáleníště‘ ⁵⁵

▪ slovesa prefigovaná

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Náchod</i>	<i>nachoditi</i> ‚vstupovati‘
<i>Neosvětli</i>	<i>osvětleti</i> , <i>osvětłiti</i>
<i>Ochoz</i>	<i>o(b)choditi</i>
<i>Oplot</i>	<i>oplěsti</i>
<i>Osěk</i>	<i>osieci</i> ‚osekat‘
<i>Pohled</i>	<i>pohleděti</i>
<i>Polepi</i>	<i>polepiti</i>
<i>Polom</i>	<i>polomiti</i>
<i>Pomuky/Nepomuky</i>	z kořene -muk-, který v stč. <i>mukatí</i> ; nebo z -mk-, který v stč. <i>pomknúti sě</i> ‚sesmeknout se, sklouznout‘; negace zřejmě sekundární
<i>!Poplze</i>	<i>poplznúti sě</i> ‚uklouznout, smeknout se, upadnout‘, stč. <i>poplz</i> ‚co je kluzké, slizké‘
<i>Potězi</i>	<i>potáhnúti (sě)</i> ‚dát se do pohybu, vyrazit; zaměřit někam‘

54 Onomatopoického původu; název motivovaný charakterem vodního toku [viz také MALENÍNSKÁ 1997a].

55 HOLUB–KOPEČNÝ 128.

<i>Povrli</i>	kořen - <i>vrl-</i> , který např. ve <i>vřiti</i> , <i>vařiti</i> , <i>nevrlý</i>
<i>Prosěk</i>	<i>prosieci</i> ‚prosekat‘
<i>Prosmyky</i>	ze základu - <i>smýkati</i> ‚smýkat, vláčet‘
<i>Priekazy</i>	<i>překaziti</i> ‚zabránit, překážet‘
<i>Prielepi</i>	<i>přilepiti (sě)</i> ‚přilepit; spojit se, připojit se‘
<i>Prietoci</i>	<i>přetéci</i> ‚protéci‘ (?)
<i>Prievlak</i>	<i>přivléci</i>
<i>Přitluky</i>	<i>přtlúci</i>
<i>Roztoky</i>	<i>roztéci</i> <i>sě</i>
<i>Újězd</i>	<i>ujězdi</i>
<i>Vyčapi</i>	kořen - <i>čap-</i> , který např. v <i>čapnout</i>
<i>Výkleky</i>	kořen - <i>klek-</i> , který např. v <i>klekat</i>
<i>Zámŕsk</i>	- <i>mrskati</i> ‚zničit sekáním‘ ⁵⁶
<i>Zátoň/Záton</i>	<i>zatonúti</i> ‚ponořit, potopit‘ ⁵⁷
<i>Zátor</i>	<i>zatřieti</i> ‚zacpat‘
<i>Zgoř</i>	<i>shořeti/zhořeti</i>

formant -a

▪ slovesa prefigovaná

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>!Pasěka</i>	<i>posieci</i>
<i>Priesěka/Přesěka</i>	<i>přesieci</i> ‚prosekat‘
<i>Zagrada</i>	<i>zahraditi</i>
<i>Zásada</i>	<i>zasaditi</i>

▪ slovesa neprefigovaná

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Praga</i>	<i>prahnúti, pražiti</i>

formant -l

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Opoleli</i>	<i>opoleti</i> ‚opálit (se), ohořet‘
<i>Podmokli</i>	<i>podmognúti</i>
<i>Počapli</i>	kořen - <i>čap-</i> , který např. v <i>čapnout</i>
<i>Roztyli</i>	<i>roztyti</i> ‚ztloustnout; nabýt, nadmout se‘
<i>Zálezli</i>	<i>zalézti, zalézati</i>

56 HŠ II, 776: ‚vymrskané, vybičované‘ místo, tj. neúrodné (vyčerpané).

57 K MJ Zátoň a Výtoň viz detailní studie P. NEJEDLEHO [2000].

formant *-el*⁵⁸

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Skřípel</i>	<i>skřípati, skřípěti</i> ⁵⁹
<i>Třebel</i>	<i>třebiti, čistit, třibit</i> ⁶⁰
<i>Žehel</i>	<i>žéci, pálit, vypalovat</i> ⁶⁰

2.4.3 Shrnutí

Největší počet formací je odvozen nulovým formantem, jenž byl ve stč. nejrozšířenější i při tvoření apelativ. Jeho produktivita je podpořena spojitelností s největším počtem typů sloves. Formantem *-a* je odvozeno 5 MJ. Fundující základy představují nejčastěji slovesa s nulovým infinitivním formantem (*oplésti, přětéci*) a i-kmenová (*lo-miti, o(b)choditi, ujezditi*), ostatní typy omezeně (*shořeti*). Tento stav odpovídá rovněž situaci při tvoření apelativ. Z přehledu formací je zřejmé, že převažují prefigované fundující verbální základy. Některá z MJ jsou v oikonymii hojně rozšířená, tj. pojmenovávají poměrně velké množství lokalit, např. MJ *Újezd, Ochoz, Sěč* nebo *Žďár* jsou spjata s intenzivní kolonizační činností.⁶¹

Formace *Skřípel, Třebel* a *Žehel* považujeme za deverbativa utvořená formantem *-el*, jehož původu a využití v oikonymii se věnoval v citované studii I. NĚMEC [1980a]. V onomastické literatuře jsou uvedené oikonyma vykládána různým způsobem: u MJ *Žehel* (dn. *Žihle*) je deverbativní původ všeobecně akceptován, k stejnému slovo-tvornému typu se přiklání u MJ *Třebel* I. NĚMEC oproti PF pojetí MJ jako derivátu sufixem **-jb* od osobního jména **Třebel*. U MJ *Skřípel* se nejnovější výklady přiklání rovněž k derivaci formantem *-el*, a sice ze základu stč. *skřípie* ‚preslička‘, nebo z některé odvozeniny ze základu onomatopoického původu ‚skříp‘.⁶² Odmítají tak PF výklad jména jako posesiva utvořeného formantem *-ja* z OJ **Skříp* s vyvinutým epentetickým *l* mezi retnicí a *j*.

Vzhledem k tomu, že existence formantu *-el* u deverbativ je podána v literatuře poměrně přesvědčivě a ke všem třem MJ lze doložit ve staročeské slovní zásobě příslušné verbální fundující základy, považujeme všechna MJ za formace utvořené sufixem *-el* od neprefigovaných verbálních základů.

58 O formantu více NĚMEC 1980a.

59 K MJ viz SKÁLA 2000.

60 ŠMILAUER 1997, 105; HŠ II, 824.

61 Jejich specifikům geografickým a chronologickým se věnuje např. V. ŠMILAUER [ŠMA mapa 12, 33, 34, 93; ŠMOs 135, 139, 142].

62 VONDROVÁ – BLAŽEK 2001, 320–321; SKÁLA 2000.

2.5 Deminutivní formanty

2.5.1

Tvoření oikonym deminutivními formanty navazuje na postupy modifikační kategorie apelativních deminutiv. MJ tohoto typu lze rozdělit podle charakteru odvozovací báze na dvě skupiny: (1) oikonyma typu *Ostrovec*, *Horka*, která vznikají na pozadí formálně shodných apelativ buď ze základu apelativního (*Ostrovec* z apel. *ostrov*, *Horka* z apel. *hora*), nebo propriálního (*Ostrovec* z **Ostrov*, *Horka* z **Hora*); (2) oikonyma, jejichž fundujícím základem je jiné oikonymum (např. *Hostrázek*, *Vinarce*). MJ druhé skupiny nemají paralely v apelativním lexiku. Předpokladem vzniku deminutivního oikonyma je existence výchozího nedeminutivního oikonyma, popř. alespoň existence oikonymického typu, který by umožnil předpokládat vytvoření takového oikonyma. Obě uvedené skupiny se odlišují počtem formací, funkcí deminutivních podob, repertoárem a mírou využití deminutivních formantů.

Tvoření deoikonymických MJ se věnoval v podrobné studii R. ŠRÁMEK [1970a]. Na materiálu moravskoslezské oikonymie dokládá např. větší množství formálních deminutivizačních prostředků u deoikonym než u deapelativ, zabývá se různými typy fundujících základů a výsledných deminutiv a zkoumá zvláště jejich vztah, tj. vlastní proces deminutivizace. Jeho postřeh, že základní deminutivní znak ‚malý rozměr sídelního objektu‘ se rozvíjí do ‚menší význam sídelního objektu vůči jinému‘, přičemž oba se uplatňují jednak při přechodu oikonyma z nedeminutivní podoby do deminutivní, jednak při vzniku nového, přímo deminutivního oikonyma, platí i při tvoření anoikonym [PLESKALOVÁ 1992, 69–70; 2004a].

Deminutivním MJ z apelativních základů se věnoval podrobně V. ŠMILAUER [1968a]. Ve své analýze však nezohledňuje důležitý předpoklad, že totiž MJ jako *Lomec*, *Týnec* mohou být odvozena nejen od apelativních základů (*lom*, *týn*), ale i od oikonymických (*Lom*, *Týn*).

2.5.2 Doklady

Při tvoření deminutivních MJ obou typů se uplatňují sufixy známé z apelativní slovní zásoby, avšak realizují se pouze některé: především řady primárních sufixů *-ec/-cě/-ce*, *-ek/-ka/-ko*, *-ík/-icě/-íce*. Míra jejich využití je přitom odlišná od apelativ: např. sufix *-ík* není v oikonymii doložen vůbec, přestože v apelativní staročeské slovní zásobě se uplatňoval srovnatelně se sufixem *-ek* (jejich distribuce se řídila zakončením fundujícího základu) [CUŘÍN 1966, 136–137; LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 289]. Sekundární (složené) sufixy nejsou ve zkoumaném období zastupeny.

(1) DEAPELATIVA/DEOIKONYMA

Fundujícími základy těchto formací může být apelativum, nebo oikonymum (*Dubec* ← *Dub* i *dub*), přičemž za pravděpodobnější bývá považována fundace apelativem. U MJ *Kamenec* lze navíc uvažovat i o substantivizaci adj. *kamenný* pomocí sufixu *-ec*.

- **formant *-ec/-ci***⁶³ (m. sg./pl.); ***-cě*** (f. sg./pl.); ***-ce/-cě*** (n. sg./pl.)

MASKULINA	FEMININA	NEUTRA ⁶⁴
<i>!Břestec</i>	<i>Vescě</i>	<i>Humence/-cě</i>
<i>Dubec</i>		<i>Ledce/-cě</i>
		(<i>lado</i> ‚neobdělávaný pozemek‘)
<i>Gradec</i>		<i>Močidlce/-cě</i>
		(<i>močidlo</i> ‚louže, močál, bažina‘)
<i>Robci</i> (← <i>*Hrobcí</i>)		<i>Sedlce/-cě</i>
(<i>hrob</i>)		
<i>Chḷmec</i>		
<i>Kamenec</i>		
(nebo adj. <i>kamenný</i> + <i>-ec</i>)		
<i>Lazec</i>		
<i>Kalec</i>		
<i>Kostelec</i>		
<i>Obytci</i>		
(<i>obyt</i> ‚obydlí, bydlíště‘)		
<i>Ostrovec</i>		
<i>Rájec</i>		
<i>Rohozec</i>		
<i>Týnec</i>		
<i>Újězdec</i>		

- **formant *-icě*** (f.)

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Cěrekvicě</i>	<i>cěrekev</i> ‚kostel, chrám‘
<i>Cierkvicě</i>	<i>cierkev</i> ‚kostel, chrám‘
<i>Dúbravica</i>	<i>dúbrava</i>
<i>Hořicě</i>	<i>hora</i>
<i>Jistbicě</i>	<i>jistba</i> ‚mostní oblouk‘
<i>Skalicě</i>	<i>skála</i>
<i>Zagradica</i>	<i>zahrada</i>

63 Formant *-ci* je původní nominativ plurálu jo-kmenů, u neživotných byl nahrazen tvarem akuzativu: *-ci* → *-ce*.

64 Z grafiky nelze poznat, zda šlo o singulár či plurál, *-e* a *-ě* nebývají v grafice odlišena.

- **formant -ek** (m.), **-ka/-ky** (f. sg./pl.)

MASKULINA	FEMININA
<i>Borek</i>	<i>!Branky</i>
<i>Grádek</i>	<i>Horka</i>
<i>Mostek</i>	<i>Chyška</i>
<i>Osěček</i>	<i>!Lhotka</i>
<i>Sádek</i>	<i>Lůčka</i>
<i>Ščítky</i>	<i>Polička</i>
	(<i>policě ,rovina'</i>)
<i>Ždierek</i>	<i>Strážky</i>
	<i>Špička/Špičky</i>
	<i>Trúbky</i>
	<i>Veska/Vesky</i>
	<i>Zahrádka</i>

(2) DEOIKONYMA

- **formant -ec/-ci** (m. sg./pl.)⁶⁵

Tato oikonyma je možno vyložit jednak jako deminutiva z MJ, jednak jako substantiva utvořená sufixem *-ec* z adjektiva.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Březnec</i>	MJ * <i>Březen</i> ; nebo subst. z adj. <i>březný</i>
<i>Beznec</i>	MJ * <i>Bezen</i> ; nebo subst. z adj. <i>bezný</i>
<i>Slivenec</i>	MJ * <i>Sliven</i> ; nebo subst. z adj. <i>slivný</i>
<i>Stvolenec</i>	MJ * <i>Stvolen</i> ; nebo subst. z adj. <i>stvolný</i>

- **formant -ek** (m.), **-ko** (n.), **-ky** (m. pl.)

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Hostrázek</i>	MJ * <i>Host(i)raz</i>
<i>Jěvíčko</i>	MJ * <i>Jěvič</i>
<i>Děvičky</i>	MJ * <i>Děvici</i>

Nejstarším dokladem deoikonymického deminutiva v našem materiálu je doklad *Ťážalci* k roku 1160. Ve starším dokladu k roku 1131 má MJ ještě podobu nedeminutivní, *Ťážali*, kterou považujeme za původní, a MJ proto uvádíme v 2.3. Už v nejstarších dokladech však oikonymum mezi oběma podobami kolísalo.

⁶⁵ Viz pozn. 63.

2.5.3 Shrnutí

Náš oikonymický korpus svědčí o převaze formací prvního typu. V rámci druhé skupiny lze zcela spolehlivě odvodit z oikonym pouze tři MJ (*Hostrázek, Jěvičko, Děvičky*), u ostatních je možný i jiný než deminutivní původ. Pro deoikonymická deminutiva je typická mladší doba vzniku, přibývají až od 14. století, tj. mimo rámec námi zkoumaného období [ŠRÁMEK 1970a].

Z uvedených dokladů vyplývá, že v nejstarší době mají při tvoření deminutivních oikonym větší uplatnění formanty s konsonantem *c*, *-ec* a *-icě*. Jejich distribuce je jiná než u apelativ: formant *-ec* odvozuje i od základů zakončených na *-z* a *-l*, od nichž se deminutivní apelativa tvořila formantem *-ík*: *Lazec, Rohozec, Kalec, Kostelec*. Tuto diferenci lze považovat za jeden z typických rysů propriálního (oikonymického) tvoření. V rámci feminin se nejvíce realizují sufixy *-ka*, resp. pl. *-ky*, a *-icě* (11:7).

Už ve staré češtině sufix *-ec* povolna mizí z repertoáru apelativních deminutivních sufixů a dochází u něj ke ztrátě příznaku deminutivnosti. Formace podléhají deetymologizaci, o čemž svědčí jejich sekundární sufixace [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 290].⁶⁶ K podobnému jevu dochází u některých oikonym – v průběhu dalšího vývoje přecházejí k jiným (deminutivním) formantům, dochází u nich k re-suffixaci: např. *Důbravicě* → *Doubravka*. Tento jev může být důsledkem výše zmiňované spjatosti oikonym první skupiny (typ *Horka* ← *hora*) s jejich apelativními paralelami (apel. *horka*). Dokud byl typ tvoření živý u apelativ, existovala nezměněna i příslušná oikonyma. Jakmile přestal být typ u apelativ živý, docházelo ke změně topoformantu i u oikonym. Podoby s produktivními formanty nemusí být přitom nutně nově vytvořené, mohou navazovat na paralelní formace, doložené už v nejstarším období, např. dvojice *Zahrádka* – *Zahradice*, podobně *Hrádek* – *Hradec*.

Omezený materiál nám neumožňuje zkoumat časové rozvrstvení *k*-ových a *c*-ových formantů, ale uvádí se, že formant *-ec* ztrácí v oikonymii produktivitu od poloviny 14. století a na jeho místo nastupuje formant *-ek* [ŠMILAUER 1968a, 287; 1997, 92].

Celkově však dochází u oikonym ke změně deminutivního formantu spíše ojediněle. Je to dáno funkcí proprii: momentem vzniku začíná proprium plnit identifikační funkci a jeho sepětí s apelativním lexikem se uvolňuje. Rys deminutivnosti má význam především

66 Tímto procesem prošlo i apelativum *kamýk*, doložené jako časté MJ *Kamýk*. Pův. deminutivum k stsl. *kamy* ‚kámen‘ bylo do češtiny zděděno z psl. a chápeme je jako neutvořené. O ztrátě příznaku deminutivnosti svědčí sekundární sufixace -stč. *kamýček*.

v momentě vzniku oikonyma, nemá však vliv na jeho pojmenovací funkci a není tudíž nijak relevantní pro fungování MJ.⁶⁷

S uvedenou vlastností proprií souvisí rovněž rozdílné využití deminutivizace jako identifikačního prostředku u obou skupin deminutivních oikonym. Formace druhé skupiny mohou svou deminutivností odlišovat dvě nebo více stejnojmenných míst (např. **Hostiraz – Hostrázek*), u formací první skupiny tento účel lépe plní adjektivní přívlastky: pro rozlišení dvou lokalit s názvem *Újezd* je efektivnější jednu z nich specifikovat přívlastkem (*Ostružen újezd*) [více ČORNEJOVÁ 2006b].

2.6 Deadjektivní substantiva

Formace tohoto typu vznikají na pozadí apelativních názvů nositelů vlastností, tj. pojmenování substancí podle statického příznaku, vyjádřeného adjektivem. Zatímco v apelativním lexiku mohou deriváty označovat substance životné i neživotné, v oikonymickém repertoáru jde pouze o substance neživotné [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 269].

2.6.1 Maskulina

Ze staročeského repertoáru apelativních formantů se při tvoření oikonym uplatňují *-ec* a *-ík*. Formant *-ec* se při tvoření apelativ připojoval převážně k neodvozeným základům, sufix *-ík* k odvozeným. Jeho perintegrací s n-ovým formantem fundujícího adjektiva vznikl sufix *-ník*. Formace pojmenovávají místo podle výskytu určitého porostu nebo terénního jevu, podle tvaru nebo podle jiné vlastnosti.

Doklady

Formant *-(n)ík*

▪ ***neutvořené adjektivum***

Ščedřík

⁶⁷ Deminutivní oikonyma podléhala jinému vývoji, a sice významovému (funkčnímu) rozlišení sufixu *-ek* a *-ec*: formace odvozené sufixem *-ec* získávají význam augmentativnosti, zatímco formace s *-ek* si ponechávají deminutivní význam. Svědčí o tom fakt, že např. na Moravě jsou MJ *Hvozdec*, *Týnec* apod. chápána nikoliv deminutivně, ale jako ‚velký Hvozď, velký Týn‘ [ŠRÁMEK 1972, 306], podobně oikonyma *Hradec* (*Jindřichův Hradec*, *Hradec Králové*, *Levý Hradec*, *Hradec nad Moravicí*) označují významné hrady a sídla panská a feudální, zatímco oikonyma *Hrádek* pojmenovávají menší tvrze [ŠMILAUER 1968a, 287].

▪ **adjektivum na -ný, -ový**

U MJ této skupiny lze uvažovat i o přímém odvození formantem *-ník* od substantiva.

- Bezník* adj. k *bez*
Braník *branný*, opevněný, ohrazený, ozbrojený⁴ k *bran/braň*
Březník adj. k *bříza*
Důbravník adj. k *důbrava*
Javorník adj. k *javor*
Jaseník adj. k *jasen*, *jasan*⁴
Lipník adj. k *lípa*
Mělník *mělný*, *sypký*⁴
Slapník *slapný* k apel. *slap*, *peřej*⁴
!Vřesník adj. k *vřes*

U následujících oikonym předpokládáme odvození formantem *-ník* z adj. na *-ový*:

- Bukovník* adj. k *buk*
Žrnovník adj. k *žrn(ov)*, *žernov*, (mlýnský) *kámen*⁴

Formant -ec

▪ **neutvořené adjektivum**

- Bystřec* adj. *bystrý*
Tupec adj. *tupý*

▪ **adjektivum na -ový**

- Borovec* adj. k *bor*
Bukovec adj. k *buk*
Kolovec adj. ke *kolo*
!Smrkovec adj. k *smrk*

▪ **adjektivum na -atý**

- Rohatec* adj. k *roh*
Rozsochatec adj. k *rozsocha*

▪ **adjektivum na -ný**

U následujících oikonym lze uvažovat i o vytvoření deminutivním formantem *-ec* z oikonymického základu (MJ **Bezen* + *-ec*), viz 2.5.2.

- Beznec* adj. k *bez*
Březnec adj. k *bříza*
Kamenec adj. ke *kámen*
Slivenec adj. k *slíva*
Stvolenec adj. ke *stvol*

2.6.2 Feminina

Oikonyma ženského rodu tohoto typu jsou tvořena výhradně sufixem *-icě*, jehož perintegrací s n-ovým zakončením odvozovacího základu vznikla varianta *-nicě*, popř. *-ovicě* od základu s formantem *-ov-*. Slovtvorný typ *-icě/-nicě* je velmi častý u hydronym, lze tedy předpokládat i přejetí hydronymum → oikononymum.

Grafika dokladů svědčí o provedení přehlásky *´a* → *ě* v sufixu *-icě* ← *ica*, její nejstarší doklad je z roku 1175, ve falzech i dříve, např. k roku 1115 ve falzu z 13. stol. Přehláska není provedena v jediném oikonymu *Moščenica* k roku 1131, dn. *Horní Moštěnice* u Přerova.

Doklady

Formant *-icě*

▪ ***neutvořené adjektivum***

Bystřicě *bystrý*

Holicě *holý*

Lubicě *lubý* ‚libý, milý, příjemný‘

Sušicě *suchý*

▪ ***adjektivum na -í***

Tuřicě adj. k *tur*

▪ ***adjektivum na -ová***

Bukovicě adj. k *buk*

Jědovicě adj. k *jěd*

Jívovicě adj. k *jíva*

Úžěvicě adj. k *úž* ‚had‘

▪ ***adjektivum na -ní, -ná***

Blatnicě adj. k *bláto*

Břťnicě adj. k *brť* ‚brť, úl‘

!Brusnicě adj. k *brúsiti*

Břěznicě adj. k *břieza*

Dřěvnicě adj. k *dřěvo*

Gromnicě adj. k *hrom*

Hlavnicě adj. k *hlava*

Chvojnícě adj. k *chvojě*, *chvojie*

Jamnicě adj. k *jáma*

<i>Jasenicě</i> , <i>!Jěsenicě</i>	adj. k <i>jasen</i> ‚jasan‘
<i>Kamenicě</i>	adj. ke <i>kámen</i>
<i>Kbelnicě</i>	adj. ke <i>kbel</i>
<i>!Konopnicě</i>	adj. ke <i>konopě</i>
<i>Kornicě</i>	adj. ke <i>kóra</i> ‚kůra‘
<i>Krajnicě</i>	adj. ke <i>kraj</i>
<i>Lipnicě</i>	adj. k <i>lípa</i>
<i>Loděnicě</i>	adj. k <i>lodí</i> , <i>lodie</i> ‚loď‘
<i>Lomnicě</i>	adj. k <i>lom</i> ‚prask, praskot, ráz, zápas, boj, porážka; průlom (ve skále); lom kamenný‘
<i>Mělnicě</i>	adj. <i>mělný</i> ‚sypký‘
<i>Mogilnicě</i>	adj. k psl. <i>*mogila</i> ‚kopec, chlum‘
<i>Moščenica</i>	adj. <i>moščená</i> k <i>most</i>
<i>Oboječnicě</i>	adj. <i>oboječná</i> k <i>obojek</i>
<i>Ohrazenicě</i>	adj. k <i>ohraditi</i>
<i>Olešnicě</i>	adj. k <i>olšě</i>
<i>Opočnicě</i>	adj. k <i>opoka</i> ‚skála, kámen, balvan, opuka‘
<i>Oslnicě</i>	adj. <i>oslná</i> k <i>*osla</i> ‚brus‘ ⁶⁸
<i>!Ostrožnicě</i>	adj. <i>ostrožná</i> k <i>ostroh</i>
<i>Rohoznicě</i>	adj. k <i>rohoz</i> ‚rákos‘
<i>Rokytnicě</i>	adj. k <i>rokyta</i> ‚druh vrby‘
<i>Růdnicě</i>	adj. k <i>ruda</i>
<i>Rybnicě</i>	adj. k <i>ryba</i>
<i>Řěpnicě</i>	adj. k <i>řěpa</i>
<i>Sěnicě</i>	adj. k <i>sěno</i>
<i>Slivnicě</i>	adj. k <i>slíva</i>
<i>Solnicě</i>	adj. k <i>sól</i>
<i>Stativnicě</i>	adj. <i>stativná</i> k <i>stativa</i> ‚trámy na vodě osazené z obou stran žlabu‘ ⁶⁹
<i>Stebnicě</i> (– <i>*Jistebnicě</i>)	adj. <i>jistebná</i> k <i>jistba</i> ‚most, oblouk, pilíř‘
<i>Strážnicě</i>	adj. k <i>stráž</i>
<i>Telnicě</i>	adj. <i>(v)telná</i> k v češtině nedoloženému apel., psl. <i>*vьtьlь</i> ‚vrba‘
<i>!Temenicě</i>	adj. k <i>tiemě</i> , <i>témě</i> ‚temeno‘
<i>Ťřstenicě</i>	adj. <i>trstenná</i> k <i>trstie</i> ‚třtinový porost, rákosí‘
<i>Záhornicě</i>	adj. ze spojení <i>za horú</i>
<i>Žěbnicě</i>	adj. <i>žěbná</i> k <i>žába</i>
<i>Železnicě</i>	adj. k <i>železo</i>
<i>Žrnovnicě</i>	adj. k <i>žrn(ou)</i> ‚žernov, mlýnský kámen‘

2.6.3 Shrnutí

Při tvoření oikonym ve tvaru deadjektivního substantiva jsou v našem materiálu doloženy tři slovtvorné typy: maskulina tvoří formantem *-(n)ík* a *-ec*, feminina pouze *-icě*, neutra se nerealizují.

68 Pf III, 293.

69 Pf IV, 165.

Všechny tři vykazují ve staré češtině vysokou produktivitu i při tvoření apelativ.

Při celkovém srovnání zastoupení jednotlivých typů je zřejmé, že největší počet formací je utvořen sufixem *-icě* a jeho variantami: 54 formací (45 *-nicě*, 4 *-ovicě*, 4 z neutvořeného adjektiva a jedna z adjektiva na *-ŕ*).⁷⁰ Oba formanty pro maskulina jsou zastoupeny srovnatelným počtem dokladů, poměr formací *-(n)ík* : *-ec* je 14 : 13.

V rámci fundujících adjektivních základů převažují u všech typů desubstantivní adjektiva utvořená formanty s konsonantem *-n-*, které patřily k velmi produktivním adjektivním příponám při tvoření apelativ i oikonym (2.13). Ojediněle je základem deverbativní adjektivum (*Ohrazenicě*, *Brusnicě*). U maskulin je zřejmá preference tvoření formantem *-(n)ík* od *n*-ových základů (12 formací z 13), u formantu *-ec* není distribuce výrazně vyhraněná. Formant *-icě* jednoznačně preferuje derivaci z *n*-ových základů.

2.7 Formant *-išče*, *n*.

2.7.1

Stará čeština tvořila sufixem *-išče* (→ nč. *-iště*), vzácněji jeho morfologickou variantou *-isko*, jména míst apelativní povahy. Zatímco sufix *-iště* je až do současné češtiny v této kategorii velmi produktivní, formace se sufixem *-isko* jsou omezeny na moravské jazykové území⁷¹ [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 265–268]. Současné geografické rozložení obou variant u apelativ zobrazují mapy ČJA [ČJA III, mapy 191 a 193]. Zakreslené izoglosy však neplatí pro MJ, protože formace se sufixem *-iště* se vyskytují i na východ od ní, kde apelativa mají pouze *-isko*. Zastoupení obou variant na moravskoslezském území v anoikonymii dokládá i analýza J. PLESKALOVÉ [1992, 37, 74, 93, 100–101].

Přestože ve zkoumaném období sufix *-isko* není doložen, a to ani u oikonym na moravském území, v průběhu vývoje k němu dvě oikonyma přešla: *Vsišče*, dn. *Vsisko* u Olomouce, *Gradišče*, dn. *Klášterní Hradisko* u Olomouce.

V STSO se typ jmen rozpadá do několika podtypů podle zastoupení obou variant a podle struktury fundujícího základu (např. *-ev/-ovisko*, *-bčisko*; *-ev/-ovišče*, *-ev/-ovnišče* apod.) [53–54]. Řada z nich se v české oikonymii nevyskytuje, popř. se vyskytují pouze v anoikonymii. Výskyt vybraných podtypů na celém slovanském území zpracovává i ukázkový sešit STSO [PROBEHEFT 14n]. Analyzuje jejich geografické i chronologické rozšíření v jednotlivých slovanských jazycích, slovnídruhový

70 O hojném využití formantu *i* v mladší době svědčí MJ shromážděná V. ŠMILAUEREM [1997, 138–142].

71 Kromě jmen míst se formant uplatňuje při tvoření termínů.

a sémantický charakter fundujícíchází. Ukazuje se, že typ je hojný zvláště v češtině a polštině a převažují desubstantivní formace.

2.7.2 Doklady

Fundujícími základy shromážděných formací jsou substantiva a slovesa, deantroponymické formace, které z mladší doby uvádí J. SVOBODA (např. *Všeradiště*; SVOBODA 1964, 28), nejsou doloženy. Není doložena formace se sufixem *-isko*, nevyskytuje se ani varianta *-oviště*.

Vedle jednoznačně desubstantivních formací jsou doložena oikonyma, u nichž slovnědruhový charakter fundujícího základu nelze jednoznačně určit, např. MJ *Kališče* může být motivováno jak činností (*kaliti*), tak substancí (*ka*).⁷² Desubstantivní formace označují místo výskytu substance, deverbativní potom místo, kde děj probíhá.

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
	<i>Bojišče</i>	desubst./deverb.
<i>Gradišče</i>	(→ <i>Hradisko</i>) ⁷³	desubst./deverb.
	<i>Kališče</i>	desubst./deverb.
	<i>Kapřišče</i>	desubst.
	<i>Kladišče</i>	desubst./deverb.
	<i>Lazišče</i>	desubst./deverb.
	<i>Mostišče</i>	desubst.
	<i>Nedělišče</i>	deverb. z <i>nedělit</i> ‚místo, které se nedělí‘
	<i>Sedlišče</i>	desubst.
	<i>Stražišče</i>	desubst./deverb.
	<i>Vsišče</i>	(→ <i>Vsisko</i>) desubst.

Oikonymický typ není příliš produktivní.

2.8 Formant *-dlo/-dla, n.*

Stará čeština zdělila sufix *-dlo* z psl. (stsl. *-lo*), která jím tvořila dějová konkréta. Z této původně nediferencované kategorie se postupně formovaly skupiny deverbálních odvozenin, u nichž se v různé míře sufix *-dlo* uplatňoval; produktivní je především v kategorii

72 V. ŠMILAUER se kloní u všech zde uvedených oikonym k desubstantivnímu odvození [1997, 102–103], D. ŠLOSAR preferuje u stč. apel. *bojišče*, *kališče*, *hradišče* fundující základ verbální [ŠLOSAR 1982, 139].

73 Oikonymum *Gradišče* v materiálu pojmenovává celkem 12 lokalit, avšak ke změně *Gradišče* → *Hradisko* došlo jen u zmíněného *Klášteřního Hradiska* u Olomouce. V několika případech oikonymum přešlo k deminutivu *Hradištko*, tato změna však není ve zkoumaném materiálu doložena, protože proběhla v mladší době.

prostředků činností, a to až do dnešní doby, omezeně tvoří deverbální pojmenování míst apelativní povahy [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 262–263; BARES 1970, 6–8; ŠLOSAR 1982, 135n].

Oikonyma tohoto typu navazují sémanticky na apelativní názvy míst, u nichž v dnešní době sufix není produktivní. Ve zkoumaném období jsou doloženy pouze dvě deverbativní odvozeniny, pojmenovávající místo podle činnosti vyjádřené fundujícím základem.⁷⁴

Formant se uplatňuje i v anoikonymii, kde odvozuje rovněž z verbálních základů, např. *Máchadlo*, *Stínadla* [PLESKALOVÁ 1992, 100], a jak ukazuje ve své studii o PJ se sufixem *-dlo* v Čechách P. ŠTĚPÁN [2008], je při tvoření anoikonym částý.

Slovotvornému typu substantiv na *-dlo* v češtině se věnuje detailně práce R. O. BARESE *Die Nomina auf -dlo. Ein Beitrag zur tschechischen Wortbildung* z roku 1970. Autor podává důkladnou slovotvornou analýzu českých formací odvozených tímto sufixem, určuje jeho produktivitu v slovotvorných kategoriích, vše na pozadí ostatních (západo)slovanských jazyků. Kromě názvů prostředků činností tvořících těžiště odvozování se formant uplatňuje např. při tvoření expresivních pojmenování osob v kategorii činitelských jmen (*ječidlo*, *pařidlo*, *vdávadlo* atd.). Autor věnuje prostor i oikonymickému materiálu, který čerpá z Profousova slovníku. Práce je cenná především shromážděným materiálem a jeho pečlivou analýzou.

Doklady

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

Bijědla *bijěti*

Kopidlo *kopiti*

Formant patří k minimálně zastoupeným a o jeho okrajovém významu při tvoření MJ svědčí i nemnoho formací v současné oikonymii [srov. ŠMILAUER 1997, 105].

2.9 Formant *-ava*, *f*.

Oikonyma utvořená sufixem *-ava* představují rovněž nepočetnou skupinu. V literatuře se formant často označuje jako tzv. „hydronymický sufix“ [HŠ II, 185], protože je doložen v hydronymech předslovanského původu (*Morava*) a následně se uplatňoval hojně při tvoření hydronym i ve slovanských jazycích. Tato funkce sufixu svádí k stereotypnímu výkladu MJ s *-ava* jako přejatým z hydronym. Jak však uvádí F. CUŘÍN, sufix nebyl vyhrazen pouze pro pojmenování vodních toků; na základě analýzy apelativ a toponym s formantem *-ava* autor konstatuje, že jde o tvoření velmi staré

⁷⁴ Do výkladu nezahrnujeme další dvě formace tohoto typu, a sice MJ *Bradlo*, které vzniklo onymizací apelativa *bradlo* ‚úskalí, skalisko‘, lexikalizovaného derivátu se sufixem *-dlo*, a doklad *Zbyadel*, který je však pomístním jménem. Patrně je jeho základem prefigované fundující sloveso *sbjjeti* (→ *sbjěti*).

a významově nevyhraněné. Formace mohou pojmenovávat kromě hydronym rovněž místa se širokým vztahem k fundujícímu základu [CUŘÍN 1968, 38].

STSO uvádí typ pod konsonantem *-v-*, přičemž upozorňuje na eventuelní dehydronymický původ MJ. Od původního hydronyma může být výsledné oikonimum odlišeno derivačním postupem, nejčastěji změnou čísla nebo sufixem, např. *Svitava* → *Svitavy* [STSO 36, 59, 68]. Doklady těchto změn nejsou v nejstarší době doloženy.

Formant je doložen při tvoření anoikonym z adjektivních základů, primárních a se zastřenou slovtvornou strukturou [PLESKALOVÁ 1992, 92].

V našem materiálu převažují oikonyma, která vznikla zcela spolehlivě doloženou transonymizací z hydronyma (*Opava, Jihlava*). U následujících oikonym lze stejný původ pouze předpokládat, přejetí hydronyma není průkazné: deapelativní *Trnava, Lubchava* utvořeno spíše od OJ [tak SVOBODA 1964, 27] a *!Drchlava*, patrně deverbativní k *drchatí, cuchatí*, s l-ovým formantem podobně jako v sufixu *-lavý* [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 309]. V. ŠMILAUER předpokládá i u dokladů *Lubchava* a *!Drchlava* existenci původního hydronyma [1997, 135]. Zcela jistě nesouvisí s hydronymem MJ *Důbrava*, kterému v apelativním lexiku odpovídá formace s významem ‚luh; les‘ (s psl. základem **dǫbrь, les*). MJ vzniklo jeho toponymizací.

V uvedeném období představuje formant *-ava* minimálně zastoupený typ a samostatné tvoření oikonym (nikoliv onymizací či transonymizací) je sporné.

2.10 Formant *-inec, m.*

Formant tvoří jména míst z pojmenování zvířat, podobně jako v anoikonymii [ŠMILAUER 1997, 104; PLESKALOVÁ 1992, 72]. V našem materiálu je doložena pouze jediná formace, MJ *Husinec*.

2.11 Formant *-(ov)ina, f. (deapelativa)*

2.11.1

MJ utvořená sufixem *-(ov)ina* reprezentují dva slovtvorné typy: jednak substantiva odvozená z apelativních základů (*Dubina*), jednak původní posesivní adjektiva, utvořená z osobních jmen, u nichž je sufix ženskou variantou *-in* (*Cholina*). Na tomto místě pojednáváme o deapelativech, deantroponymům se věnujeme spolu s ostatními posesivy v 2.14.

Sufix *-(ov)ina* byl ve staročeské apelativní slovtvorbě polyfunkční, uplatňoval se s různou produktivitou při tvoření substantiv mnoha kategorií, konkrét i abstrakt [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER

265–285]. Oikonymické formace navazují na kategorii názvů míst a jmen hromadných a jsou motivovány apelativními názvy zvířat, porostu, řidčeji adjektivy pojmenovávajícími vlastnost terénu. Výsledná oikonyma označují ‚místo charakteristické výskytem zvěře nebo porostu‘, popř. ‚místo vyznačující se vlastností pojmenovanou adjektivem‘.⁷⁵

2.11.2

V literatuře věnované uvedenému typu oikonym bývá vydělována zvláště skupina jmen odvozených od názvů stromů, která navazují na apelativní kolektiva (např. *Bučina*, *Bukovina*, *Hrabina*). Tak postupuje např. V. ŠMILAUER v přehledu MJ utvořených z apelativ, přičemž do kolektiv řadí i MJ odvozená z názvů dalších rostlin a jejich částí, nerostů a jiných konkrét. Všechny ostatní formace (např. MJ z názvů zvířat nebo z terénních jevů) uvádí ve smíšené skupině „Jiná jména na *-ina*“ [1997, 99–102; rovněž ŠMILAUER 1968c].

Rekonstrukcí lužickosrbských deapelativních oikonym se sufikem *-ina* se zabývá ve svém příspěvku k SOA německá onomastička I. BILY. Poznamenává, že i na tomto území představují výraznou skupinu kolektiva odvozená od názvů stromů (*Lipina*). Přestože typ je na starém lužickosrbském jazykovém území doložen sporadicky, patří mezi nejstarší [BILY 1995].

Stso upozorňuje na eventuální motivaci MJ verbálními základy (*Kopanina*, *Roubanina*) v rámci kategorie názvů míst [49].

Sufix se uplatňuje i v anoikonymii [PLESKALOVÁ 1992, 72–73, 91]; konkurenčnímu vztahu mezi formacemi na *-í* a *-ina* se na anoikonymickém materiálu z Čech věnovala na více místech L. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ (více viz kap. 2.12). P. ŠTĚPÁN [2007a] upozorňuje ve studii věnované depropriálním pomístním jménům na *-ina* a *-inka* v Čechách také na možnou toponymickou fundaci, tj. že jejich základem mohou být i MJ (více k této možnosti viz pozn. 126).

2.11.3

Homonymie formantu *-(ov)ina* u deapelativ a u deantroponymických posesiv může znesnadňovat jednoznačné určení původní motivace oikonym: v některých případech je obtížné rozlišit oba typy vzhledem k početné skupině staročeských antroponym utvořených onymizací z apelativních pojmenování rostlin, zvířat apod.: např. MJ *Kanin/Kanina* je možno spojovat se stč. apelativem *káňě* ‚káně‘, nebo s OJ *Kaňa*, které vzniklo z apelativa *káňě*, nebo zkrácením OJ

⁷⁵ Některá MJ mohla vzniknout i onymizací hydronym (*Cidlina*, *Bilina*).

s *Kan(i)-* (např. *Kanimír, Kanibor* apod.).⁷⁶ Eventuální alternativní motivace uvádíme.

V listinách jsou MJ zachycena buď s plným zakončením formantu *-ina*, nebo bez koncového *-a*. V nejstarších dokladech se tak překrývají s MJ na *-in*, resp. *-yňě*, což v některých případech může vést k úvahám, že MJ byla původně utvořena sufixem *-in* a teprve sekundárně přešla k *-ina*. Zvážení těchto možností je namísto zvláště u MJ s možnou apelativní i antroponymickou motivací.

Typickým jevem u MJ tohoto typu je změna čísla z původního singuláru na plurál v průběhu vývoje: *Běstvína* → *Běstvíny*. Podobný proces dokládají i některá posesivní MJ s *-ina*: *Babína* → *Babiny*. V našem materiálu se tento jev neobjevuje, resp. grafika oikonym nedává pro podobné závěry dostatečnou oporu.

2.11.4 Doklady

Doklady dělíme do dvou skupin podle varianty formantu. V prvním sloupci jsou uvedeny apelativní nebo adjektivní fundující základy rozdělené podle významových kategorií. Deverbativa nejsou v našem materiálu doložena.

formant *-ina*

▪ *názvy zvířat*

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

Kačina základ *kač-*, např. v stč. *kačka, kačiče*

Kanína *káňe* nebo OJ *Kaňa*

Losína *los* nebo OJ **Losa*

Ptenína základ psl. **přta*, který např. v stč. *pták*

Útvína apel. v č. nedoložené **utva* ‚kachna‘

Vrabína základ *vrab-*, např. v stč. *vrabček*

▪ *názvy porostu*

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

Bučína *buk*

Bzína *bez*

Březína *břieza*

Grabína *hrab* ‚habr‘

Leščína *lěska* ‚liška‘

⁷⁶ Podobné příklady nejednoznačného výkladu uvádí J. SVOBODA [1964, 27–28] u MJ s plurálovým sufixem *-iny*, např. MJ *Kavčiny* mohlo vzniknout z OJ *Kavka*, nebo z apelativa.

▪ **charakter terénu**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Běština</i>	* <i>běsstvo</i> ‚démoni, zlí duchové‘; ⁷⁷ ‚místo, kde řádili zlí duchové‘
<i>Blučina</i>	onomatopoický základ <i>bluk-</i> ‚hluk vody‘; nebo MJ z pův. hydronyma
<i>Léšina</i>	<i>lécha</i> ‚lícha, záhon, zemědělská půda‘
<i>Mezina</i>	<i>mezě</i> ‚mez‘
<i>Pustina</i>	adj. <i>pustý</i> ‚prázdňý, opuštěný‘, nebo OJ <i>Pusta</i> ; nebo pův. <i>Pustin</i>
<i>Krušina</i>	adj. <i>kruchý</i> ‚drobivý‘

-ovina

Rozšířenou variantou sufixu je utvořeno pouze jedno oikonymum: *Bukovina*.

2.11.5 Shrnutí

Shromážděný materiál dokládá 17 formací utvořených sufixem *-ina* a pouze jednu rozšířenou variantou *-ovina*. Staročeské apelativní lexikum dokládá k většině MJ paralely. V rámci oikonym pojmenovávajících primárně lokalitu jde o typ zastoupený průměrně.

2.12 Formant -ie, n.

Tato skupina zahrnuje oikonymické formace utvořené sufixem *-ie* (→ nč. *-ĭ*), který se v staročeské apelativní slovní zásobě uplatňoval při tvoření kolektiv a deadjektivních názvů vlastností [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 278, 284].

Formant se uplatňuje i při tvoření anoikonym [PLESKALOVÁ 1992, 73, 100, 113]; rozšíření formací se sufixy *-í* a *-ina* v anoikonymii Čech se věnovala ve svých studiích L. OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ [1998b; 1998c; 1999]

Doklady

▪ **desubstantiva**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Búčie</i>	<i>buk</i>
<i>Březie</i> / <i>Březie</i>	<i>břieza</i> ‚břiza‘ nebo <i>břeh</i> ‚břeh‘
<i>Břiestie</i>	<i>břest</i> ‚jilm‘

⁷⁷ Tak LUTTERER 1969, 94–95. Pf odvozuje ze stč. apel. *běžstvie* ‚stav uprchlíka, vyhnanství‘ [Pf I, 69].

Habřie *habr*
Klokočie *klokoč*
Lipie *lípa*
Ptenie základ psl. **pъta*, který např. v stč. *pták*

▪ **ostatní**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

Gobzie z adj. psl. **gobъzъ*, k němu stč. *hobezný* ‚hojný‘, snad význam ‚místo hojnosti; úrodné‘

Ze dvou oikonymických formantů *-ie* a *-(ov)ina*, jimž v apelativním lexiku odpovídají odvozeniny v kategorii kolektiv, je v analyzovaném materiálu hojněji zastoupený *-(ov)ina*, ačkoli doložené paralelní formace svědčí o využití obou: *Búčie* – *Bučina*, *Habřie* – *Grabina*.

Poměr kolektiv na *-i* a *-ina* zkoumal na materiálu současné oikonymie V. ŠMILAUER [1968c]. Na základě analýzy MJ utvořených od stejných základů oběma formanty zjistil, že existují oblasti s větším výskytem jednoho ze zkoumaných typů (viz ŠMA mapa 67); je-li od konkrétního apelativního základu doložena pouze jedna odvozenina, je to častěji formace s *-i*. Z našeho početně omezeného materiálu jeho závěry nemůžeme potvrdit. Jak vyplývá z citovaných studií L. OLIVOVÉ-NEZBEDOVÉ, v anoikonymii je situace poněkud jiná: z formací utvořených oběma sufixy od stejného základu (*Lipí/Lipina*, *Boucí*, *Buči/Boučina*, *Bučina*) převažují podoby s *-ina*, resp. s *-iny* (sekundární příklonění k plurálu), přičemž lze také vymežit areály výskytu [OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ 1998b; 1999; k areálům zvláště 1998c].

2.13 Substantivizovaná adjektiva

2.13.1

Oikonyma ve tvaru substantivizovaného adjektiva vznikala elipsou z dvouslovného spojení adjektiva a substantiva, kde nositelem identifikační funkce bylo adjektivum. U zde uváděných MJ syntagma *adjektivum* + *substantivum* není doloženo, lze jej pouze předpokládat. Adjektiva, která jsou v nejstarší době doložena jako součást syntagmatu, v naší práci nejsou analyzována.⁷⁸

Čeština zdědila z psl. slovtvorné kategorie adjektiv ne zcela vyhraněné, jejich postupná krystalizace pokračovala ve staré češtině. Při tvoření oikonym se přitom uplatňovaly pouze některé z nich, především individuální posesivita a nespecifikovaná širší relace.

Od původu adjektiva jsou rovněž MJ utvořená posesivními sufixy *-óv*, *-in*, a **-jb* z antroponymických základů. Tyto formace se velmi brzy substantivizovaly, sufixy se přehodnotily na topoformanty

⁷⁸ K nim viz naše studie ČORNEJOVÁ 2006b. Oikonyma, jejichž základem jsou primární, neutvořená adjektiva nebo hydronyma, jsou popsána na s. 40.

a uplatňovaly se záhy rovněž při odvozování od základů apelativních. Etablovaly se v samostatné oikonymické typy a v rámci české oikonymie představují velmi početné makrotypy.⁷⁹ Z uvedených důvodů jim vyhrazuje samostatný výklad (2.14), kde se plně věnujeme jejich specifikům.

Nejstarší české jazykové památky svědčí o větším rozsahu jmenné deklinace adjektiv než v současné češtině, v níž jsou dochovány pouze její zbytky. Jmenné tvary se uplatňují rovněž v oikonymii, jsou doloženy dokonce i u adjektiv, která jsou součástí syntagmatu adjektivum + substantivum, např. *Ostružen újezd* [ČORNEJOVÁ 2006b].

2.13.2

Kvůli absenci diakritických znamének a dokladům v nepřímých pádech nelze v mnoha případech bezpečně určit původní rod adjektiva, zvláště máme-li ve zkoumaném období k dispozici jeho jediný doklad. Vzhledem k tomu, že adjektivní oikonyma během vývoje silně kolísala v rodě [HŠ II, 199], nemůžeme se spolehlivě opřít ani o mladší doklady nebo dnešní podobu nářeční či oficiální – ta byla často stanovena na základě novějšího úzu. Např. u dokladu *Racowe* lze uvažovat o těchto možnostech původní podoby: (1) (*v*) *Rakové*, lok. sg. f. MJ *Raková* z apel. *rak*; (2) *Rakové*, nom. sg. n. MJ z téhož základu; (3) (*v*) *Rakově*, tj. lok. sg. MJ *Rakov*, to odvozeno sufixem *-ov* od OJ *Rak* ← apel. *rak*; (4) jmenná podoba adj. Podobně např. doklad *Jablechna* lze číst jako *Jablečná*, nom. sg. f. adjektiva utvořeného sufixem *-ná* od základu *jablko*, nebo (*do, z*) *Jablečna*, gen. sg. n. jmenného tvaru téhož adjektiva.

Domníváme se, že určení původního rodu adjektiva není pro obraz utvářenosti adjektivních toponym natolik zásadní, relevantní by bylo při sledování vývoje MJ do současnosti, což však není naším cílem. Zaměřujeme se proto na sufix, slovní druh a rod fundujícího základu. Na základě srovnání grafiky a způsobu záznamu oikonym v celé listině, z níž je doklad vyexcerpován, pozdějšího vývoje jména a s pomocí příslušných hesel ve slovnících PF a HŠ se přikláníme k nejpravděpodobnějšímu přepisu a jiné přijatelné možnosti uvádíme za lomítkem.

Formanty -á, f.; -ý, m.

Oikonyma tohoto typu jsou utvořena konverzí, tj. změnou tvaroslovné charakteristiky spojenou se slovnědruhovým přechodem *substantivum* → *adjektivum*. Fundující substantivum je přidáním

⁷⁹ K pojmu makrotyp viz pozn. 9.

koncovky pouze zařazeno k adjektivnímu deklinačnímu typu, jinými slovy koncovka plní funkci formantu, např. *Dubá*.

Jde o velmi řídký způsob tvoření adjektiv, v češtině velmi omezený,⁸⁰ v české anoikonymii je doloženo pouze několik formací (*Velký/Malý Tisý, Lipej, Sosný*).⁸¹ V oikonymii je typ definován jako archaický a málo produktivní, formace se vyskytují ve všech slovanských jazycích a vždy leží v starých sídelních areálech [PROBEHEFT 4–5].

Komplexní analýzu tohoto typu jmen v polské toponymii (oikonymii a anoikonymii) přináší studie I. BAJEROWÉ [1957]. Autorka shrnuje dosavadní bádání o typu, areálové rozložení na polském území a rovněž doklady z oikonymie ostatních slovanských jazyků. V. ŠMILAUER uvádí typ ve skupině deadjektivních oikonym odvozených nulovou příponou [1997, 114]. Typ detailně zpracovává v západoslovanských jazycích ukázkový sešit STSO [PROBEHEFT 4–5], obsahující údaje o jeho rozšíření, chronologii, charakteru fundujících základů apod.

Fundujícími základy jsou apelativní pojmenování porostu nebo terénu. Antroponymické základy, doložené v malé míře v polštině, se v češtině neobjevují, a to ani v mladší době.

Grafika nejstarších dokladů neumožňuje někdy odlišit tento typ od oikonym vzniklých toponymizací apelativa: např. doklad *Lipa* lze číst jako *Lipá* i jako *Lípa*.

Doklady

Ze substantivních základů jsou utvořena MJ *Břná, Dubá* (f.), patrně k tomuto typu patří i oikononym *Klepý* (m.), buď z verbálního základu *klep-*: *klepat*, 'nahánět zvěř klepáním' [PF II, 230–231], nebo z deverbativního substantiva *klep*, 'past' [ŠMILAUER 1997, 114]. Uvádí se též souvislost s *klep-*, 'klopit, klenout', formace by pak označovala terénní svislou nebo převislou plochu [PF V, 198].

Formanty -í, m.; -ie, n.

Variantou formantu psl. *-jъ, který se uplatňoval při tvoření individuálně posesivních adjektiv (2.14), je formant *-í* s morfologickou charakteristikou složené deklinace. Oikonyma jím utvořená navazují na kategorii relačních adjektiv [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 298–299]. Fundujícími základy jsou apelativní názvy zvířat, maskulina a feminina, výsledné formace pojmenovávají místo podle výskytu daného druhu zvěře [ŠMILAUER 1997, 133–134]. MJ tohoto typu leží většinou na starých a starších sídelních územích [ŠRÁMEK 1998, 205].

80 V ostatních slovanských jazycích je doloženo pouze několik apelativních formací, v polštině např. název měny *zloty* [BAJEROWA 1957, 298]. Typ se uplatňuje v mnohem větší míře u složených adjektiv typu *dlouhonohý, křivoústý*, jimž v polštině odpovídají adjektiva *dlugonogi, krzywousty* [tamtéž].

81 Za upozornění na tyto doklady děkuji M. HARVALÍKOVÍ z onomastického oddělení ÚJČ AV ČR.

Doklady

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Kobylí, Kobylé</i>	<i>kobyła</i> , f.
<i>Kuní</i>	<i>kuna</i> , f.
<i>Jězví</i>	<i>jězev, jězv</i> , m. ‚obluda toho jména‘
<i>Zajěčí, Zajěčie</i>	<i>zajiec</i> , m.
<i>Jastrábie</i>	<i>jastráb</i> , m.
<i>Medvězie</i>	<i>medvěd</i> , m.
<i>Veveří</i>	<i>vever</i> , m. ‚veverka‘

Formanty -ou(ý)

Oikonymické formace navazují na apelativní kategorii relačních nspecifikovaných adjektiv [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 297n]. Jména tohoto typu velmi často v průběhu vývoje kolísala jednak v rodě, jednak mezi podobami -ou(ý) a -óv (→ ov); formant -ov dovoluje uvažovat o motivaci antroponymem, např. *Vlkov, Grabov*. Původní podobu formantu a původní motivaci lze jednoznačně určit spíše výjimečně, vzhledem ke grafice dokladů a vzhledem k faktu, že nejstarší doklad oikonyma nemusí zachycovat jeho původní podobu. Kolísání je podporováno existencí početné skupiny antroponym vzniklých onymizací apelativa (OJ *Vlk* ← *vlk*) a rovněž původní adjektivní platností formantu -ov. Je-li možné uvažovat o alternativní motivaci, tuto skutečnost uvádíme. K MJ na -óv viz 2.14.

Substantivní základy pojmenovávají porost nebo zvíře, převažují maskulina, přičemž pozoruhodné je, že všechna jsou jednoslabičná (*buk, vlk, bobr*⁸² atd.). Několik fundujících apelativ ženského rodu je dokladem o překračování původního rodového omezení formantu -ov, -ou(ý) na maskulina [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 296].

Výsledná adjektiva jsou převážně ženského rodu, podobně jako je tomu v současné oikonymii [ŠMILAUER 1997, 125]. Nelze-li z dokladu jednoznačně rod určit, uvádíme různé možnosti.

Doklady

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Bobrová</i>	<i>bobr</i> , m.
<i>Buková</i>	<i>buk</i> , m.
<i>Bzová/Bzové</i>	<i>bez</i> , m.
<i>Grabová/Grabové</i>	<i>hrab</i> , m. ‚habr‘; nebo pův. <i>Grabóv</i>
<i>Raková/Rakové</i>	<i>rak</i> , m.; nebo pův. <i>Rakóv</i>
<i>Sadový</i>	<i>sad</i> , m. ‚sad, zahrada‘

82 Hlávka *r* je součástí pobočné slabiky, apelativum se v stč. vyslovovalo jednoslabičně.

<i>Tisová</i>	<i>tis</i> , m.
<i>Trnová</i>	<i>trn</i> , m.
<i>Vlková</i>	<i>vlk</i> , m.; nebo pův. <i>Vlkův</i>
<i>Březová</i>	<i>bříza</i> , f.
<i>Grušová</i>	<i>hrušě</i> , f.
<i>Osová</i>	<i>os</i> , f. ‚vosa‘; nebo pův. <i>Osův</i>
<i>Višňové</i>	<i>višně</i> , f.

Formanty s konsonantem -n-

Skupina adjektiv utvořených n-ovými formanty zahrnuje formace se sufixem *-ní* (měkká deklinace složená), *-n(ý)* (tvrdá deklinace složená) a *-(e)n* (tvrdá deklinace jmenná). Podobně jako u adjektiv na *-ov(ý)* dochází i u tohoto typu k častému rodovému kolísání. Grafika a nepřímé pády oikonym zabraňují v některých případech určení výchozí podoby (jmenné či složené).

Oikonyma dělíme podle sufixu na tři skupiny, odlišující se počtem zastoupených formací.

-ní

Sufix se ve staré češtině uplatňoval hojně při tvoření široce vztahových adjektiv, jediný doklad *Letní z apel. léto* svědčí o jeho nepatrném využití v nejstarší oikonymii [viz též ŠMILAUER 1997, 121].

-n(ý)

Formace navazují na apelativní nespécifikovaná relační adjektiva. Stejně jako v apelativním lexiku vykazuje sufix i v oikonymii hojnost odvozenin. Fundujícími základy jsou apelativa všech tří rodů označující porost, polohu nebo charakter terénu. Ojedinele jsou doloženy i verbální fundující základy. Výsledná adjektiva jsou většinou feminina.

Doklady

▪ **substantivní základ**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Dolný/Dolné</i>	<i>dól</i> , m. ‚důl, údolí‘
<i>Chmelný</i>	<i>chmel</i> , m.
<i>Chrastrná</i>	<i>chrast</i> , <i>chrást</i> , m.
<i>Lubná, Lubný/Lubné</i>	<i>lub</i> , m. ‚kůra stromů, lýko; okraj‘ ⁸³
<i>Lužná</i>	<i>luh</i> , m.
<i>Mšený/Mšené, Mešná</i>	<i>mech</i> , m. ⁸⁴

83 ŠMILAUER 1970a, 115.

84 K (rekonstruovanému) přenesenému významu apel. *mech* ‚mokré místo; slatina, mechové rašelinště‘ viz MALENÍNSKÁ 1998, 477n.

<i>Osojný</i>	*osoj, m. (?) ,stín‘
<i>Rohozná/Rohozné</i>	rohoz, m. ,rákos‘
<i>Smyčná</i>	smrk, m.
<i>Srubný</i>	srub, m. ,roubení‘
<i>Vražný</i>	v češtině nedoložené apel. *vráž/vraž ,pahorek, vrch, svah‘
<i>Brtná</i>	brt, f. ,úl, brt‘
<i>!Debýný</i>	debř, débř, f. ,dolina, hluboké údolí, rokle, propast‘
<i>Jablonný</i>	jablon, f.
<i>Jamný, Jamné</i>	jama, jáma, f.
<i>Kletečná</i>	kletce, f.
<i>Lěšná</i>	lécha, f. ,lícha, záhon, zemědělská půda‘
<i>Lipná/Lipno/Lipen</i>	lipa, lípa, f.
<i>Lúžná</i>	lúžě, f. ,louže‘
<i>Olešná</i>	olšě, f.
<i>Stranná, Stranný</i>	strana, f. ,strana, bok, krajina‘
<i>Střelná, Střelný</i>	střela, f.
<i>Sřemešná</i> (← *Trěmešná)	třemcha, f. ,střemcha‘
<i>Svinná</i>	svině, f.
<i>Vodná</i>	voda, f.
<i>Blatná</i>	blato, bláto, n.
<i>Jablečná</i>	jablko, n.
<i>Plesná</i>	pleso, n. ,jezero‘ nebo <i>ples</i> , m. ,prohlubeň v řece‘
<i>Polná</i>	pole, n. ,pole, rovina, planina‘
<i>Vinná</i>	víno, n.
<i>Železná</i>	železo, n.

▪ **verbální základ**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

Tlčná tlúci ,tlouct⁸⁵
Zminné zminúti ,(po)minout, zmizet, vyhynout‘

-(e)n

V dokladech se jmennou podobou sufixu není doloženo žádné výsledné femininum, převažují maskulina, přičemž převážná většina v průběhu vývoje přešla k neutrum (Glaven → Hlavno). Výjimku tvoří MJ *Opočen*, které přešlo k deminutivům (→ dn. *Opočtínek*), a *Glinen*, které se přiklonilo k adjektivům složené deklinace (→ dn. *Hlinné*).

85 V literatuře bývá MJ spojováno se substantivem *tluč* ,rozdrcené nebo hrubě rozemleté obilí‘, nebo *tlúk* ,tlouk; kyj‘ [např. SOUSTAVA 547; PF IV, 341]. Tento výklad nelze vyloučit.

Doklady

▪ **substantivní základ**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Bezno/Bezen/Bezné</i>	<i>bez</i> , m.
<i>Břnen</i>	<i>*brn</i> , m. ‚kal, bláto‘
<i>Chrastno</i>	<i>chrast</i> , <i>chrást</i> , m.
<i>Luben</i>	<i>lub</i> , m. ‚kůra stromů, lýko; okraj‘
<i>Oparen</i>	<i>opar</i> , m. ‚horkost, pára‘
<i>Březen</i>	<i>břieza</i> , f.
<i>Glaven</i>	<i>hlava</i> , f. ve významu ‚vrcholek‘
<i>Glinen</i>	<i>hlína</i> , f.
<i>Kladen</i>	<i>kláda</i> , f.
<i>Korno</i>	<i>kóra</i> , f. ‚kůra‘
<i>Mohylno</i>	<i>mohyla</i> ‚mohyla, pahorek‘
<i>Opočen, Opočno</i>	<i>opoka</i> , f. ‚opuka‘
<i>Rokyten</i>	<i>rokyta</i> , f. ‚druh vrby‘
<i>Sliven</i>	<i>slíva</i> , f.
<i>!Slupen</i>	<i>slup</i> , f. ‚slup, past na ryby, síť, proutěná klec nebo žlab vkládaný do jezu‘
<i>Steben</i>	<i>jistba</i> , f. ‚mostní pilíř‘
<i>Vřben/Vřbná</i>	<i>vrba</i> , f.
<i>!Vtelno</i>	v češtině nedoložené apel., psl. <i>vbьtla</i> ‚vrba‘
<i>Sitno/Siten/Sitná</i>	<i>síto</i> , <i>sítie</i> , n. ‚rákos, sitina‘

▪ **verbální základ**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Smečen</i>	<i>smeknúti</i>
<i>Svržen</i>	<i>svrci</i> , <i>svrhu</i> ‚svrhnout, shodit‘
<i>Vratno</i>	<i>vrátiti (sě)</i>

Formant -ská, -cká, f.

Ve staročeské apelativní slovní zásobě se počet formací utvořených sufixem *-ský* zvyšuje v rámci krystalizující kategorie adjektiv vyjadřujících vztah k místu [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 298–299]. Při tvoření oikonym se uplatňuje omezeně, přičemž doložené formace svědčí i v oikonymii o významu příslušnosti k místu [ŠMILAUER 1997, 126–127].

V našem materiálu je doložena pouze jediná formace utvořená rodovou variantou pro feminina, oikonymum *Sacká* (← **Sačská*; dn. *Sadská*), spojované s apelativním základem *sak* ‚síťová nůše, síť na ryby; pytel‘, popř. s MJ **Saky*, utv. pluralizací OJ *Sak* [PF IV, 8]. Jak však upozorňuje V. ŠMILAUER, tato etymologie základu je značně nejistá [ŠMILAUER 1997, 127].

Formant *-sko, -cko*, n.

Daleko hojněji než formant *-sk(ý)* se v oikonymii realizuje derivace jeho jmennou podobou *-sko*. V apelativní slovtvorbě je velmi řídká.⁸⁶

Starší toponomastická literatura vyzdvihovala roli sufixu *-sko* zvláště při tvoření jmen obcí na místě dříve zaniklých [ROUBÍK 9]. Významy ‚nová ves na místě zaniklé‘ a ‚obnovená osada‘ se vyvinuly z původního ‚příslušnost k obci‘ a ‚pozemky k osadě patřící‘, jak výstižně podal V. ŠMILAUER [1997, 127].⁸⁷

Uvedenému typu MJ na slovanském území se věnoval v obsáhlé monografii polský onomastik S. ROSPOND. Shrnuje dosavadní bádání, etymologický původ sufixu a význam formací, uvádí soupis dostupných MJ (česká oikonymie je zastoupena materiálem z Pf) [1969, 17n]. Srov. také recenzi V. ŠMILAUERA [1970b].

Formace doložené v nejstarší době jsou deapelativní a (častěji) depropriální. Základem deapelativ je pojmenování zvířete, terénního útvaru, rostlinstva nebo výtvaru lidské práce; jména charakterizují terén podle výskytu daného jevu. Základem depropriálních formací jsou oikonyma nebo hydronyma.⁸⁸ Pouze v několika případech lze jejich původní význam vyložit jako ‚osada na místě zaniklém‘, jelikož k zanikání osad docházelo ve větší míře až v 16. století, ve zkoumaném období nebylo časté.

Většina doložených deoikonymických formací vyjadřuje ‚vztah k místu‘, resp. ‚přináležitost území k určitému místu‘. Pojmenování tohoto místa je fundujícím základem, přičemž je ve zkoumané době doloženo pouze výjimečně, např. *Tetín* pro *Tetínsko*, *Bielina* pro *Bělsko*. Většinou se rekonstruuje, např. **Ugerci* pro *Ugersko*. Vzhledem k možnému odsunutí oikonymického formantu, k němuž při derivaci může docházet (podobně jako např. při tvoření detoponymických adjektiv⁸⁹), lze utvářenost základu pouze předpokládat; jednoznačný je pouze základ společný jak fundujícímu oikonymu, tak formaci se *-sko (uger-)*.

Typologicky se MJ tohoto typu blíží anoikonymům a některá z nich patrně anoikonymy byla: pojmenovávala totiž území náležející určité sídelní lokalitě. Z některých se oikonymum sekundárně vyvinulo, tj. původní označení území začalo fungovat jako pojmenování obydlené lokality.

86 Doložena je řídké v mluveném jazyce v Podkrkonoší [CURIŇ 1967, 73].

87 V těchto významech jsou formanty *-sko/-cko* rozšířené i v současné anoikonymii: pozemky (1) ležící na místě zaniklé vsi, (2) ležící směrem k sousední obci, (3) patřící v katastru jedné obce obci jiné. Příslušnost vyjadřují i formace odvozené formantem *-ovsko* od OJ a apelativních pojmenování osob nebo institucí [PLESKALOVÁ 1992, 37; OLIVOVÁ-NEZBEDOVÁ 1998a].

88 Sufixem lze odvozovat i z antroponymických základů [SVOBODA 1964, 28], takové doklady však nejsou v našem materiálu zastoupeny.

89 K derivaci adjektiv a PJ ze zkrácených základů srov. FIC 1983, HLUBINKOVÁ 2005, ŠTĚPÁN 2007b, KLOFEROVÁ ml. 2008 (zvláště s. 166).

Doklady

Apelativní základ	Oikonymický (hydronymický) základ			
	plný		redukovaný	
	doklad	základ	doklad	základ
<i>Blansko</i>	<i>Boleslavsko</i>	<i>Boleslav</i>	<i>Bělsko/Bielinsko</i>	<i>Bielina</i> MJ nebo hydronymum
<i>Gradsko</i> ⁹⁰	<i>Dobříensko</i>	* <i>Dobřany</i>	<i>Božesko</i>	* <i>Božeš</i> hydronymum
<i>Kravsko</i>	<i>Dubísko</i> ← * <i>Dubičsko</i>	* <i>Dubíce</i> , dem. k * <i>Dúbtí</i> ⁹¹	<i>Milevsko</i>	* <i>Milejovici</i>
<i>Skalsko</i>	<i>Gavraňsko</i>	<i>Gavraň</i>	<i>Ugersko</i>	* <i>Ugerci</i>
<i>Trúbsko</i>	<i>Golasicko</i>	<i>Golasici</i>	<i>Vladislavsko</i>	<i>Vladislavici</i>
<i>Tursko</i>	<i>Metelsko</i>	* <i>Metly</i>	<i>Vransko</i>	OJ <i>Vran</i> nebo MJ * <i>Vranóv</i> , * <i>Vranné</i>
	<i>Sedlečsko</i>	* <i>Sedlec</i>	<i>!Hlavecko</i>	OJ <i>Hlávek</i> / <i>Hlávka</i> nebo MJ * <i>Hlaveč</i>
	<i>Ševětinsko</i>	<i>Ševětín</i>		
	<i>Tetinsko</i>	<i>Tetín</i>		
	<i>Tříbrsko</i>	* <i>Stříebro</i> (?)		

Doklady MJ v listinách, které jsou ve tvaru lokálu sg., zachovávají vesměs původní lokál o-kmenových neuter -šče: *v Boleslavšče, v Tetinšče, na Skalšče, na Turšče*. Vyskytuje se i v současné toponymii, jak ukazuje analýza F. CUŘINA, zvláště v nářečí severovýchodních Čech [CUŘIN 1967, 71].

Oikonyma jsou v současné češtině zakončena na -sko, v nejstarších dokladech se objevují sporadicky i podoby na -sk: *Bělsk, Milevsk*.⁹² V současné české oikonymii nejsou doložené, ale vyskytují se na větší části polského území [srov. mapu ROSPOND 1969, 385] a v některých ruských oblastech.

V jednom případě je doloženo paralelní zakončení -ský: *Gavraňský* vedle *Gavraňsko*.

90 V. ŠMILAUER uvažuje o motivaci propriální [1997, 128].

91 HŠ I, 203–204.

92 V. ŠMILAUER ve zmiňované recenzi na Rospondovu monografii uvádí, že při zkoumání mapování varianty -sk v historických dokladech je zřetelné její omezení na jihozápadní Čechy [1970b, 438].

2.13.3 Shrnutí adjektiv

Na základě uvedeného přehledu jednotlivých typů adjektivních oikonym lze formanty uplatňující se při jejich tvoření rozdělit do tří skupin podle počtu odvozenin: první skupinu představují formanty doložené minimálně: konverze s *-á, -ý* (3 formace), formant *-ní* a *-ská/-cká* (po jednom MJ). O něco více jsou zastoupeny formanty *-í, -ie* (7 formací) a *-ou(ý)* se 13 MJ. Třetí skupinu představují formanty, jimiž je odvozeno v rámci adjektiv velké množství MJ: n-ové formanty (*-ní, -n(ý), -(e)n*) s 57 doklady a specifický formant *-sko/-cko* s 23 doklady. Jedno MJ je nezařazené, a sice *Okrúhlá*, desubstantivní formace z apelativního základu *kruh*. Téměř ve všech případech jde o formace se substantivním fundujícím základem.

Na tvoření oikonym ve zkoumané době se nejvíce podílí n-ové formanty. Produktivitu těchto typů dokládá derivace z verbálních základů, z nichž ve zkoumané době jiné formanty neodvozují (*Vratno, Zminné*). Derivace n-ovými sufixy představuje nejproduktivnější typ rovněž v rámci staročeské adjektivní slovtvorby, především díky spojitelnosti se substantivy všech tří rodů [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 253–254].

Téměř třetinu z celkového počtu fundujících základů u MJ na *-ou(ý)* představují feminina (*Grušová*), což svědčí o překračování původního rodového omezení formantu jen na maskulina.

Nápadná je převaha výsledných feminin u typu *-n(ý)* a *-ou(ý)*, např. *Chrastná, Bzová*, a přechod formací s původním *-en* → *-no*. Zatímco ve zkoumaném období ještě mužská rodová varianta převažuje, v současné oikonymii je doložena naprosto výjimečně pouze u několika oikonym (*Opočen, Chvojen*), neutra zcela převažují. Ke změně původních maskulin na neutra docházelo zvláště v 16. století, tj. mimo zkoumané období [ŠMILAUER 1997, 117].

Zastoupení typu konverze (*Dubá*) a formantu *-sko/-cko* podporuje závěry o specifikách oikonymického tvoření, tj. o využití takových slovtvorných typů, které jsou okrajové při tvoření apelativ: konverze je doložena pouze u apelativních kompozit a formant *-sko/-cko* pouze omezeně v nářečí. Na rozdíl od apelativního lexika vykazuje tvoření oikonym oblibu jmenných podob formantů, zvláště *-en, -no* a *-sko*, zatímco v apelativní slovní zásobě charakterizuje jmenné tvary adjektiv obecně ústup a přetrvávání pouze v některých slovech a syntaktických pozicích. Převažující zastoupení jmenných tvarů lze vysvětlit i tím, že jmenné tvary adjektiv mají velmi blízko k substantivům, v nichž je těžiště oikonymických (a vůbec propriálních) formací. Podobný důvod může mít např. i vývoj posesivních formantů, jejichž původní adjektivní platnost byla přehodnocena na substantivní.

Jmenný formant *-sko* je doprovázen významovou specifikací z původního ‚vztah k místu‘, resp. ‚přináležitost území k určitému místu‘, k sekundárnímu ‚osada na místě zaniklém‘.

2.14 Formanty vyjadřující posesivitu

V analyzovaném materiálu je doloženo několik formantů, jimiž jsou tvořena MJ vyjadřující původně posesivitu: *-óv*, *-in*, **-jb*, popř. *-yňě*.⁹³ Čeština je zdělila z praslovanštiny: *-óv* ← *-ovъ*, *-in* ← *-inъ*, psl. **-jb* se po pračeských hláskových změnách projevuje změkčením posledního (někdy i předposledního) konsonantu fundujícího základu; v práci se z důvodu větší zřetelnosti přidržujeme jeho psl. podoby. Formantu *-yňě*, který má poněkud odlišné postavení, se věnujeme v 2.14.14–17.

Suffixy uvádíme ve tvarech pro maskulina, protože jsou nejrozšířenější rodovou variantou těchto MJ v současné české oikonymii. Nejstarší doklady však svědčí i o výskytu neuter a feminin; jejich zastoupení u jednotlivých typů je vyloženo v příslušných kapitolách.

Po vzniku složené adjektivní deklinace došlo k rozdělení funkcí původních jmenných a nově vzniklých složených tvarů adjektiv. Zatímco jmennými tvary se tvořila adjektiva vyjadřující individuální posesivitu, tvary s morfologickou charakteristikou složené deklinace se uplatňovaly dále při tvoření relačních adjektiv [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 297].

Fundujícím základem oikonym tohoto typu bylo většinou pojmenování osoby, a to propriální nebo řidčeji apelativní. Na rozdíl od nové češtiny, v níž se individuálně posesivní adjektiva tvoří podle rodu fundujícího substantiva (*Petra* – *Petřin*, *Petr* – *Petrův*), byla v psl. a zčásti ještě i ve staré češtině pro výběr sufixu důležitá kmenová příslušnost substantiva. Psl. sufix **-jb* odvozoval od substantiv o-kmenových, jo-kmenových, ja-kmenových a ojediněle r-kmenových, *-ovъ* od u-kmenových, o-kmenových a jo-kmenových, sufix *-inъ* od ostatních (a-kmenů, ja-kmenů, i-kmenů, ѣv-kmenů a nt-kmenů) [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 297].⁹⁴ V repertoáru antroponym, z nichž jsou tato MJ odvozována, zdaleka nejsou zastou-

93 Posesivní adjektivum obsahují v prvním členu také složená MJ typu *Kněževes*, *Buštěhrad*, tj. spřežky, které vznikly z původního spojení posesiva s apelativem. Jejich vznik spadá do slootovorného postupu kompozice.

94 Původní distribuci sufixů zachovávají také posesivní adjektiva, která jsou součástí viceslovných MJ: např. sufixem **-jb* jsou utvořena adjektiva *Želeč* (OJ *Želek*; *Želkův*) a *Poněbuz* (OJ *Poněbud*; *Poněbudův*) v MJ *Želč dól/Želčdol* a *Poněbuz láz*, *Malmír* (OJ *Malmír*) v MJ *Malmír ostrov*; sufixem *-in* adjektiva *Veličin*, *Gněvin* z a-kmenových antroponym (OJ *Velika*, *Gněva*), MJ *Veličina lhota*, *Gněvin most*, a sufixem *-óv* *Chotěšův*, *Konráťův* z jo-kmenového a o-kmenového antroponyma, MJ *Chotěšův újezd*, *Konráťův újezd*. Viz k tomu ČORNEJOVÁ 2006b.

peny všechny zmíněné kmeny, převažují OJ o-kmenová odvozující formantem *-jb, -óv a a-kmenová u formantu -in.

V toponomastické literatuře bývá často zdůrazňována primární adjektivní platnost MJ tohoto typu, tj. jejich „vznik“ elizy apelativa *hrad, *ves apod. [NIECKULA 1971, 355; HŠ I, 569 heslo *Lutonina*]. Chápeme-li adjektiva jakožto „označení vlastnosti substance“ [EŠČ 22], je oprávněné danou substancí předpokládat – ostatně nejstarší doklady některých MJ svědčí o tom, že skutečně z dvouslovného spojení vznikla (*Ostružen újezd* → dn. *Ostružno*). Oikonyma analyzovaná v této kapitole nejsou doložena jako součást syntagmatu adjektivum + substantivum; tento model však představuje strukturu, na jejímž pozadí MJ vznikají. Na plnění onymické funkce se přitom podílí především příznak *posesivity* (jehož nositelem je adjektivum), nikoliv substance, která se přivlastňuje. Pozice substantiva je postupně oslabována, protože pro fungování oikonyma není relevantní.

V důsledku nastiněného vývoje byla původní adjektivní platnost posesivních MJ postupně přehodnocována na substantivní, MJ tedy přestávají být chápána jako atributy, vyjadřující vlastnost, charakter dané lokality, a transformují se přímo v pojmenování lokality, místa. Tento jev doprovází změna gramatických vlastností oikonymických formací: u oikonym s pův. -óv, -in dochází ke změně kvantity formantů na -ov, -in, a tak se formace začínají odlišovat od posesivních adjektiv, která zachovávala i nadále původní kvantitu (-óv → nč. -úv, -in → nč. -in) [LUTTERER 1971, 11].⁹⁵ Uvedený proces se sice v onomastické literatuře popisuje, avšak chybí údaj o jeho časovém zařazení. Je to patrně proto, že pro stanovení průběhu procesu nenalezneme oporu v grafice dokladů: kvantita vokálů je totiž do 13. století značena velmi sporadicky. Domníváme se, že zmíněný jev úzce souvisí s gramatickými změnami jiných oikonymických typů (např. -(ov)ici, -(ov)ané apod.), konkrétně s přejímáním tvarů původního akuzativu plurálu do nominativu (1.5.5.3), odrážejícím rovněž změnu významovou: z původního pojmenování skupiny obyvatel se stává pojmenování místa (-ici/-ovici → -ice/-ovice; -ané/-ov'ané → -any/-ovany). Průběh tohoto procesu bývá kladen do 13. století, i když se s jeho počátky setkáváme už koncem 12. století. Lze tedy předpokládat, že i změna kvantity u MJ na -óv, -in probíhala ve stejné době, tj. ve 13. století.

Vzhledem k tomu, že se naše práce snaží postihnout charakter oikonym v období 11.–13. století, ponecháváme při přepisu původní

95 K této změně nedošlo např. u polských MJ, takže kvantita vokálů v sufixu u MJ typu *Kraków*, *Szczecin* odpovídá stavu v češtině před provedením uvedené změny.

(adjektivní) kvantitu sufixů, *-óv* a *-in*, protože po většinu zkoumaného období ji *pravděpodobně* ještě zachovávala.

Formant *-óv*

2.14.1 Tvoření

Nejvýznamnějším a nejrozšířenějším sufixem vyjadřujícím posesivní motiv v české oikonymii je *-óv* (nč. *-ov*) [ŠRÁMEK 1999b, 47]. Fundujícím základem MJ jsou pojmenování osob, a sice antroponyma (*Uničóv* z OJ *Unič*), nebo apelativa (*Popóv* z apel. *pop*). Formace, jejichž základem je jiné apelativum (než pojmenování osoby), lze chápat jako jmenné podoby adjektiv: sufix zde nemá význam posesivní, ale vyjadřuje široce pojatou relaci (*Břevnóv*, *Strahóv*; *Rakóv*).⁹⁶

V některých případech nelze určit zcela přesně původní motivaci oikonyma, např. MJ *Komárov* může být motivováno jednak apelativním pojmenováním zvířete (*komár*), má tedy význam ‚místo, kde jsou komáři‘, jednak deapelativním OJ (*Komár* ← *komár*), a vyjadřuje tak přivlastnění osobě jménem *Komár*. Podobně u MJ *Tlumačóv* je možné předpokládat jak motivaci apelativem *tlumač* ‚tlumočnick‘, tak i deapelativním antroponymem *Tlumač*.

Sufix *-óv* je velmi rozšířený oikonymický toponymický formant s výraznou toponymickou hodnotou [HŠ II, 189]. Jeho produktivita se projevuje četnými přechody MJ s jiným původním formantem, způsobenými silnou analogií. Vedle příležitostného kolísání jmen – např. MJ *Kravarý*/*Kravarě* je doloženo i v podobě *Kravaróv* – dochází i k trvalým změnám; zvláště přechod MJ *-ovice* → *-ov* je nejčastější změnou toponymického typu, která může odrážet růst významu lokality, např. získání městských práv, sídlo kláštera – *Prostějov*, *Tišnov*, *Chotěšov* [LUTTERER 1971, 10].⁹⁷

Derivace formantem *-ov* patří mezi nečetné způsoby tvoření nových oikonym uplatňující se i v současnosti. U MJ jako *Havířov* nebo *Gottwaldov* však už formant nemá význam posesivní, nýbrž vyjadřuje nespecifikovaný nebo honorifikující vztah [ŠRÁMEK 1999b, 49; LUTTERER 1971, 9; k honorifikačnímu motivu zvláště DAVID 2008a; 2008b; 2009].

2.14.2 Rodové varianty a jejich rozšíření

MJ s dnešním zakončením *-ov* bývají v nejstarších dokladech zápsána s *-ov*, *-ovo*, *-ova*, *-ove*. Zatímco tvary *Thowachou* (*Tovačóv*) nebo

96 K tvoření MJ na *-ov* z apelativních základů viz také NĚMEC 1963.

97 Záměny sufixů, především *-ov* a *-ice*, dokládá na polském toponymickém materiálu F. NIECKULA [1971, 374–380].

Glupenowo (*Glupenovo*) umožňují jednoznačné rodové zařazení a rekonstrukci nominativu, tvary jako *Cyrnelowe*, *Boberowe*, *Sdanowa* ztěžují určení původního rodu: *Cyrnelowe* a *Boberowe* mohou být lokály k nominativům *Čyřnělów*, *Bobróv* (m.), resp. *Čyřnělova*, *Bobrova* (f.), tvar *Sdanowa* může být genitiv ke *Ždanovo* nebo *Ždanów*, popř. nominativ *Ždanova*.⁹⁸ V podobných nejednoznačných případech se kloníme k maskulinům, vzhledem k jejich převaze v dnešní české oikonymii a vzhledem k tomu, že tvary typu *Glupenowo* se vyskytují v materiálu sporadicky a téměř vždy jako varianta k maskulinům.⁹⁹

Tento typ tvoření MJ je jedním z nejvýznamnějších velkých oikonymických typů, makrotypů (viz pozn. 9). Je rozšířený na celém slovanském území, byť v různé míře a v různých rodových variantách suffixu. Na českém území převažuje *-ov* (maskulina), tvar pro neutra *-ovo* se v současné oikonymii uplatňuje omezeně. *Retrográdní slovník k dílu A. Profouse* uvádí 27 MJ na *-ovo*, z nichž většina existuje pouze v mluveném úzu [OLIVA 1976, 144–145]. Mimořádně zajímavé je územní omezení těchto tvarů na oblast jihozápadních Čech [ŠMA mapa 197 typ *-ovo/-ovy*].

Shromážděné doklady oikonym svědčí o hojnějším výskytu neuter v nejstarší době, např. *Valteřovo*, *Bezko*, *Glupenovo*, *Popovo*. Uvedené tvary existovaly patrně paralelně vedle tvarů pro maskulina, které se do dnešní doby ustálily v oficiální podobě. Existence rodových variant je dokladem původní přívlastkové platnosti oikonym tohoto typu, jelikož jako shodné přívlastky se morfologicky shodovaly se substantivy.¹⁰⁰

Rodová varianta pro feminina je v současné české oikonymii doložena rovněž omezeně. R. ŠRÁMEK vykládá genezi MJ s původním *-ova* (*Machova*) z dvouslovného pojmenování (**Machova lhota*), kdy po elipse substantiva původní posesivum splynulo s podobami složené adjektivní deklinace a vznikla tak MJ typu *Machová* [1999b, 47–48]. Na jejich původní jmenné sklonění poukazují podoby z mluveného úzu [OLIVA 1976, 25–26]. Ve slovenské oikonymii se uplatňují varianty *-ov*, *-ovo* i *-ová*, přičemž varianta pro feminina je výsledkem stejného vývoje jako u českého MJ *Machová* [MAJÁTAN 1977, 309]. V polské oikonymii se realizují všechny rodové varianty, i když pře-

98 Doklady s *-ova* lze číst rovněž jako adjektiva složené deklinace: (v) *Bobrové*, *Ždanová* (f.). Tuto možnost považujeme za velmi málo pravděpodobnou.

99 Případy ojedinělého zápisu oikonyma ve tvaru neutra (např. *de baranowo*, dn. *Baranów*) na území Malopolska považuje F. NIECKULA za čistě písařskou záležitost, protože podobné tvary nemají pokračování v mladších zápisech. Přičítá je různému původu písařů, pocházejících ne vždy z Malopolska nebo z Polska [1971, 14].

100 Tvar pro neutra převažuje v jihoslovanských jazycích na území srbském a bulharském [ROSPOND 1989, 283].

važují tvary maskulin. Pro území Malopolska je typický větší výskyt feminin v porovnání s Velkopolskem a centrálním územím [ROSPOND 1989, 282].

2.14.3 Dosavadní bádání

Zajímavý komparační materiál ke studiu tvoření těchto jmen a jejich poměru k MJ na *-in* poskytuje monografie F. NIECKULY [1971], zaměřená na území Velko- a Malopolska. Těžištěm práce je slovníkové uspořádání oikonym s historickými doklady a motivací, teoretické kapitoly se věnují územnímu a chronologickému rozšíření jmen, přechodům mezi typy (např. *-ov* → *-ice*), rodovému kolísání apod. Při třídění jmen autor vychází z tradičního členění odvozovacích základů na apelativa a antroponyma (ta dále dělí na složená, hypokoristika atd.), kterého se přidržujeme i my. Jeho závěry o počtu formací a poměru k ostatním typům posesivních MJ vycházejí ze současného materiálu, proto by srovnání s výsledky naší analýzy nemělo patřičnou vypovídací hodnotu.

Klasifikace toponym zahrnují MJ na *-ov* do početné skupiny jmen vyjadřujících posesivitu a podle charakteru odvozovacího základu je dělí dále na podskupiny. STSO slučuje MJ utvořená sufixem *-ov* spolu s oikonymy ve tvaru adjektiv složené deklinace do skupiny oikonym s konsonantem *-v* [59–62].

Mapy 129–131 (typ *-oňov*, *-išov*, *-ošov*) ve ŠMOS dokládají existenci jmen tohoto typu i na Českomoravské vrchovině, tj. na mladším sídelním areálu; typ byl tedy živý i v době vnitřní kolonizace od konce 12. století.

2.14.4 Doklady

V následující kapitole uvádíme doklady MJ tohoto typu, přičemž je dělíme do podskupin podle způsobu vytvoření fundujícího OJ, resp. apelativa. Nerozlišujeme slovnědruhový základ, z něhož bylo OJ utvořeno: např. pod formantem *-ek* uvádíme jak OJ *Milek* z adj. základu *mil-*, tak OJ *Janek* utvořené z OJ *Jan*, tedy desubstantivum. Jména by se totiž zbytečně rozpadala do mnoha podskupin (zastoupených často jen jedním dokladem) a navíc by takový obraz vypovídal o tvoření OJ, nikoliv MJ. Motivaci rozlišujeme tehdy, vede-li k zařazení OJ do různých typů, např. OJ *Rus* v MJ *Rusov* mohlo vzniknout z etnonyma, nebo konverzí jmenného tvaru adjektiva *rusý*. V podobných případech uvádíme i alternativní fundace. V záhlaví u formantů odkazujeme na příslušné pasáže v monografii J. PLESKALOVÉ [1998]. V pravém sloupci uvádíme fundující základy, popř. další poznámky ke konkrétnímu oikonymu. Výraz v uvozovkách vyjadřuje význam apelativa, které je fundujícím základem an-

troponyma. K eventuální derivaci z a-kmenových/ja-kmenových základů viz 2.14.20.

Naše členění v podstatě navazuje na princip Šmilauerových „malých typů“, tj. zohledňuje kombinaci formantu a fundujícího základu s ohledem na jeho formální strukturu [ŠMILAUER 1958; též ŠRÁMEK 1999b, 46].

OJ vzniklá onymizací apelativa

▪ *názvy osob*

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Hostóv</i>	<i>Host</i> ; MJ kolísá s tvarem <i>Hostůň</i>
<i>Kovalóv</i>	<i>Koval</i> ‚kovář‘
<i>Kovářóv</i>	<i>Kovář</i>
<i>Lelóv</i>	* <i>Le(a)</i> ‚teta‘
<i>Matařóv</i>	* <i>Matař</i> k <i>matati</i> ‚strašiti‘
<i>Milévo</i> (← * <i>Milejěvo</i>)	<i>Milej</i> ‚milovník‘, nebo deverbální z <i>militi sě</i> , popř. z komparativu k <i>milý</i>
<i>Mnichóv</i>	<i>Mnich</i> ; nebo MJ z apel.
<i>Pánóv</i>	<i>Pán</i>
<i>Popovo</i>	<i>Pop</i> ; nebo MJ z apel.
<i>Proboštóv</i>	<i>Probošt</i> ; nebo MJ z apel.

▪ *názvy zvířat*

MJ lze vyložit i jako jmenné tvary adjektiv, nejde pak u nich o posesivitu, ale o širěji pojatou relaci.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Baranovo</i>	<i>Baran</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Bobróv</i>	<i>Bobr</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Býkóv</i>	<i>Býk</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Čiežkóv</i>	<i>Čiežek</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Chrústóv</i>	<i>Chrúst</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Jěžóv</i>	<i>Jěž</i> ‚ježek‘; nebo jmenný tvar adj.
<i>Kokotóv</i>	<i>Kokot</i> ‚kohout‘; nebo jmenný tvar adj.
<i>Komárov</i>	<i>Komár</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Kosóv</i>	<i>Kos</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Kozlív</i>	<i>Kozel</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Oslóv</i>	<i>Osel</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Plchóv</i>	<i>Plch</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Rakóv</i>	<i>Rak</i> ‚rak‘, nebo z OJ s <i>Ra-</i> + <i>-k</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Střížkóv</i>	<i>Střížek</i> ‚pták, střízlík‘; nebo jmenný tvar adj.
<i>Svrčóv</i>	<i>Svrč</i> ‚cvrček‘; nebo jmenný tvar adj.
<i>Turóv</i>	<i>Tur</i> ; nebo jmenný tvar adj.

▪ **názvy rostlin**

Podobně jako u předchozí podskupiny lze uvažovat rovněž o jmenné podobě adjektiva.

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Grabóv *Grab* ‚habr‘; nebo jmenný tvar adj.

Křénóv *Křěn*; nebo jmenný tvar adj.

Rogozóv *Rogoz* ‚rákos‘; nebo jmenný tvar adj.

Řěpóv *Řěp(a)*; nebo jmenný tvar adj.

Trnóv *Trn*; nebo jmenný tvar adj.

▪ **názvy částí těla**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Guzóv **Guz* k psl. **gъzъ* ‚hýždě; vystouplá věc‘

Úsív *Ús* k psl. **ъsъ* ‚vous‘

▪ **názvy věcí**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Cietóv *Ciet(a)* snad k stč. *cęta* ‚peníz, kousek zlata‘, nebo z OJ na *Ciet(o)-/Cět(o)-*

Daróv *Dar* ‚dar‘, nebo krácením z OJ *Dar-/dar*

Dehtóv **Dehet*

Glúzóv *Glúza* ‚vřed, nežít‘

Chomutóv *Chomút*

Kadóv *Kád* ‚kád‘, nebo *Kad* zkrácením OJ *Kadold*

Kyjóv *Kyj*; nebo jmenný tvar adj.

Lukóv *Luk* ‚luk‘, nebo zkrácením OJ *Lukáš*

Medóv *Med*

Provodóv *Provod* ‚průvodce‘

Piestóv *Piest* ‚tlouk, pěch, nástroj k tlučení‘

Pňóv *Peň* ‚pařez‘

Rúpóv *Rúp* ‚roup, červ‘

Skrýšóv **Skrýš*; nebo MJ z apel.

Strážóv *Stráž*; nebo (spíše) MJ z apelativa

Šatóv **Šat* ‚oblečení, šat‘

Škvárovo *Škvár(a)*

▪ **abstrakta**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Chýnóv *Chýn(a)* ‚podvod, faleš‘

Rájovo *Ráj*; nebo MJ z apel.

Svádóv *Svád(a)* ‚svár‘; nebo MJ z apel.

Sváróv *Svár*; nebo MJ z apel.

OJ vzniklá adaptací cizího apelativa nebo cizího OJ

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>!Bedřichóv</i>	<i>Bedřich</i>
<i>Brúnóv</i>	<i>Bruno</i>
<i>Ebrvinóv</i>	<i>Ebrvin</i>
<i>Jakubóv</i>	<i>Jakub</i>
<i>Křížanóv</i>	<i>Křížan</i>
<i>Makaróv</i>	<i>Makar</i>
<i>Maškróv</i>	<i>*Mašker</i> ‚maska, maškara‘
<i>Oldřichóv</i>	<i>Oldřich</i>
<i>Otóv</i>	<i>Oto</i>
<i>Rudvíkóv</i>	<i>Rudvík</i>
<i>Řikóv</i>	<i>Řik</i>
<i>Štěpánóv</i>	<i>Štěpán</i>
<i>Valterovo</i>	<i>Valter</i>
<i>Vilémóv</i>	<i>Vilém</i>
<i>!Vintířóv</i>	<i>Vintíř</i>

OJ z etnonyma

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Rusóv</i>	<i>Rus</i> , nebo OJ konverzí jmenného tvaru adj. <i>rusý</i>
<i>Chodóv</i>	<i>Chod</i>

OJ složené

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bogdanóv</i>	<i>Bogdan</i>
<i>Bohuchvalóv</i>	<i>Bohuchval</i>
<i>Milhostovo</i>	<i>Milhost</i>
<i>Seľubóv</i>	<i>Seľub</i>

OJ derivovaná od základů substantivních (domácích i cizích OJ), adjektivních a verbálních

- OJ utvořená prefixací, nebo prefixálně-konverzním způsobem

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bezděkóv</i>	<i>Bezděk</i>
<i>Bezmírov</i>	<i>Bezmír</i>
<i>Bezvěrovo</i>	<i>Bezvěr</i>
<i>Smílov</i>	<i>Smíl</i>

- **OJ utvořená konverzí ze substantiv (OJ), sloves a jmenných tvarů adjektiv, popř. komparativů**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bělov</i>	<i>Běl</i> , nebo krácením OJ s <i>Běl/-běl</i>
<i>Bietov</i>	<i>Biet</i> snad z verb. zákl. <i>bit-</i> ‚bit‘; jinak nejasné
<i>Gluchovo</i>	<i>Gluch</i>
<i>Hřzov</i>	<i>Hrz</i> z komparativu k <i>hrdý</i> , nebo ze stč. <i>hrzati</i> ‚ržát‘, <i>hržeti</i> ‚pohrdat‘
<i>Krašov</i>	* <i>Kraš</i> z komparativu, nebo z OJ <i>Kra-</i> + <i>-š</i>
<i>Křnov</i>	<i>Krn</i> ‚zakrnělý‘
<i>Kučerov</i>	<i>Kučer(a)</i>
<i>Kúnov</i>	<i>Kún(a)</i> z OJ <i>Kunrád</i>
<i>Lysov</i>	<i>Lys</i> ‚lysý‘
<i>Medlov</i>	<i>Medl(a)</i> ; nebo jmenný tvar adj.
<i>Potvorov</i>	<i>Potvor</i>
<i>Pučov</i>	* <i>Puč</i> stč. <i>pučiti</i> , <i>pučeti (sě)</i> ‚pučet, rašit; udeřit‘
<i>Rozvadov</i>	<i>Rozvad</i> stč. <i>rozvaditi (sě)</i> ‚usmířit; rozejít se‘
<i>Rusov</i>	<i>Rus</i> ‚rusý‘, nebo z etnonyma
<i>Sřdov</i>	* <i>Sřd</i> k stč. <i>sřditi sě</i> , <i>sřděti sě</i> ‚zuřit, vztekat se‘
<i>!Šebetov</i>	<i>Šebet(a)</i> z OJ <i>Šebastián</i> (to z lat. <i>Sebastianus</i>)
<i>Švihov</i>	<i>Švih</i>
<i>Vranov</i>	<i>Vran</i> ‚černý, tmavý‘
<i>Vnorov</i>	* <i>Vnor</i> verb. zákl. ‚vnořiti‘

- **krácení OJ**

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bělov</i>	<i>Běl</i> z OJ <i>Běl/-běl</i> , nebo z jmenného tvaru adj.
<i>Cietov</i>	<i>Ciet(a)</i> z OJ <i>Ciet(o)-/Cět(o)-</i> , nebo stč. <i>cěta</i> ‚peníz, kousek zlata‘
<i>Čakov</i>	<i>Čak</i> z OJ <i>Čakan</i>
<i>Darov</i>	<i>Dar</i> , nebo onymizací apel. <i>dar</i>
<i>Drasov</i>	<i>Dras</i> z OJ <i>Draslav</i>
<i>Chřstovo</i>	* <i>Chřst</i> snad z OJ <i>Christianus</i>
<i>Jačov</i>	* <i>Jač</i> z OJ <i>Jačemír</i>
<i>Kadov</i>	<i>Kad</i> z OJ <i>Kadold</i> , nebo ze stč. <i>kád</i> ‚kád‘
<i>Kajov</i>	* <i>Kaj</i> z OJ <i>Kaj-</i>
<i>Kochov</i>	<i>Koch</i> z OJ <i>Kochan</i> , nebo ze slož. OJ <i>Kol(i)-/Koj(i)-</i> + <i>-ch</i>
<i>Křsov</i>	<i>Krs</i> z OJ <i>Krs-</i>
<i>Kuchov</i>	* <i>Kuch</i> z OJ <i>Kuchař</i>
<i>Lukov</i>	<i>Luk</i> z OJ <i>Lukáš</i> , nebo z apel. <i>luk</i>
<i>Mikulov</i>	<i>Mikul</i> z OJ <i>Mikuláš</i>
<i>Mírov</i>	<i>Mir</i>
<i>Myslív</i>	<i>Mysl</i>
<i>Racov</i>	<i>Rac</i> z OJ <i>Raclav</i>

<i>Rochóv</i>	<i>Roch</i> z OJ <i>Rochus</i>
<i>Řimóv</i>	<i>Řim</i> z OJ <i>Pelegrinus/Peregrinus</i>
<i>Střézóv</i>	<i>Střěz</i> z OJ <i>Střez(i)-</i>
<i>Sulóv</i>	* <i>Sul</i> z OJ <i>Sul-</i>
<i>Šanóv</i>	<i>Šan</i> z OJ <i>Alexandr</i> ; nebo MJ přejato z něm. <i>Schöнау</i>
<i>Tasóv</i>	<i>Tas</i> z OJ <i>Prothasius</i>
<i>Třebóv</i>	<i>Třeb(a)</i> z OJ <i>Třeb-</i> ; nebo jmenný tvar adj. ‚místo vytríbené‘
<i>Valóv</i>	<i>Val</i> z OJ <i>Valentin</i>
<i>Vracóv</i>	<i>Vrac</i> z OJ <i>Vraclav</i>
<i>Vřchóv</i>	<i>Vrch</i> ; nebo jmenný tvar adj. ‚místo s vrcholy‘
<i>Viecóv</i>	<i>Viec</i> z OJ <i>Viec(e)-</i>
<i>Vyšóv</i>	<i>Vyš</i> z OJ <i>Vyš(ě)-</i>
<i>Žhóv</i>	* <i>Žeh</i> z OJ * <i>Branžeh, Ožeh</i> ; nebo jmenný tvar adj. ‚vypálený; kde žhne (např. slunce)‘

▪ **formant -an**¹⁰¹

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Božanóv *Božan*

▪ **formanty -ch, -ech, -och, -uch**¹⁰²

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Čichóv **Čich* z OJ na *Či-*
Čřnochóv *Čřnoch*
Kochóv *Koch* z OJ s *Kol(i)-/Koj(i)-*, nebo krácením z OJ *Kochan*
Niněchóv *Niněch*
Osluchóv *Osluch*
Radochóv *Radoch*
Tachóv *Tach* z OJ *Tatomír, Protasius*
Velichóv *Velich*
Zlechóv *Zlech* z adj. zákl. ‚zlý‘
Žichóv *Žich* z OJ na *Ži-*

▪ **formanty -j, -(n)ěj**¹⁰³

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bratrějóv *Bratrěj*
Čěbévo (← **Čěbějěvo*) **Čěběj*
Čělévo (← **Čělejěvo*) **Čělej*
!Dušějóv **Dušěj*

101 PLESKALOVÁ 1998, 53, 97.

102 PLESKALOVÁ 1998, 61–62, 82, 100.

103 PLESKALOVÁ 1998, 64, 91; 71. Některé fundující formace mohly vzniknout též konverzí starobyklých komparativů, např. OJ *Milej*.

!Hodějív *Hoděj*
Hulejív **Hulej*
Kazňív (← **Kaznějív*) **Kazněj*
Milévo (← **Milejév*) *Milej* z *militi* sě, nebo komparativu adj. *mil-*, nebo z apel. *milej* ‚milovník‘
Nelžějív **Nelžej*
Želejív (→ *Žělév*) *Želej*

▪ **formanty -ek**¹⁰⁴

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Balková *Balek*
Bečková **Beček*
Bezková *Bezek*
Brašková *Brašek*
Bielková *Bielek*
Črňková *Črnek*
Důbková *Dúbek*
Drahková *Drahek*
Dřchková *Drchek*
Janková *Janek*
Jurková *Jurek*
Jutková **Jutka*, to snad z *Juta*, které z cizího *Judita*¹⁰⁵
Kyšková *Kyšek*
Křčková *Křček*
Lestková *Lestek*
Milková *Milek*
Miřková *Miřek*
Nosková *Nosek*
Niežková *Niežek*
Perková *Perek* z *Pemolt*, *Pemart*
Ranková *Ranek*
Slavková *Slavek*
Staňková *Staněk*
Túšková *Túšek*
Vlčková *Vlček*
Vrašková/Vražková **Vrašek/*Vražek*
Vyšková *Vyšek*
Zbudková *Zbudek*
Žizenková *Žiznek*

¹⁰⁴ PLESKALOVÁ 1998, 41n, 77–78, 92–93.

¹⁰⁵ OJ *Juta* uvádí SVOBODA 1964, 182.

▪ **formanty -n, -en**¹⁰⁶

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bratřenóv</i>	* <i>Bratřen</i>
<i>Hostenovo</i>	<i>Hosten</i>
<i>Damnóv</i>	* <i>Damen</i> z OJ <i>Damián</i>
<i>Glupenovo</i>	<i>Glupen</i>
<i>Přítulenovo</i>	* <i>Přítulen</i> snad k * <i>přituliti</i> sě
<i>Rožnóv</i>	<i>Rožen</i> ; nebo MJ adaptací něm. <i>Rosenau</i>
<i>Rychnóv</i>	<i>Rychen</i> ; nebo MJ adaptací něm. <i>Reichenau</i>
<i>Sobnóv</i>	<i>Soben</i>
<i>Turnóv</i>	<i>Turen</i>
<i>Těšenóv</i>	<i>Těšen</i>
<i>Tušenóv</i>	<i>Tušen</i>
<i>Velenóv</i>	<i>Velen</i>
<i>Vlčnóv</i>	<i>Vlčen</i>
<i>Viecenóv</i>	<i>Viecen</i>
<i>Vyhnanóv</i>	<i>Vyhnan</i> ; nebo MJ z jmenného tvaru adj. ‚vystrčená ves‘
<i>Ždanóv</i>	<i>Ždan</i>

▪ **formant -k**¹⁰⁷

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bakóv</i>	* <i>Bak</i>
<i>!Vokóv</i>	<i>Vok</i>

▪ **formant -l**¹⁰⁸

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Črnělov</i>	<i>Črněl</i> z <i>črněti</i>
<i>Chřělov</i>	* <i>Chřěl</i> z * <i>chřěti</i> nejasného významu
<i>Meclóv</i>	<i>Mecl(e)</i> z <i>mčieti</i> , <i>mknúti</i> ‚vléct, táhnout‘
<i>Nesvačilóv</i>	<i>Nesvačil</i>
<i>Pravlov</i>	* <i>Prav(e)l</i> z OJ <i>Prav-</i>

▪ **formanty -t, -ot, -ut**¹⁰⁹

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bořutóv</i>	<i>Bořut</i>

106 PLESKALOVÁ 1998, 51, 73–74, 95–97.

107 PLESKALOVÁ 1998, 46–47.

108 PLESKALOVÁ 1998, 65, 90.

109 Formanty *-t, -ot, -ut* se vyvinuly perintegrací (podobně jako hojněji zastoupené *-ota, -uta*) a ve staročeské antroponymii jsou doloženy ojedinele [PLESKALOVÁ 1998, 63].

Bútóv (← **Bohutóv*) *Bút* (← *Bohut*)
Chotětóv **Chotět*
Třebotóv **Třebot*

▪ **formanty -š, -eš, -iš, -oš, -ýš**¹¹⁰

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Benešóv</i>	<i>Beneš</i>
	<i>Boršóv</i>	<i>Boreš</i>
	<i>Boříšóv</i>	<i>Boříš</i>
	<i>Braníšóv</i>	<i>Braníš</i>
	<i>Budišóv</i>	<i>Budiš</i>
	<i>Byšóv</i>	<i>Byš</i>
	<i>Divišóv</i>	<i>Diviš</i> z adj. zákl. <i>div-</i> , nebo z OJ <i>Dionysius</i>
	<i>Domašóv</i>	<i>Domaš</i>
<i>Chotěšóv/Chotišóv</i>		<i>Chotěš/Chotiš</i>
	<i>Holýšóv</i>	<i>Holýš</i>
	<i>Goršóv</i>	<i>Goreš</i>
	<i>Jarošóv</i>	<i>Jaroš</i>
	<i>Jětišóv</i>	* <i>Jětiš</i>
	<i>Kolešóv</i>	<i>Koleš</i>
	<i>Krašóv</i>	* <i>Kraš</i> z OJ <i>Kra-</i> + <i>-š</i> , nebo z komparativu <i>kraš</i> ‚krásnější‘
	<i>Lubešóv</i>	<i>Lubeš</i>
<i>Malešóv, Malšóv</i>		<i>Maleš</i>
	<i>Maršóv</i>	<i>Mareš</i>
	<i>Mutišóv</i>	<i>Mutiš</i>
	<i>Oldříšóv</i>	<i>Oldříš</i>
	<i>Onšóv</i>	<i>Oneš</i>
	<i>Příešóv</i>	* <i>Příeša</i> z OJ <i>Přě-</i>
	<i>Stašóv</i>	<i>Štaš</i>
	<i>Unišóv</i>	<i>Uniš</i>
	<i>Vlkošóv</i>	<i>Vlkoš</i>
	<i>Vratišóv</i>	<i>Vratiš</i>

▪ **formant -(e)č, -(a)č**¹¹¹

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Chlebičóv</i>	<i>Chlebič</i> k <i>chlebiti</i> ‚pochlebovatí‘
	<i>Kulčóv</i>	* <i>Kuleč</i> snad z <i>Mikuláš</i>
	<i>Ničóv</i>	<i>Nič</i> z OJ <i>Nicolaus</i>
	<i>Tlmačóv</i>	<i>Tlumač</i> ; nebo MJ z apel. <i>tlumač</i> ‚tlumočník‘
	<i>Tovačóv</i>	* <i>Tovač</i> k verbálnímu zákl. <i>tov-</i> ‚krmit‘

110 PLESKALOVÁ 1998, 58–60, 74–76, 98–99.

111 PLESKALOVÁ 1998, 65, 84, 90.

Uničóv Unič z OJ Un(ěj)-

▪ **formanty -ák, -ík**¹¹²

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Ždákóv</i>	* <i>Ždák</i> stč. <i>zdáti</i> ,očekávat‘
<i>Jěnikóv</i>	<i>Jěnik</i>
<i>Krasíkóv</i>	<i>Krasík</i>
<i>Modlíkóv</i>	<i>Modlík</i>
<i>Šebíkóv</i>	<i>Šebík</i>

▪ **formanty -ň, -oň**¹¹³

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>!Krasoňóv</i>	<i>Krasoň</i>
<i>!Lboňóv</i>	<i>Lboň</i>
<i>Miloňóv</i>	<i>Miloň</i>
<i>Maňóv</i>	<i>Maň</i> k OJ <i>Ma-</i>

Apelativní, adjektivní a verbální základy

Následující MJ jsou od původu jmenné tvary adjektiv. U některých můžeme uvažovat i o alternativní fundaci antroponymem, a tedy posesivní funkci formantu.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Bobróv</i>	apel. nebo OJ <i>Bobr</i>
<i>Břevnóv</i>	stč. <i>břevno</i> ,kláda, lávka přes potok‘
<i>Čiežkóv</i>	apel., nebo OJ <i>Čiežek</i>
<i>Grabóv</i>	<i>grab</i> ,habr‘, nebo z OJ <i>Grab</i>
<i>Chrústóv</i>	apel., nebo OJ <i>Chrúst</i>
<i>Jěžóv</i>	apel., nebo OJ <i>Jěž</i> ,ježek‘
<i>!Jílóv</i>	<i>jíl</i> ,mazlavá hlína‘
<i>Klatóv</i>	<i>klát</i> ,pařez, špalek‘
<i>Klučóv</i>	<i>kluč</i> ,klučenina, kopanina‘
<i>Komárov</i>	apel., nebo OJ <i>Komár</i>
<i>Kosóv</i>	apel., nebo OJ <i>Kos</i>
<i>Křěno</i>	<i>křěn</i> ← stč. <i>chřěn</i> ,křen‘, nebo z OJ <i>Křěn</i>
<i>Kyjóv</i>	apel., nebo OJ <i>Kyj</i>
<i>Lugóv</i>	<i>luh</i> ,luh, les, lesní palouk‘
<i>Medlív</i>	stč. <i>medlý</i> ,mdlý, unavený‘, nebo z OJ <i>Medl(a)</i>
<i>Mnichóv</i>	apel. <i>mnich</i> , nebo OJ <i>Mnich</i>
<i>Ořechóv</i>	<i>ořech</i>
<i>Plesóv</i>	<i>ples</i> ,jezero, místo se širokým tokem‘

112 PLESKALOVÁ 1998, 47–48, 76–77, 90, 93–94.

113 PLESKALOVÁ 1998, 54–56, 72, 94.

<i>Popovo</i>	apel., nebo OJ <i>Pop</i>
<i>Proboštov</i>	apel., nebo OJ <i>Probošt</i>
<i>Pšov</i>	základ <i>pš-</i> , který např. v stč. <i>pšeno</i> , souvisí i s <i>pcháti</i>
<i>Přísahov</i>	apel. <i>přísaha</i>
<i>Rájovo</i>	apel., nebo OJ <i>Ráj</i>
<i>Rakov</i>	apel., nebo OJ <i>Rak</i>
<i>Ronov</i>	střhn. <i>rone</i> ‚ostrva‘ (erbovní znamení)
<i>Řěpov</i>	apel., nebo OJ <i>Řěp(a)</i>
<i>Skrýšov</i>	apel., nebo OJ <i>Skrýš</i>
<i>Stěžov</i>	<i>stěž</i> ‚kláda, břevno, trám‘
<i>Strahov</i>	verbální základ <i>strah-</i> ‚hlídat, strážít‘
<i>Strážov</i>	apel., nebo (méně jisté) OJ <i>Stráž</i>
<i>Svádov</i>	<i>svád</i> ‚svár‘, nebo OJ <i>Svád(a)</i>
<i>Svár</i>	<i>svár</i> , nebo OJ <i>Svár</i>
<i>Svrčov</i>	apel., nebo OJ <i>Svrč</i> ‚cvrček‘
<i>Tisov</i>	apel. <i>tis</i> ‚tis, cedr‘
<i>Tlumačov</i>	stč. <i>tlumač</i> ‚tlumočník‘, nebo OJ <i>Tlumač</i>
<i>Trnov</i>	apel., nebo OJ <i>Trn</i>
<i>Třebov</i>	<i>třebiti</i> ‚tříbit, mýtit‘, MJ ve význ. ‚místo vytříbené‘, nebo z OJ <i>Třeb(a)</i>
<i>Turov</i>	apel., nebo OJ <i>Tur</i>
<i>!Větrov</i>	z apel. <i>vietr</i> ve význ. ‚místo, kde fouká‘
<i>Vrbov</i>	‚vrba‘
<i>Vrchov</i>	apel. ‚místo s vrcholy‘, nebo OJ <i>Vrch</i>
<i>Vyhnanov</i>	‚vystrčená ves‘, nebo OJ <i>Vyhnan</i>
<i>Zviakov</i>	<i>zviak</i> ‚zvuk, hukot‘, tj. ‚místo, kde hučí (řeka)‘
<i>Žhov</i>	apel. ‚místo vypálené; kde žhne (např. slunce)‘, nebo z OJ * <i>Žeh</i> z * <i>Branžeh</i> , <i>Ožeh</i>

Formant *-in*

2.14.5 Tvoření

Sufix *-in* představoval v psl. a ve staré češtině komplementární protějšek sufixu *-ov*. Fundujícími základy posesiv tohoto typu byla feminina, neutra a a-kmenová a ja-kmenová maskulina.

Oikonyma utvořená formantem *-in* jsou odvozena od antroponym, z nichž většina je doložena, popř. je možné jejich existenci předpokládat na základě popisu staročeského tvoření antroponym. Při určování základových antroponym nebo při rekonstrukci OJ doložených pouze v MJ na *-in* preferujeme, s ohledem na přetrvávající kmenový princip tvoření, OJ zakončená na *-a*: např. u MJ *Chvalin* se příkláníme k OJ *Chvala/Chvála*, od OJ *Chval* by s největší pravděpodobností bylo utvořeno MJ **Chvalov* [viz rovněž SVOBODA 1964, 27–28].

Oikonyma tohoto typu dokládají rozvinutí derivace ženskou rodovou variantou sufixu *-ina* (*Lutonina*), resp. její rozšířenou podobou *-(ov)ina* (*Chotovina*).

2.14.6 Grafika

Doklady MJ jsou většinou zakončeny na *-in*. V několika případech svědčí koncové *-ino* o původním tvaru neutra (např. *Přešino*, dn. *Přešín*; *Rokošino*, dn. *Rokošín*). Podobně jako u MJ na *-ov* jde i zde o nesoustavné zápisy, které zřídka našly pokračování v oficiální podobě MJ. V současné oikonymii se vyskytují ojediněle, a to pouze v mluveném jazyce v okolí konkrétní lokality [OLIVA 1976, 143].

Grafika nerozlišující *-i/-y* a kvantitu vokálů i zápis nepřímých pádů jmen ztěžují rekonstruování původní rodové varianty formantu, popř. slovtvorného typu. Mnoho MJ se sufixem *-ina* je v dokladech zaznamenáno bez koncového *-a*: např. z dokladu *Pustin* lze rekonstruovat původní podobu *Pustin* i *Pustina*. Zakončení *-in* mívají také doklady oikonym na *-yňě*, v důsledku odsouvání koncového *-ě*, k němuž dochází u substantiv ja-kmenové deklinace (*-yň*) [GEBAUER 1960², 203–205]. Všechny uvedené formanty, *-in*, *-ina* i *yňě*, mohly odvozovat od antroponymických základů a ke kolísání jmen mezi jednotlivými typy docházelo zřejmě i v nejstarší době. Ve sporných případech je možné zohlednit mladší doklady MJ nebo nářeční podobu, popř. systém celého oikonymického typu.

Interference typů je zřejmá z následující tabulky:

Doklad (netranskribovaný), rok	Dnešní podoba MJ	Motivace
<i>Letin</i> (1248)	<i>Letiny</i>	OJ * <i>Leta</i>
<i>Podivín</i> (1178)	<i>Podivín</i>	OJ <i>Podiva</i>
<i>Behin</i> (1204)	<i>Bechyně</i>	OJ <i>Bech</i>

U dokladu *Behin* lze vyloučit pův. podobu **Bechin*, protože by to znamenalo uvažovat o odvození z o-kmenového OJ *Bech*. U dokladu *Letin* nelze rozhodnout, zda původní tvar byl **Letin*, nebo **Letina*: zakončení *-ina* se u tohoto MJ objevuje až v roce 1358 a častěji až od 16. století, což nijak nevyklučuje možnost původního formantu *-in* a sekundární přechod *-in* → *-ina*. Projevuje-li se v našich dokladech neustálenost formy a lze-li uvažovat o více možných fundacích, tuto skutečnost uvádíme.¹¹⁴

¹¹⁴ V dokladech je v ojedinělých případech doložena i kontaminace uvedených typů s MJ na *-im*: např. dn. *Radyně* s nejstarším dokladem *Radim* (kopie ze 14. stol.

Pf se kloní k tomu, že původní podoba všech kolísajících MJ mezi *-in* a *-ina* byla *-in*, a příklon k *-ina* označuje jako „písařskou chybu“ [např. Pf I, 392 heslo *Dlužiny*]. O obtížnosti rozlišení také NIECKULA 1971, 337–338 nebo BILY 1995, 8.

2.14.7 Rozšíření

Formace se sufixem *-in* představují hojný typ tvoření MJ rozšířený ve všech slovanských jazycích a řadí se stejně jako např. typ *-óv* k makrotypům (viz pozn. 9). Počet formací je nižší než u formantu *-óv*, což vyplývá z kvantitativního zastoupení fundujících základů obou typů: staročeský apelativní i antroponymický systém disponoval převahou o-kmenových maskulin, od nichž odvozuje převážně formant *-óv*, zatímco maskulina a-kmenové a ja-kmenové deklinace byla zastoupena méně; obě tyto deklinace se totiž staly typicky ženskými a od pojmenování osob ženského pohlaví se (posesivní) oikonyma tvořila velmi omezeně.¹¹⁵ Původní rodové omezení bylo jedním z hlavních důvodů, proč se formant *-in* nestal produktivním i v mladší době.

V současné české oikonymii existují i formace utvořené ženskou rodovou variantou, např. *Všemina*, *Lutonina*, *Babina*, *Balina*. Zatímco v češtině zachovávají MJ původní jmennou deklinaci, ve slovenštině se částečně přiklonila k deklinaci složené (podobně jako česká MJ na *-ová*: *Machová*), např. *Žilina*, ale *Babiná* [MAJTÁN 1977, 309]. Těžiště odvozování sufixem *-ina*, ovšem ne posesivního, však představují deapelativa (2.11). Existence neuter v současné české oikonymii je velmi sporadická, Pf uvádí sedm MJ na *-ino/-ino*, z nichž pět existuje pouze v mluvené podobě [OLIVA 1976].

2.14.8 Dosavadní bádání

Toponyma se sufixem *-in* bývají v literatuře zpracovávána většinou spolu s MJ na *-óv*, např. v monografii F. NIECKULY (viz 2.14.3). STSO řadí tento typ pod afixální jednoslovná jednokomponentová oikonyma tvořená sufixy s formantem *-n-*, resp. adjektivním *-inъ*, *-ina*, *-ino* [48–49]. V. ŠMILAUER uvádí některé „malé typy“ se sufixem *-ín* na nejstarším sídelním území (např. typ *Levín* z OJ *Leva*) a rovněž na Českomoravské vrchovině (např. typ OJ na *-ota* + *-ín*, typ *Bezděčín*), což svědčí o životnosti typu i v době vnitřní kolonizace od konce 12. století.

k roku 1239), nebo dn. *Blažim* s nejstaršími doklady *Blažín* [viz také LUTTERER 1969, 77–78].

115 B. BRETHOLZ uvádí MJ *Libušín*, *Kazín*, *Tetín* doložená v Kosmově kronice [BRETHOLZ 1923].

2.14.9 Doklady

Doklady členíme stejně jako u typu *-óv* podle fundujícího OJ (viz 2.14.4). S ohledem na kmenový princip tvoření posesiv se při uvádění základového antroponyma přikláníme k OJ zakončeným na *-a*: např. u MJ *Slavonín* volíme OJ *Slavoňa*, i když je doloženo i OJ *Slavoň*.

Doklady dělíme na dvě skupiny podle rodových variant formantu: *-in/ -ino* (A) a *-ina* (B). Tvary neuter nevydělujeme zvlášť; považujeme je pouze za varianty existující paralelně k maskulinům, přestože tato nemusí být doložena: jediný doklad oikonyma v neutru tak není důkazem toho, že MJ existovalo pouze jako neutrum. Feminina vydělujeme, protože představují typ rozšířený i v současné oikonymii.

A. *-in, -ino*

OJ vzniklá onymizací apelativa

▪ *názvy osob*

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Děvin</i>	<i>Děva</i>
<i>Chlustin</i>	* <i>Chlust</i> ‚sluha‘ (i-kmen), nebo pův. <i>Chlustina</i>
<i>Knín</i> (← * <i>Knienin</i>)	<i>Knieni</i> ‚kněžna‘
<i>Mistřin</i>	<i>Mistr/ Mistř</i> ‚učitel, mistr‘
<i>Služin</i>	<i>Sluha</i> nebo <i>Slůžě</i>
<i>Tálin</i>	* <i>Tála</i> k stsl. <i>tabъ</i> ‚rukojmí‘
<i>Tetin</i>	<i>Teta</i>

▪ *ostatní (části těla, zvířata, rostliny, abstrakta)*

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Holubino</i>	<i>Holub</i> (i-kmen)
! <i>Chudobin</i>	<i>Chudoba</i>
<i>Kramolin</i>	<i>Kramola</i> ‚svár, hádka‘
<i>Lodin</i>	* <i>Lodí</i> stč. <i>lodí</i> ‚loď‘ (pův. ъja-kmen)
<i>Řěpin</i>	<i>Řěpa</i>
<i>Smol'in</i>	<i>Smola</i> ‚pryskyřice‘
<i>Trubin</i>	<i>Trúba</i> ‚trouba, trubka; hlupák‘

OJ derivovaná od základů substantivních (domácích i cizích OJ), adjektivních a verbálních

▪ **OJ vzniklá prefixací, nebo prefixálně-konverzním způsobem**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bezemin **Bezema* (← **Bezzema*)
Podlesin *Podles*

▪ **konverze formantem -ě**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Otročin *Otroče*
Služin *Slůžě* nebo *Sluha*

▪ **konverze formantem -a**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Blažin *Bláha*
Budin *Buda*; nebo pův. *Budyňě*
Čřnin *Čřňa*
Deblin/Doblin *Debla/Dobla* psl. **deblь/doblь* ‚silný, slavný‘
Dlužin **Dluha/Dlužá*; nebo pův. *Dlužina*
Golin *Gola*; nebo pův. *Golyňě, Golina*
Hodin **Hoda* z OJ *Hod-*; nebo pův. *Hodina, Hodyňě*
Hulin *Hula* stč. *huleti* ‚získávat‘
!Chřělin **Chřěla* **chřěti* nejasného významu
Chvalin *Chvala/Chvála*
Jěšin **Jěša/ *Jěcha*
Jimlin *Jimla* z OJ *Heimel*; nebo pův. *Jimlina*
Jzdobin *Jzdoba* z verb. zákl. ‚zdobit (se)‘
Kajin **Kaja/Kája*
Kanin *Kaňa* z OJ *Kan(t)-*
Komin *Koma* z OJ *Kom-* (*Koma, Komolec*)
Křěsin *Křěsa* z OJ *Křěs-*
Letin **Leta* stč. *letěti*; nebo pův. *Letina*
Levin *Leva/Léva* k stč. *levý*, nebo adaptace OJ *Leo*
Lubin *Luba*
Lutin *Luta*
Mutin **Múta mútiti* ‚soužit, trápit‘
Nečstin *Nečsta*
Neředin *Neředa*
Otin/Očín (← *Otčín*) *Ota/Otka*¹¹⁶
Pulin *Pula* k OJ *Pavel*
Podivin *Podiva*

¹¹⁶ Doklad *Ocin* lze číst několika způsoby: (1) *Otin* z OJ *Ota*, protože grafém *c* splýval často s grafémem *t*, nebo *c* může zachycovat asibilované *t'*; (2) *Očín* z pův. *Otčín* se zjednodušením skupiny *tč* → *č*, z OJ *Otka*, utvořené formantem *-ka* z OJ *Ota*.

Postřížin **Postřiha*
Potin *Póta*
Přétino *Přieta* k stč. *přieti (sě)* ‚přát, dopřávat; přít se, svá-
řít‘
Pustin *Pusta* z OJ *Pusti-*; nebo pův. *Pustina*
Přísnin **Příсна* stč. *přísn-/přísn-* ‚vlastní, stálý‘, nebo z OJ
Přísnobor
Roščin **Rošta* z OJ *Rosti-*
Skřšín *Skrcha* z OJ *Skrch*, nebo z OJ *Skr-* + *-cha*
Skvěřino **Skvira* snad ze *skvěřieti* ‚škvařit, péct‘
Těšín *Těcha/Těša*
Ustín **Usta* z OJ *Ustoj*
Velemín *Velema*
Veleslavín **Veleslava*
Velín *Vela*
Vyšín *Vyša*

▪ **formant -ota**¹¹⁷

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>!Bělotin</i>	<i>Bělota</i>
<i>Čřnotin</i>	<i>Črnota</i>
<i>Gněvotin</i>	<i>Gněvota</i>
<i>Ľutotin</i>	<i>Ľutota</i>
<i>Radotin</i>	<i>Radota</i>
<i>Strachotin</i>	<i>Strachota</i>
<i>Žirotin</i>	<i>Žirota</i>

▪ **formant -osta**¹¹⁸

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Milostin</i>	<i>Milosta</i>

▪ **formant -'ata → -ěta**¹¹⁹

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Dobřatin</i>	<i>Dobřata</i>
<i>Lúp'atin</i> (← <i>Glúp'atin</i>)	* <i>Glúp'ata</i>
<i>Hroznětino</i>	<i>Hrozněta</i>
<i>Kojětín</i>	<i>Kojěta</i>
<i>Lipětín</i>	* <i>Lipěta</i> snad z OJ <i>Lipold</i>
<i>Lovětín</i>	<i>Lověta</i>

117 PLESKALOVÁ 1998, 62, 81, 100.

118 PLESKALOVÁ 1998, 81.

119 PLESKALOVÁ 1998, 62, 81–82, 99–100. Při transkripci respektujeme provedení nebo neprovedení přehlásky 'a → ě zachycené v grafice dokladu a v příslušné podobě uvádíme i fundující OJ.

Mojětin **Mojěta*
Manětin *Maněta*
Miletin *Mileta*
Ostřětin *Ostřěta*
Pozřětin **Pozřěta* snad z *pozřieti* ‚pohlédnout‘
Prosětin *Prosěta*
Sěn'atin **Sěn'ata*
Slavětin *Slavěta*
Služětino *Služěta*
Svojětin *Svojěta*
Tůžětin *Tůžěta*
Veletin *Veleta*
Zdětin *Zděta*
Žěbětín **Žěběta*
Žíratin **Žírata*

▪ **formant -uša**¹²⁰

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Řevušin **Řevuša* k stč. *řevu*, *řváti*

▪ **formant -oňa (→ -oňě)**¹²¹

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Godonin *Godoňa*
!Lutonin *Lutoňa*; nebo pův. *Lutonina*
Slavonin *Slavoňa*
Takonin **Takoňa*
Třebonin *Třěboňa*
Třhonin *Trhoňa*
Vlkonin **Vlkoňa*
Živonin **Živoňa*

▪ **formant -ka/-ča,**¹²² **-ýjka**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ

Čěčin *Čieča* (← *Čáča*)
Černčin *Černka*
Dičin **Dika* od zákl. ‚divoký‘
D'áčín *D'aka*
Gajčin **Gajjka*
Kočín *Koka*

120 PLESKALOVÁ 1998, 60. Uvádíme podobu OJ před přehláskou *´a* → *ě*.

121 PLESKALOVÁ 1998, 55, 72, 94–95; uvádíme podobu OJ před přehláskou *´a* → *ě*.

122 PLESKALOVÁ 1998, 65.

Otin/Očín (← Otčín) Ota/Otka¹²³
 Třebýčín *Třebýka
 Unčín Unka/Unča
 Zlýčín *Zlýka k ‚zlý‘
 Žělčín *Žělka z OJ Žěl(i)-

- formanty **-cha**¹²⁴/**-ša** (→ **-šě**), **-iša** (→ **-išě**), **-oša** (→ **-ošě**)¹²⁵

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
 Budišín *Budiša
 Grabišín Grabiša
 Lubošín Luboša
 Mokošín *Mokoša
 Nedošín *Nedoša
 Přěšino *Přěša/*Přěcha z OJ Přě-
 Rokošino *Rokoša
 Řešín/Řešín *Řěcha/*Řecha, *Řěša/*Řeša z OJ Řě-/Ře-
 Skřšín Skřcha z OJ Skř-, nebo konverze s -a z OJ Skřch
 Svojšín Svojša
 Třebšín Třebša
 Tršín Trša
 Vítšín *Vitša z OJ Vit-
 Závišino Záviša
 Řepšín nejasné *Řěpša?

- formant **-ca** (→ **-cě**)

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
 Slavičín Slavica

Oikonymum *Sřlín* vykládá dosavadní literatura jako deverbativní formaci od nedoloženého slovesa **sřliti* ‚cvrlikat‘ a považuje je za jeden z prvních dokladů překročení původní výhradní spojitelnosti formantu *-in* s antroponymickými základy [SOUSTAVA 554; SVOBODA 1964, 26]. Uvedené sloveso není v staročeském apelativním lexiku doloženo, neuvádí jej ani etymologické slovníky. Kdybychom přesto jeho existenci v nejstarší době předpokládali, bylo by podle našeho názoru velmi dobře možné uvažovat nikoliv o přímém odvození oikonyma ze slovesa, ale z antroponyma od slovesa utvořeného: OJ **Sřla* utvořené konverzí s formantem *-a* podobně jako např. *Chvála*, *Buda*, *Sláva* apod. Tento formant měl při tvoření deverbálních antroponym

123 Viz pozn. 116.

124 Formant *-cha* zahrnujeme do jednoho podtypu spolu s formanty s konsonantem *-š-*, protože kvůli palatalizaci *ch* → *š* před *-i-* nelze určit původní podobu OJ.

125 OJ uvádíme ve stavu před přehláskou *‘a* → *ě*.

významnou úlohu už v psl. a k fundujícím verbálním základům patřila zvláště i-kmenová slovesa [srov. PLESKALOVÁ 1998, 88], jako např. i předpokládané **srliti*.

B. *-(ov)ina*

	DOKLAD	FUNDUJÍCÍ OJ
<i>Babina</i>	<i>Baba</i> ;	nebo z PJ <i>Baba</i> ¹²⁶
<i>Balina</i>	* <i>Bala</i> ¹²⁷	
<i>Čěmina</i>	* <i>Čěma</i> (← * <i>Čama</i>)	
<i>Dlužina</i>	* <i>Dluha/Dlužá</i> ;	nebo pův. <i>Dlužin</i>
<i>Dýšina</i>	* <i>Dýcha</i> / * <i>Dýša</i>	z OJ <i>Dimitr, Dionys</i>
<i>Golina</i>	<i>Gola</i> ;	nebo pův. <i>Golin, Golyňě</i>
<i>Hodina</i>	* <i>Hóda</i>	z OJ <i>Hod-</i> ; nebo pův. <i>Hodin, Hodyňě</i>
<i>Cholina</i>	<i>Chola</i>	* <i>choliti</i> , čistit, mýt, ošetřovat'
<i>Chlustina</i>	* <i>Chlust</i>	,sluha' (i-kmen); nebo pův. <i>Chlustin</i>
<i>Chvatlina</i>	* <i>Chvatla</i>	z <i>chvatnúti se</i> , chvatně se pohybovat'
<i>Jimlina</i>	<i>Jimla</i>	z OJ <i>Heimel</i> ; nebo pův. <i>Jimlin</i>
<i>Kanina</i>	<i>Kaňa</i>	z OJ <i>Kani-</i> ; nebo MJ z apel. <i>káňě</i>
<i>Kř'tina</i>	<i>Kř'ta/Kř'tá</i>	← <i>Kř'sta/Kř'sťa</i> z OJ <i>Christianus</i>
<i>Letina</i>	* <i>Leta</i>	ze stč. <i>letěti</i> ; nebo pův. <i>Letin</i>
<i>Losina</i>	* <i>Losa</i> ;	nebo MJ z apel. <i>los</i>
<i>!Lutonina</i>	<i>Lutoňa</i> ;	nebo pův. <i>Lutonin</i>
<i>Myslina</i>	<i>Mysla</i>	
<i>Pustina</i>	<i>Pusta</i>	z OJ <i>Pust(i)-</i> ; nebo pův. <i>Pustin</i> ; nebo MJ z adj. <i>pustý</i>
<i>!Smolina</i>	<i>Smola</i>	,pryskyřice'

Pouze jedním dokladem je zastoupena varianta *-ovina*: *Chotovina* z OJ *Chot*, to z OJ *Chot(i)-/Chot(ě)-*. U posesivních sufixů se až na tento jediný doklad nesetkáváme s variantami rozšířenými o *-ov-*, jak je běžné u jiných typů: *-ovíci*, *-ov'aně*, *-ovníci* apod. Neexistují formanty **-ovín*, **-ovjě* ani **-ovyňě*. To svědčí o tom, že v této době byl ještě pocítován původní posesivní význam formantu *-ov-*, avšak MJ *Chotovina* může být prvním dokladem jeho vytrácení.

126 K tvoření sufixem *-ina* z toponym viz ŠTĚPÁN 2007a. Autor uvádí šest dokladů z materiálu současných PJ odvozených z MJ, přičemž motivem může být jednak poloha pozemků (*Kalubina* – pozemek sousedí s katastrem obce Kalubice), jednak vlastnické vztahy (*Drhovelina* – pozemek patřící dříve k panství Drhovel). V případě zde uvedeného MJ *Babina* by mohlo jít o odvození z PJ, tuto možnost však nelze doložit.

127 MJ může souviset také s nedoloženým apel. *balina*, 'mokrě, bažinaté místo'.

Formant *-jъ

2.14.10 Tvoření

V této kapitole jsou analyzována MJ utvořená psl. sufixem *-jъ (maskulina), popř. jeho rodovou variantou pro feminina *-ja. V oikonymii některých slovanských jazyků se objevuje i sufix *-je pro neutra (např. pol. *Góraždze*), v české toponymii (do roku 1278) však doložen není.

Sufix už na počátku etapy rané staré češtiny ztrácí produktivitu, neodvozuje z apelativních základů a uplatňuje se na přechodnou dobu pouze při tvoření MJ [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 298; ZJ 15]. I v oikonymii je typ charakterizován jako velmi archaický, s nedlouho trvající produktivitou [EICHLER – SCHULTHEIS 17; S. ROSPOND klade konec životnosti tvoření do 13. století, 1983, 32]. O stáří jmen svědčí i fakt, že jsou rozložena na nejstarším sídelním území.¹²⁸

Významnou skupinu představují MJ odvozená ze složených slovanských antroponym (např. české *Drahotuš*), jedné z nejstarších vrstev OJ v antroponymickém systému slovanských jazyků. Jelikož jsou formace tohoto typu doložené ve většině slovanských jazyků, jsou považovány za praslovanské dědictví [EICHLER 1977, 469]. Deriváty tohoto typu představují více než třetinu všech MJ s formantem *-jъ doložených v našem materiálu. Naopak odvozeniny z přejatých OJ německého původu, tj. mladší vrstvy OJ, jsou ojedinělé (např. české MJ *Pernolc* k OJ *Pernolt*); viz též 2.14.18–21. Kromě složených a cizích OJ jsou fundujícími základy (formální) hypokoristika i deapelativní OJ s morfologickou charakteristikou o-kmenovou. Ojediněle jsou doloženy základy apelativní, které představují patrně pozůstatky z období, kdy odvozování jmennou podobou sufixu z apelativ bylo ještě živé (např. *Plzeň*).

Pozornost badatelů přitahuje skupina MJ zakončených na -eš, -ýš, -oš, -oň apod., u nichž nelze z hláskoslovných důvodů jednoznačně rekonstruovat původní slovotvorný typ. Pf je považuje za neodvozená MJ vzniklá transonymizací OJ (MJ *Vidoň* ← OJ *Vidoň*, MJ *Černýš* ← OJ *Černýš*), S. ROSPOND se přiklání k odvození sufixem *-jъ z OJ zakončeného na -ch, -n (MJ *Vidoň* ← OJ **Vidon*). J. SVOBODA nabízí další možný výklad, že totiž jde o posesivní toponyma utvořená formantem *-jъ z OJ na -eš, -ýš, -oš a identita MJ a OJ je jen hláskoslovná, nikoliv na rovině slovotvorné struktury [SVOBODA 1964, 30]. Na základě popisu tvoření nejstarších českých OJ, jak jej podala J. PLESKALOVÁ [1998], se ke Svobodově názoru kloníme,

¹²⁸ V. ŠMILAUER [ŠMOs] uvádí např. „malé typy“: MJ na -iz/-íz od základu na -id (33), MJ na -eň z OJ na -en (36), MJ na -aň z OJ na -an (47–48), MJ na -mír ze složeného OJ na -mír, MJ z OJ na -om a -im (60) a další.

protože zatímco sufixy *-oň*, *-ýš*, *-eš* byly při tvoření stč. OJ běžné, sufixy **-on*, **-ých* nejsou doloženy, a to dokonce ani v stč. apelativní slovtvorbě. Staročeské apelativní ani antroponymické tvoření tedy neposkytuje žádnou oporu pro předpokládání jejich existence.

Při derivaci se kromě formantu **-jb* pro maskulina uplatňuje i rodová varianta **-ja* pro feminina. Její využití je však velmi omezené a jak uvádí V. ŠMILAUER, díky malé četnosti podléhala feminina snadno změnám [1963, 95], takže původní tvar je v mnoha případech zastřen mladším vývojem. Jednoznačné rodové zařazení neumožňuje v některých případech grafika dokladů: např. doklad *Vidone* (1267), *Vidoňě*, lze chápat jako formaci se sufixem **-ja* od OJ *Vidoň* (s provedenou přehláskou *´a* → *ě*), nebo jako genitiv MJ *Vidoň*, odvozeného od stejného OJ sufixem **-jb*. Dnešní podoba MJ je *Vidoň*, na původní femininum usuzuje V. ŠMILAUER [1963, 95].

Výsledné formace utvořené sufixem **-jb* byly mužského rodu, během vývoje však přešla MJ na většině českého území k femininům (*Kuřim*, f.). V běžně mluveném jazyce je v některých oblastech (častěji na Moravě a ve Slezsku) zachováno původní zařazení k maskulinům (do *Kuřima*).¹²⁹

2.14.11 Specifika

Výklad mnohých toponym s předpokládaným formantem **-jb* naráží na řadu potíží. Hláskový vývoj totiž zastřel původní morfematickou strukturu slov – koncové *-j-* způsobilo palatalizaci předcházejícího konsonantu, což vedlo v některých případech i ke změně kvalitativní (např. *Strašeň* z OJ *Strašen*). MJ s pův. formantem **-jb* patří v repertoáru současných oikonymických typů k nemnoha s konsonantickým zakončením (měkkým i tvrdým), proto jsou k němu mechanicky řazena také mnohá dosud neuspokojivě vysvětlená MJ, zakončená na konsonant, např. *Tověř*, *Rohoteř*, *Peruc*.

2.14.12 Dosavadní bádání

STSO řadí MJ tohoto typu do skupiny oikonym utvořených topoformanty s hláskou *j*. Další podtypy vyděluje podle rodových variant formantu a podle způsobu utvoření fundujícího základu [STSO 41–42].

2.14.12.1

Pozoruhodnému jevu, tzv. epentetickému *l*, které se údajně vyvinulo mezi zakončením fundujícího základu na retnici a sufixem

¹²⁹ K uvedené problematice viz detailní studie S. KLOFEROVÉ 2000, k rodové příslušnosti jednotlivých MJ ve spisovné češtině monografie A. POLÍVKOVÉ [1985], k rozšíření rodových variant ČJA [IV, 68–73].

*-jb/-ja, se věnuje v příspěvku *Místní jména typu Třeboule V.* ŠMILAUER [1938]. Odmítá dosavadní výklady MJ *Vidovle, Litovel* ze základů **Lutov*, **Vidov* + *-ja s vyvinutým epentetickým *l* ve skupině *uj*, a považuje *l* za součást sufixů *-l, -la*, jimiž jsou MJ utvořena z fundujícího základu s formantem *-ov-*. K jeho tvrzení se kloní i VONDRŮVÁ – BLAŽEK [2001, 320–321], kteří o eventuálním zachování epentetického *l* v oikonymech pojednávají např. u MJ *Skřípel*: *l* je podle nich rovněž součástí sufixu.¹³⁰ Existenci epentetického *l* v české oikonymii však zcela nevyklučují, podobně jako ji nevyklučuje ani ŠMILAUER, např. u MJ *Chodovice, Hostovice* apod. MJ různých typů s epentetickým *l* zobrazuje ŠMOs v mapě 55. Existenci epentetického *l* u MJ s *-jb rovněž nepředpokládáme, a MJ, která v tomto smyslu vykládá např. P_F, chápeme jako derivovaná *l*-ovým formantem.

2.14.12.2

MJ se sufixem *-jb ve staré lužické srbštině a polabštině se zabývali E. EICHLER a J. SCHULTHEIS ve studii *Zur Rekonstruktion slawischer Ortsnamen vom Typ Radogošč, Lubań* [1970], jejímž těžištěm je rekonstrukce původních slovanských podob dnes poněmčených jmen. Autoři uvádějí četné odvozeniny ze složených slovanských OJ a rovněž tabulku s jednotlivými komponenty OJ s ohledem na jejich uplatnění v pozici prvního nebo druhého členu kompozita, která představuje zajímavý příspěvek ke studiu slovanských složených antroponym [29–31].

Shrnujíc dosavadní literaturu, autoři zmiňují řadu dílčích studií v rámci slovanských jazyků. Jejich konstatování, že detailní studie pro některý slovanský jazyk dosud chybí, však platilo pouze do roku 1983, kdy vyšla monografie S. ROSPONDA *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem *-jb*. Představuje dosud nejobsažnější práci o posesivních MJ tohoto typu s přehledem dosavadního bádání, původem sufixu a uplatněním jeho jmenné podoby i podoby adjektivní složené deklinace ve slovtvorbě slovanských jazyků. V návaznosti na členění MJ na „velké“ a „malé“ typy autor vyděluje „malé typy“ podle struktury OJ: složená OJ, participiální (*-imь, -omь*), zkrácená OJ (hypokoristika), cizí (novější vrstva křesťanských OJ). Cenná pro toponomastickou práci jsou autorova upozornění na nedostatky ve výkladech těchto MJ, např. stereotypní odvozování z antroponym (tak např. P_F) a na nutnost přihlížet k historickým dokladům vzhledem k četným hláskovým, a tím i typologickým změnám [30].

Nejsledovanějším podtypem MJ se sufixem *-jb jsou formace odvozené ze složených antroponym, protože – jak už bylo uvedeno výše – jsou rozšířené v mnoha slovanských jazycích a předpokládá

¹³⁰ K výkladu MJ *Skřípel* také SKÁLA 2000.

se jejich velké stáří. MJ tohoto typu na území staré lužické srbštiny se dočkala i svého atlasové zpracování v rámci SOA v publikaci *Atlas altsorbischer Ortsnamentypen* [2003], kde je také uvedena bibliografie k slovanským složeným antroponymům a od nich odvozeným toponymům. Nejnovějším příspěvkem k tomuto podtypu toponym je studie J. MATUŠOVÉ z r. 2008 s těžištěm v analýze pomístních jmen v Čechách. Na základě komparace současného anoikonymického a oikonymického materiálu a zvláště geografického rozložení jmen autorka vyslovuje zajímavé závěry o areálovém rozšíření uvedených toponym a ilustruje je na mapkách.

2.14.13 Doklady

MJ dělíme do dvou skupin podle rodové varianty formantu; dále je členíme podle stejného principu, jak je popsán u formantu *-óv* (2.14.4). Jak už bylo uvedeno výše, psl. formant **-jъ* se po pračeských hláskových změnách projevuje změkčením posledního konsonantu fundujícího základu, popř. i předposledního, což vedlo v některých případech i ke kvalitativním změnám (MJ *Bezděz* z OJ *Bezděd*, MJ *Drahotuš* z OJ *Drahotuch*, MJ *Radgošč* z OJ *Radgost*). Po provedení hlavní historické depalatalizace [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 86–97] však došlo u některých typů MJ ke vzniku podob formálně identických s fundujícím OJ; jde hlavně o MJ zakončená na *-v*, *-m*, *-l* (MJ *Boleslav* z pův. *Boleslav´* k OJ *Boleslav*, MJ *Putim* z pův. MJ *Putim´* k OJ *Putim*). Původní palatalizovanost koncových konsonantů označujeme v případech, kdy je příznak palatálnosti jediným rozdílem mezi MJ a fundujícím OJ, např. MJ *Boleslav´* z OJ *Boleslav*.

A. Formant **-jъ*

OJ vzniklá onymizací apelativa

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Havraň</i>	<i>Havran</i>
<i>Piešč</i> ¹³¹	<i>Piest</i> ‚pist‘

OJ složená

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Bedihošč</i>	<i>Bedihost</i>
<i>Bezděz</i>	<i>Bezděd</i>
<i>Boguslav´</i>	<i>Boguslav</i>
<i>Boleslav´</i>	<i>Boleslav</i>
<i>Bořihněv´</i>	<i>Bořihněv</i>

¹³¹ Koncové *šč* ← *st´* (← **stjъ*).

<i>Bořislav'</i>	<i>Bořislav</i>
<i>Břētislav'</i>	<i>Břētislav</i>
<i>Čáslav'</i>	<i>Čáslav</i>
<i>Častoboř'</i>	<i>Častobor</i>
<i>Čiegost'</i>	<i>Čiegost</i>
<i>Dalemyšl'</i> ¹³²	<i>Dalemysl'</i> ¹³³
<i>Domamil'</i>	<i>Domamil</i>
<i>Domaraz'</i>	<i>Domarad</i>
<i>Domaslav'</i>	<i>Domaslav</i>
<i>Dragomyšl'</i> ¹³⁴	<i>Dragomysl</i>
<i>Drahotuš'</i>	<i>Drahotuch</i>
<i>Gořěluc'</i>	<i>*Gořělut</i>
<i>Hodoviz'</i>	<i>*Hodovid</i>
<i>Chocěbuz'</i>	<i>Chocěbud</i>
<i>Chotěboř'</i>	<i>Chotěbor</i>
<i>Jaromír'/Jaroměř'</i>	<i>Jaromír'/Jaroměř'</i>
<i>Kroměžír'</i>	<i>Kroměžír</i>
<i>Lutohoř'</i>	<i>Lutohor</i>
<i>Lutomyšl'</i>	<i>Lutomysl</i>
<i>Milobuz'</i>	<i>Milobud</i>
<i>Miroslav'</i>	<i>Miroslav</i>
<i>Mnetěš'</i>	<i>*Mnetěch</i>
<i>Načěrac'</i>	<i>Načěrat</i>
<i>Náměšč'</i>	<i>Namest'</i> ¹³⁵
<i>Poňědraž'</i>	<i>Poňědrah</i>
<i>Prostěboř'</i>	<i>Prostěbor</i>
<i>Pustimír'</i>	<i>Pustimír</i>
<i>Předboř'</i>	<i>Předbor</i>
<i>Přibyslav'</i>	<i>Přibyslav</i>
<i>Radgošč'</i>	<i>Radgost</i>
<i>Ratboř'</i>	<i>Ratbor</i>
<i>Ředgošč'</i>	<i>Ředgost</i>
<i>Sěmislav'</i>	<i>Sěmislav</i>
<i>Skřbimír'</i>	<i>Skrbimir</i>
<i>Spytigněv'</i>	<i>Spytigněv</i>
<i>Stiboř'</i> (← <i>*Čstiboř'</i>)	<i>Čstibor</i>
<i>Strěžimír'</i>	<i>Strěžimír</i>
<i>Sulislav'</i>	<i>Sulislav</i>

132 Doklad *Dalemysle* chápe Pf jako odvozeninu sufixem *-ja*, tj. femininum; spíše však jde o genitiv maskulina.

133 Palatalizace koncového *ř* způsobuje změnu *s* → *š*: *sljъ* → *šř* [GEBAUER 1963², 355].

134 Z dokladu *Dragomisle* Pf soudí, že jde o odvození sufixem **-ja*; spíše však jde o genitiv maskulina.

135 HŠ se přiklání k odvození formantem *-jb* z OJ *Namest* [HŠ II, 116–118] spíše než k původu z apel. *náměstie* 'místo', které ostatně GEBAUER rekonstruuje z dokladů MJ [1970², II, 474].

Svatoslav' Svatoslav
Těchomyšl Těchomysl
Třebehoš Třebehost
Vargoš Vargost
Vratislav' Vratislav
Zbraslav' Zbraslav
Zbyslav' Zbyslav
Zderaz Zderad
Živohoš Živohost

OJ derivovaná od základů substantivních (domácích i cizích OJ), adjektivních a verbálních

▪ konverze

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
*Okor' *Okor* snad z *okorovati*

▪ formant *-an*¹³⁶

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
*Čihaň *Čihan*¹³⁷
*Lkáň *Lkán*
*Kadaň *Kadan*¹³⁸
*Kovaň *Kovan*
*Tuhaň *Tuhan*
*Třebañ *Třeban*
*Vrčañ *Vrčan*

▪ formant *-en*¹³⁹

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Božeň Božen
*Gořeň *Gořen/ *Goren*
Gosteň Gosten
Choceň Chocen
Chotěň Chotěn
Lubeň Luben
Pošeň Pošen
Ruzeň Ruzen

136 PLESKALOVÁ 1998, 53, 95.

137 Dn. MJ *Čihaná*, bývá řazeno k deverbativním formacím. Nejstarší doklady však svědčí o původní podobě MJ *Čihaň*.

138 Původ z OJ hodnotí ZJ jako ne zcela přesvědčivý, úvahy o možném předslovan-ském původu MJ nejsou dosud podloženy [ZJ 120].

139 PLESKALOVÁ 1998, 51–55, 73–74, 95–97.

Skybeň *Skrben*
Soseň **Sosen* ? nejasné
Strašeň *Strašen*
Třebeň *Třeбен*

▪ **formant -ún**¹⁴⁰

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Hostůň **Hostún*; doložená i podoba MJ *Hostóv*
Chodůň **Chodún*
Chotůň *Chotún*
Mezůň **Mezún*

▪ **formanty -ot, -ut**¹⁴¹

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Čynuc *Črnut*
Luboc *Lubot*¹⁴²

▪ **formant -oň**¹⁴³

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Mimoň *Mimoň*
Třeboň *Třeboň*
Vidoň *Vidoň*

▪ **formanty -oš/-och, -ýš**¹⁴⁴

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bykoš *Bykoš*
Chotýš **Chotýš*
Luboš *Luboš/Luboch*
Vlkoš *Vlkoš*
Vlkýš **Vlkýš*

▪ **formanty -(e)ch, -úch**¹⁴⁵

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Byteš *Bytech*

140 PLESKALOVÁ 1998, 65; periferní postavení.

141 PLESKALOVÁ 1998, 63.

142 MJ *Luboc*, dn. *Liboc*, se tradičně vykládá z OJ *Lubota* [např. ZJ 156]. Zde se přikláníme k OJ *Lubot*, utvořenému méně zastoupenou variantou *-ut*.

143 PLESKALOVÁ 1998, 54–55, 72, 94.

144 PLESKALOVÁ 1998, 58, 74–75, 100.

145 PLESKALOVÁ 1998, 62, 83.

Dobřěš Dobřech/Dobřěš
Lotuš *Lotúch/*Lotúš

- **formanty -m, -im, -ěm, -om**¹⁴⁶

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
Blažim´	*Blažim
Chrudim´	*Chrudim
Kúřim´	*Kúřim
Ogrozim´	Ogrozim
Plezom´	*Plezom
Příbram´	Příbram
Přistúpim´	*Přistúpim
Putim´	*Putim
Sířem´	*Sířem
Sutom´	*Sutom
Vidim´	*Vidim

- **formant -ík**¹⁴⁷

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
Dobříč	Dobřík
Dřevíč	*Dřevík
Staříč	Stařík

- **formant -ek/-ec, -ka**¹⁴⁸

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
Bašč	Bašek
Bogdaneč	Bogdanec
Bořeč	Bořek
Budeč	Budek
Čějč (← *čajč)	Čajek
Dubeč	Dubec
Choleč	Cholec/Cholek *choliti ,čistit, mýt, ošetřovat´
Chřleč	Chřlec stč. chrleti ,házeti, metati´
Chúč ¹⁴⁹	Chudek

146 MJ tohoto typu mohla vzniknout buďto konverzí jmenných tvarů deverbálních adjektiv, nebo (parasystémově) z verbálních základů na jejich pozadí [PLESKALOVÁ 1998, 71–72, 100].

147 PLESKALOVÁ 1998, 47–48, 76–77, 90, 93–94.

148 Sufixy c-ové i k-ové uvádíme dohromady, protože výsledkem palatalizace koncového -k a -c spojené s derivací sufixem -jb je v obou případech -č, což zabraňuje určení původní podoby fundujícího OJ.

149 Tvar *Chúč*, dn. *Chouč*, vznikl z nepřímých pádů původního nominativu **Chudeč*: (do) **Chudčě* [PF II, 48].

Jeneč Jenec/Jenek
Keleč Kelec/Kelek kel ‚mohutný zub‘
Lobeč Lobek z OJ Loboda
Maleč Malec
Ovneč Ovneč ‚beránek‘; nebo MJ přímo z apel.
Plaveč Plavec/Plavek
Rudeč Rudec/Rudek
*Sloveč *Slovek*
Soprč/Sopřěč nejasné
Třeběč Třebec/Třebek
Udrč/Udrěč Udřec udřieti ‚urvat, vydřít‘
Vrhaveč Vrhavec

▪ **formant -or**¹⁵⁰

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
*Vinoř *Vinor*¹⁵¹

▪ **formant *-id**¹⁵²

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
*Knovíz *Knovid*
*Veliz *Velid*

OJ cizího původu

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Heřmaň Heřman
Ivaň Ivan
Eupolc Eupolt
Oldříš Oldřich
Pernolc Pernolt

Deapelativní formace

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD
Plžeň od základu *plz-*: stč. *plžeti*, vlnnouti, mokrati'
Prácheň od základu *prách-*: stč. *práchno*, *prácheň* ‚ztrouchnivělé dřevo‘

¹⁵⁰ PLESKALOVÁ 1998, 65; periferní postavení.

¹⁵¹ Může jít také o pův. MJ *Vinary/Vinaře*; z dokladů nelze rozhodnout.

¹⁵² V. ŠMILAUER u typu MJ na *-iz*, *-íz* uvádí současná MJ *Veliz*, *Knovíz* (?) a *Třebiz* [1960a, 33]. Původ těchto MJ není příliš jasný: v literatuře se uvádí jejich odvození sufixem **-jb* z osobních jmen na *-id*, která však v repertoáru nejstarších českých antroponym nejsou doložena, stejně jako není známý tento způsob tvoření OJ.

B. Formant *-ja*

U následujících oikonym se v literatuře předpokládá jejich utvoření formantem **-ja*: *Eutovle* a *Vidovle* ze (snad antroponymických?) základů **Eut + -ov-*, **Vid + -ov-*, MJ *Lúňě* z OJ *Luň* ‚luňák‘. Fundující báze MJ *Eutovle* a *Vidovle* nebyla dosud uspokojivě analyzována a nominativ *Lúňě* nelze z dokladu *Lun* spolehlivě rekonstruovat. U MJ *Louny*, k němuž se tento doklad vztahuje, je navíc možný deaplativní výklad z nedoloženého apelativa **lúň* s významem ‚blátivé místo, jámy v blátě apod.‘ [MALENÍNSKÁ 2008, 239]. Vzhledem k tak mizivému počtu dokladů nejasného významu derivaci formantem **-ja* ve zkoumané době považujeme za spornou.

Formant *-yňě (f.)*

2.14.14

Sufixem *-yňě* se na rozdíl od výše uvedených posesivních formantů tvořila substantiva, nikoliv adjektiva. V popisu slovtvorby staročeského apelativního lexika je sufix, resp. jeho varianta *-yni*,¹⁵³ uváděn u modifikační kategorie přechýlených feminin: stč. *lotryni/lotryňě* [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 286]. V této kategorii se uplatňuje dodnes nejen v češtině, ale s různou produktivitou i v ostatních slovanských jazycích [REICHELTL 1971]. Ve staročeském apelativním lexiku jsou doloženy formace, u nichž nelze z významových důvodů předpokládat existenci výchozího maskulina: např. stč. *bezceckyně* ‚Amazonka‘, *měchyně*, *lárýně* ‚nevěstka‘. Z nich je patrné, že na pozadí přechýlených feminin se formant stal typickým pro pojmenování osob ženského pohlaví, a mohl tvořit nově formace i bez existence příslušného fundujícího maskulina.

Několik z psl. zděděných apelativních formací svědčí o využití sufixu při tvoření deadjektivních abstrakt, z nichž některá nabývají konkrétního významu místa, např. psl. *světyňi* ‚svatost, svátost‘ i ‚svatyně‘ [MACHEK 487; REICHELTL 1971, 4] nebo *pustyně*, v češtině nahrazeno formací s *-ina*. V této funkci se sufix v češtině nerozvinul.

Při tvoření oikonym je typ charakterizován jako nečetný, rozvinutý je v češtině, méně ve slovenštině a v polštině [SPAL 1976, 29–30].

153 Jak dokládá stsl., varianta *-yni* je starší. Nové zakončení *-yňě* proniká ve stč. do nominativu patrně vlivem ostatních ja-kmenových feminin na *-ě*. Řada substantiv existovala paralelně v obou podobách (*bezdětkyni* – *bezdětkyně*) [GEBAUER 1960², 204].

2.14.15

Dosavadní literaturu věnovanou tomuto typu oikonym charakterizuje snaha o nalezení původního významu sufixu spojená s diskuzí o jeho eventuální posesivní funkci, a rovněž snaha o postihnouti charakteru odvozovací báze. V rámci české a slovenské onomastiky se typu jmen na *-yně* detailně věnoval J. SPAL ve studii *Místní jména s příponou -yně* z roku 1976, částečně i ve studii *Ze západočeské toponymie* [1975]. V jeho závěrech je zřejmá snaha vyhranit se proti Profousově tendenci vykládat většinu těchto MJ jako posesivní deantroponyma. Posesivní funkci přípony Spal považuje za „nezaručenou“, mohla vzniknout na základě kontaminace s formacemi s posesivním sufixem *-ina*. Pouze u několika jmen preferuje antroponymický základ, jinak se kloní k deapelativnímu tvoření, resp. deadjektivnímu, se substantivizační funkcí sufixu s odstínem expresivity: např. MJ *Radyně*, podle PF derivát z OJ *Rad*, hodnotí Spal jako deapelativum s významem ‚milé, příjemné místo‘ [SPAL 1975, 370]. Stejný původní význam měly podle něj i formace anoikonymické (hydronymické).

V německém prostředí vznikla materiálově bohatá monografie R. REICHELTA *Die Nomina auf -(k)yně im Tschechischen* [1971]. Jejím těžištěm je analýza českého lexika, autor uvádí původ sufixu a rovněž přehled jeho funkcí v ostatních slovanských jazycích. Součástí práce jsou i česká MJ excerpovaná ze slovníku PF, jehož etymologií se REICHELTA přidrží. Monografie tak poskytuje ucelený přehled formací se sufixem *-(k)yně* a jeho uplatnění v různých slootovorných kategoriích v rámci všech slovanských jazyků, ale o alternativní výklady oikonym se nepokouší. Metodologicky nepředstavuje zásadní zlom v bádání.

V současné době je přijímáno tvoření z antroponym, tj. posesivní význam formantu, i z apelativ v obecném významu pojmenování místa [ZJ 26, 99], jak ve své studii shrnul už J. SPAL. V. ŠMILAUER naopak konstatuje primární roli odvozování od antroponym, formace z apelativních základů uvádí jako výjimečné, např. *Břehyně*, *Rtyně* [1997, 105]. Téměř u všech dokladů z našeho materiálu je možná fundace antroponymem i apelativem.

2.14.16 Doklady

Grafika nejstarších dokladů nedovoluje ve zkoumaném období odlišit formace s *-yně* od formací s *-in*, *-ina*. Uvádíme zde proto oikonyma, která mají formant *-yně* v současnosti. Nelze však s určitostí tvrdit, že toto byla původní podoba MJ.

K interferenci všech tří formantů a nejednoznačnosti grafiky více 2.14.6; srov. též ŠRÁMEK 1987, 215; SPAL 1976, 26–30.

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD

- Bechyňě* *Bech*, nebo onomatopoický základ *bech-* ‚zvuk pleskání vody‘
- !Budyňě* *Buda*
- Čekyňě* *Ček* z OJ *Čě-*, SPAL: ze základu *ščkáti*, pův. **ščkyně* ‚voda šumící a místo u ní‘
- Grabyňě* *Grab* ‚habr‘, nebo pův. *Grabina*, SPAL: deapelativum ‚místo s habry‘
- Choryňě* *Chor/Chora* z adj. zákl. *chor-* ‚churavý‘, SPAL: z adj. základu ve významu ‚místo neúrodné‘
- !Chropyňě* **Chrop/Chropa* k *chrópěti* ‚chropět, chrčēt‘
- Obryňě* **Obr*, SPAL vychází z pův. **Bobryně*
- Hodyňě* *Hoda* z OJ *Hod-*, nebo pův. *Hodin(a)*, SPAL: deapelativum ‚místo vhodné, příjemné‘
- Golyňě* *Gola*, nebo pův. *Golin(a)*, SPAL: deapelativum ‚místo holé‘
- Radyňě* *Rad*, SPAL: z adj. základu *rad-* ‚příjemné místo‘
- Velyňě* *Vela*, nebo pův. *Velin*, SPAL: deapelativum ze základu *vel-*
- Studyňě* adj. základ *stud-* ‚studené místo‘

2.14.17

Jak je z výše uvedeného rozboru a z citovaných dokladů zřejmé, původní význam formantu *-yňě* při tvoření MJ a charakter fundující báze nebyly dosud uspokojivě objasněny. Návaznost oikonymických formací na apelativní přechýlená feminina, při jejichž tvoření se sufix uplatňuje zcela nezpochybnitelně, je nepravděpodobná, a v jiné apelativní slovtvorné kategorii se formantem neodvozuje. Vycházíme-li ze všeobecně uznávaného předpokladu, že apelativní sféra je výchozím slovtvorným systémem pro sféru propriální, je potřeba hledat výchozí typ pro MJ na *-yňě* v jiné kategorii.

Vzhledem k tomu, že téměř všechny uvedené formace dovolují výklad deapelativní i depropriální, je potřeba při tomto hledání obrátit pozornost k těm typům, resp. formantům, které mohly i u apelativ odvozovat od obou typů fundujících základů a které jsou hláskovou strukturou blízké formantu *-yňě*. Takovým je formant *-ina* odvozující ze základů apelativních (kolektiva nebo názvy nositelů vlastností) i z antroponymických (posesiva). Určitá souvislost formantu *-ina* (posesivního) a *-yňě* bývá v literatuře zmiňována [např. HOLUB – KOPEČNÝ 477; SPAL 1976, 26], bývá však formulována značně obecně. Domníváme se, že původně výhradně přechylovací formant *-yňě* se začal v oikonymii uplatňovat skutečně v souvislosti s formantem *-ina*. Spojujícím prvkem přitom mohla být morfologická varianta formantu *-ina*, tj. *-ině* s charakteristikou ja-kmenovou, tedy shodnou s *-yňě*. Její existenci ve staročeské slovní zásobě dokládají paralelní formace, např. *mistrině/mistryně/mistryni*, *modřina/modřině*, doložené i u MJ: *Ruzině/Ruzyně*, *Sobině/Sobyně*. Existence

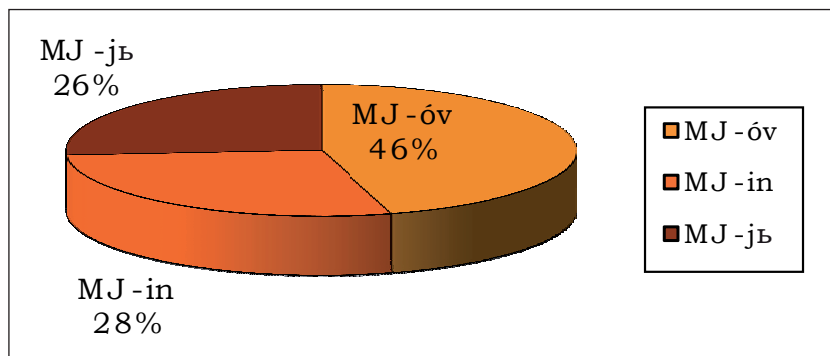
morfologických variant nebyla ve staré češtině nijak výjimečná, jak dokládají např. staročeská apelativa *milost* – *milošče*, *žádost* – *žádošče*, *žalost* – *žalošče* apod.

Díky tomu, že oba formanty, *-yňě* i *-ina*, tvořily formace ženského rodu, mohlo velmi snadno dojít k jejich kontaminaci, přestože se lišily kvalitou i-ového vokálu. Vlivem schopnosti formantu *-ina* odvozovat z apelativních i antroponymických základů mohly rovněž u formantu *-yňě* vznikat deantroponymické formace. Tak lze vysvětlit některá MJ, jejichž základ je s velkou mírou pravděpodobnosti antroponymický, např. *Choryňě*, *Chropyňě*.

Shrnutí posesiv

2.14.18

MJ tvořená posesivními formanty představují téměř třetinu všech analyzovaných oikonym (bez formací s *-yňě*). Jak je vidět z grafu I zobrazujícího procentuální zastoupení jednotlivých typů, největší počet formací je utvořen formantem *-óv*. Z 240 dokladů těchto MJ lze asi u pětiny uvažovat o alternativní apelativní motivaci. Formant u nich nemá posesivní funkci, nýbrž jde o jmenné tvary široce vztahových adjektiv. Formace s *-in* a **-jě* jsou zastoupeny srovnatelným počtem formací.

Graf I: Poměr jednotlivých typů posesivních MJ

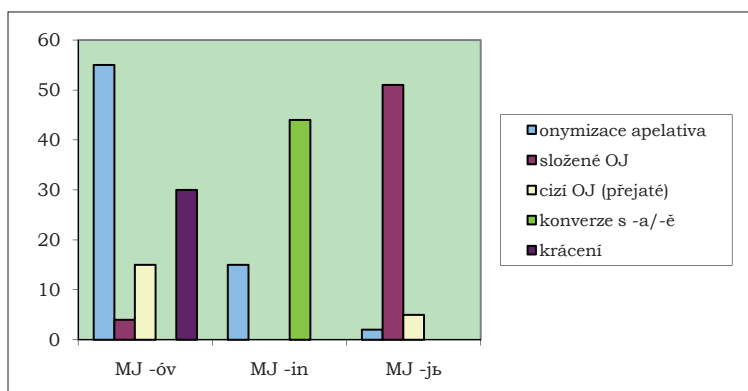
Převažující fundující bázi MJ všech tří typů představují antroponyma, u formantů **-jě* a *-in* téměř bezvýhradně. Jelikož nedochází k jejímu rozšiřování o apelativa, popř. slovesa, lze konstatovat, že ve zkoumané době si sufíxy zachovávají původní posesivní význam.

2.14.19

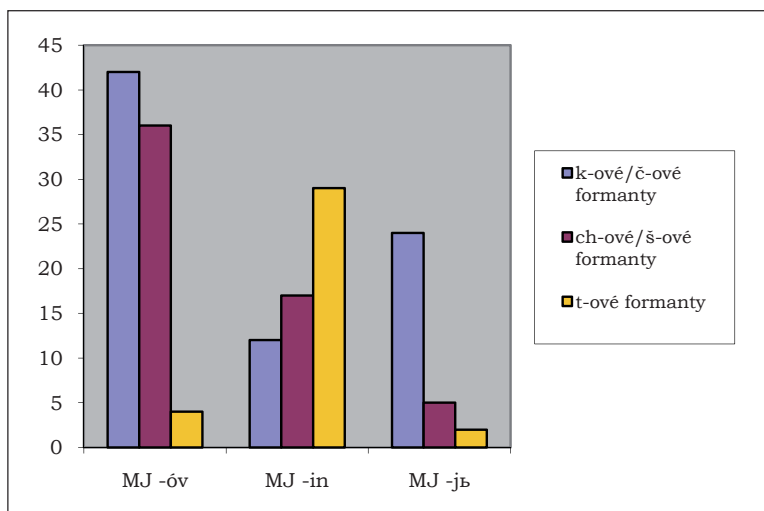
Při porovnání fundujících antroponym u jednotlivých formantů docházíme k zajímavým závěrům: je zřejmé, že každý z nich preferuje odvozování z jiných typů OJ. Sufix ***-jb** tvoří MJ hojně z OJ složených – deriváty tohoto typu představují více než třetinu formací s ***-jb**, a jako jediný v rámci posesiv odvozuje z OJ na **-m** (MJ *Ogrozim*, *Příbram* apod.). Fundující antroponymická kompozita jsou u něj v rámci posesiv zastoupena nejvíce: oproti 51 formacím s ***-jb** jsou pouze 4 s **-óv** a žádné s **-in**; u dokladu *Veleslavin* předpokládáme fundující OJ **Veleslava*. O derivaci ze složených OJ viz také Závěrečné shrnutí (s. 164).

Rozvrstvení některých typů OJ u jednotlivých formantů zobrazují grafy IIa a IIb: častou fundující bází formantu **-óv** jsou jednoduchá OJ vzniklá onymizací apelativa (graf IIa) a (formální) hypokoristika utvořená k-ovými/č-ovými a ch-ovými/š-ovými formanty (graf IIb). Oproti ostatním posesivním formantům hojně odvozuje z apelativních pojmenování osob spjatých s církevním prostředím (*pop*, *mnich*, *probošt*). V rámci MJ na **-in** je doložena pouze jediná podobná formace, MJ *Knín* (patrně) z pův. **Kněnin* k stč. *knieni* ‚kněz-na, jeptiška, knězova žena‘. Ze základů tohoto významového okruhu vůbec netvoří sufix ***-jb**. Uvedené rozložení lze vysvětlit tím, že tato slova se dostala do českého lexika s křesťanstvím, tedy v době, kdy produktivita typu ***-jb** byla již na ústupu.

Sufix **-in** tvoří MJ převážně z OJ končících na vokál, utvořených formanty **-a**, **-ě** (konverzí), **-oňa** apod. Výrazně zastoupenou fundující bází představují OJ utvořená sufixy s konsonantem **t**: **-ata/-eta**, **-ota**, **-osta**, která se u ostatních dvou posesivních typů uplatňují omezeně (graf IIb). Doménou odvozování z přejatých OJ cizího původu, tj. mladší vrstvy OJ, je derivace formantem **-óv** (graf IIa).

Graf IIa: Podíl oikonymických formantů na odvozování z vybraných typů OJ

Graf IIb: Podíl oikonymických formantů na odvozování z vybraných typů OJ

2.14.20

Ve zkoumaném období bylo pro tvoření posesiv relevantní kmenové zařazení fundujícího antroponyma: determinovalo distribuci jednotlivých posesivních formantů. Tento fakt se výrazně projevuje v typech fundujících antroponym u sufixů *-óv* a *-in*, stojících ve staré češtině v komplementární distribuci. Otázkou je, zda ve zkoumané době už docházelo k překračování původních pravidel tvoření, tj. zda bylo možné odvozovat formantem *-óv* z a-kmenových, popř. ja-kmenových či i-kmenových základů, nebo formantem *-in* z o-kmenových apod. Tento jev není zcela prokazatelný, jak ukážeme na následujících příkladech: teoreticky připadá nejvíce v úvahu u formací s *-óv*, např. *Lelóv*, *Řěpóv*, *Kučeróv* atd., jejichž fundující antroponyma vznikla onymizací apelativa, zakončeného na *-a*: **Lela* ‚teta‘ (rekonstruované), *Řěpa* (řěpa, řepa), *Kučera* (kučera, ‚člověk kučeravý‘). Podle kmenového principu by měla být posesiva od těchto základů utvořena formantem *-in*: **Lelin*, **Kučerīn* apod. Důvod, proč tomu tak není, můžeme spatřovat v existenci řady morfologických variant formantů ve staročeském antroponymickém systému, které se lišily pouze přítomností/nepřítomností formantu *-a*, a tím kmenovým (a tedy i deklinačním) zařazením: např. *Luboš/Luboša*, *Miloň/Miloňa*, *Sud/Suda* apod. Domníváme se, že na pozadí těchto variant mohly rovněž k antroponymům vzniklým onymizací apelativ na *-a* existovat varianty bez *-a*, tj. OJ **Kučer* apod. Podobně jako existují

formace *Budišov/Budišin* z OJ *Budiš/Budiša*, základem MJ *Řěpov* a *Řěpin* mohly být OJ **Řěp* a *Řěpa*.¹⁵⁴

2.14.21

Podíl typů OJ u jednotlivých formantů do jisté míry předznamenává jejich následnou produktivitu. Neproduktivní typy OJ (např. na *-im*, *-om*) a menší zastoupení cizích OJ u sufixu **-jъ* naznačují postupný přesun těžiště derivace posesiv k jiným formantům. Ze tří formantů původně vyjadřujících posesivitu se po brzkém ústupu typu s **-jъ* uplatňovaly dva, *-in* a *-óv*.

Přebudováním staročeského deklinačního systému v souvislosti s nahrazováním kmenového principu rodovým byla odstraněna komplementární distribuce obou formantů, což vedlo k ústupu formantu *-in*. Z dvojice *-óv* a *-in* se jako progresivnější jeví *-óv*: ve zkoumaném období dokládá největší počet formací v rámci posesiv a jeho výhodou je spojitelnost s hojně zastoupenými antroponymickými typy, např. OJ s k-ovými/č-ovými formanty nebo s OJ cizího původu. Na pozadí morfologických variant sufixů typu *-oň/-oňa*, *-(o)š/-(o)ša* apod. se mohla jeho fundující báze rozšiřovat i o antroponyma, od nichž dříve tvořil formant *-in*. Některé typy OJ, dosud příznačné pro formant *-in*, začínají být základem pro formace s *-(ov) íc*; tento formant žádné rodové omezení neměl (např. OJ s t-ovým formantem, složená OJ). Viz též Závěrečné shrnutí (s. 164).

2.15 Formant *-aře/-áře*, pl.

2.15.1 Tvoření

Formace navazují na apelativní konatelská jména, tj. pojmenování osob na základě vztahu k neživotné substanci. Formant *-ař/-ář* sekundárně pronikl k činitelským jménům, tj. pojmenováním osob, výjimečně jiných životných substancí, na základě dějového příznaku. Ve stsl. se konatelská jména tvořila převážně sufixem *-ъникъ* (→ stč. *-ník*; viz 2.16), sufix *-arъ* (→ stč. *-ař/-ář*) hraje významnou roli až ve staré češtině a jeho produktivita postupně stoupala [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 255–257].

¹⁵⁴ Viz také ČORNEJOVÁ 2008a.

2.15.2 Dosavadní bádání a rozšíření

Jde o velmi výrazný slovanský oikonymický typ, k němuž existuje bohatá literatura. V onomastických klasifikacích bývají MJ na *-áře/-áře* jednou z podskupin tzv. služebných jmen, spolu s MJ jiných typů, např. MJ na *-níci*, některými MJ na *-(ov)ici* a výraznou skupinou složených MJ typu *Žernoseky*. Jejich společným významovým rysem je pojmenování skupiny lidí podle služby vykonávané pro knížecí dvůr, resp. podle charakteristické činnosti. V. ŠMILAUER zařazuje typ *-áře/-áře* pod jména obyvatelská utvořená z apelativních názvů osob označujících povolání [SOUSTAVA 627–628].

Detailní studii o tvoření substantiv se sufixem *-arь* ve slovanských jazycích představuje monografie F. KOPETZE *Die Nomina auf -arь. Eine Studie zur slavischen Wortbildung* [1966]. Těžištěm práce je analýza funkce sufixu a jeho rozšíření zvláště v ruštině. K ostatním slovanským jazykům autor přihlíží pouze okrajově, přičemž konstatuje, že typ je hojný v západoslovanských jazycích. Soudí, že impulzem k jeho rozvoji byly termíny označující řemesla, které v poměrně rané době pronikaly spolu s řemeslníky z německého území na polské, české a slovenské; kontakt s německým jazykovým územím také přispěl k jeho zachování.

Ve studii o lužickosrbských toponymech s *-arь* E. EICHLER [1995] klade zformování samostatného typu **Kovaře* (později **Kovary*) na lužickosrbském i českém území až do 12. století. V dřívější době představovaly podle EICHLERA jeho významové ekvivalenty MJ typu **Kovařici*/**Kovařovici*, tj. formace odvozené sufixem *-(ov)ici* od konatelských jmen na *-arь*. V našich dokladech oporu pro tento závěr nenalezneme, navíc u MJ *Kovařovici* můžeme uvažovat rovněž o motivaci antroponymem *Kovař*. Obhájení či vyvrácení tohoto závěru by však vyžadovalo důkladnější bádání založené i na mladším materiálu a dokladech MJ obou typů i z jiných slovanských jazyků.

Do dřívější doby než EICHLER kladou rozvoj typu autoři historické studie *Služebná organizace v raně středověkých Čechách* B. KRZEMIENSKA a D. TŘEŠTÍK [1964]. Na listinném a toponymickém materiálu nastiňují mechanismus vzniku služebných osad v souvislosti se společensko-hospodářským rozvojem knížecích sídel. Zabývají se také pojmenováním osad ve vztahu k obyvatelům, kteří ne vždy museli dané zaměstnání vykonávat. Studie je pěkným dokladem využití toponymického materiálu pro studium historicko-spoločenského vývoje.

Rozšíření a původ jmen na západoslovenském území a zvláště v Podunají jsou podrobně zpracovány ve statích R. KRAJČOVIČE [hlavně 1965]. Krajčovič se zaměřuje na lexikálně-sémantickou analýzu toponym a sídelně-historické souvislosti, na slovo tvornou strukturu

rekonstruovaných apelativ rezignuje. Jeho studie jsou pro nás cenné především množstvím citovaných dokladů.

Kartografické zobrazení jmen typu ukazuje rozložení v okolí sídelních center a na nejstarším sídelním území [ŠMA mapa 177; rovněž mapa 1 v příloze na s. 202].

2.15.3 Vývoj

Současným pokračováním těchto MJ jsou podoby se zakončením *-ry/-ře* (*Svinary, Svinaře*). Dva různé nominativy jsou důsledkem vývoje jmenné deklinace substantiv ve staré češtině, kdy do konsonantického deklinačního paradigmatu (k němuž MJ *-áře/-áře* původně patřila) při jeho rozpadu začaly pronikat koncovky vokalických deklinací, o-kmenové a jo-kmenové.¹⁵⁵ Původní nominativ *Svinaře* přešel k jo-kmenům (→ *Svinaři* podle *oráčů*) a dnešní nominativ *Svinaře* je pokračováním jo-kmenového akuzativu (akuz.–nom. viz 1.5.5.3); nominativ *Svinary* je pokračováním o-kmenového akuzativu.

2.15.4 Grafika

Grafika a nepřímé pády jmen znemožňují určit, který z výše uvedených tvarů oikonymum v nejstarší době má: doklady *Winar, Crawar* mohou být zápisem genitivu (*do*) **Vinar, *Kravar* (→ *Vinar, Kravar*) nebo (*do*) **Vinař, *Kravař* (→ *Vinař, Kravař*). Hlávka *ř*, která by mohla být vodítkem pro rozlišení obou typů, v grafice po většinu zkoumaného období nebyla reflektována: pro hlávku *r, ř* i *ř* se užívalo grafému *r*. V dokladu *Psarz* (1222) jde sice evidentně o záznam oikonyma *Psáře*, (*do*) *Psář*, avšak listina je dochována v kopii až ze 17. století, takže doklad odráží mladší stav. HŠ [I, 448] předpokládá existenci obou variant už v nejstarší době; jména mezi oběma podobami kolísala.

Při transkripci z praktických důvodů sjednocujeme nominativ oikonym na zakončení *-aři*, tj. jo-kmenové.

2.15.5 Doklady

Fundujícími základy oikonymických formací jsou substantiva a ve staročeské apelativní slovní zásobě existují téměř ke všem formálně identické ekvivalenty.

155 J. GEBAUER navíc podmínky pro existenci dvojích tvarů vidí ve vývoji koncového *-ř*. Vedle vývojově náležitého *-ař/-ár* se prosazuje *-ar/-ár* analogicky podle jiných substantiv, kde obě varianty kolísaly [GEBAUER 1963², 336]. F. TRÁVNÍČEK spatřuje příčiny kolísání přímo v paradigmatu substantiv *-ař/-ár* [TRÁVNÍČEK 302].

	<u>DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Kravaři</i>	<i>kravař</i> ‚Kuhhirt, Kuhhalter‘
<i>Košieři</i>	<i>košieř</i> ‚košikář‘
<i>Oučáři</i>	<i>oučář</i> ‚pastýř ovcí‘
<i>Psáři</i>	<i>psář</i> ‚psář, kdo se stará o lovecké psy‘
<i>Řešetáři</i> ¹⁵⁶	<i>řešeto</i> ‚řešeto, síto‘
<i>Svináři</i>	dol. apel. <i>sviňar</i> ‚pasák svini‘
<i>Ščitáři</i>	<i>ščit</i> ‚štit, erb‘
<i>Vinaři</i>	<i>Vinař</i> ¹⁵⁷

V materiálu jsou doloženy dvě deminutivní formace, k nim viz 2.5.

Shrnutí typu spolu s následujícím v 2.16.5.

2.16 Formant *-(ov)níci, pl.*

2.16.1 Tvoření

Oikonyma utvořená formantem *-níci*, popř. variantou *-(ov)níci* (→ nč. *-(ov)níky*), mají stejnou motivaci jako předchozí typ MJ na *-áře/-áře*: pojmenovávají osoby na základě vztahu k neživotné substantii. Navazují rovněž na postupy apelativní kategorie konatelských jmen, v níž měl sufix *-ník* (stsl. *-ьникъ*) významné postavení už od stsl. Vznikl perintegrací n-ového formantu deverbálních a desubstantivních adjektiv a sufixu *-ikъ*, kterým se odvozovala jména nositelů vlastností [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 255]. Stsl. už svědčí o odvozování sufixem *-ьникъ* i bez adjektivního mezistupně.

2.16.2 Dosavadní bádání a rozšíření

Klasifikace oikonym řadí tento typ jmen – stejně jako MJ na *-áře/-áře* – mezi jména služebná, popř. obyvatelská, utvořená z apelativních názvů osob označujících povolání. Mapování geografického rozšíření MJ na *-níci* ukazuje obdobné rozložení jako u typu *-áře/-áře* [ŠMA mapa 176 typ *Dušníky* a 178 typ *-níky*, rovněž mapa 1 v příloze na s. 202]. V porovnání s předchozím „konatelským“ typem však nebylo MJ na *-(ov)níci* věnováno v literatuře tolik pozornosti, přestože počet formací obou typů je ve zkoumané době srovnatelný.

156 Doloženo jako anoikonymum, název lesa, avšak slovtvorný typ nasvědčuje tomu, že šlo velmi pravděpodobně o původní oikonymum.

157 Apelativum doloženo pouze v Hesláři listkového materiálu ke Staročeskému slovníku, dostupném pod <<http://vokabular.ujc.cas.cz>> [cit. k 30. 6. 2009].

2.16.3 Vývoj

V nové češtině mají oikonyma v nominativu tvar původního akuzativu *-(ou)níky*. Průběh akuzativu–nominativu lze sledovat na některých dokladech z 13. století (viz 1.5.5.3). V několika případech však k očekávané změně nedošlo a MJ se přiklonila k typu plurálových oikonym na *-ici* (→ nč. *-ice*), popř. singulárových na *-ice* (← z pův. *-ica*, nč. rovněž *-ice*), které byly početně více zastoupené a produktivnější: *Slatiníci* → *Slatinice*, *Stříbrníci* → *Stříbrnice*, nikoliv předpokládané **Slatiníky*, **Stříbrníky* [HŠ II, 506; ŠMOs 61–62].

2.16.4 Doklady

Fundujícími základy formací jsou substantiva a k některým MJ jsou ve staročeské slovní zásobě doložena formálně identická apellativa.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Bobrovníci</i>	<i>bobrovník</i> ‚kdo loví bobry‘
<i>Dušníci</i>	<i>dušník</i> ‚poddaný na záduší‘
<i>Jěmníci</i>	ze základu apel. <i>jáma</i>
<i>Kobylníci, Kobylníky</i>	ze základu apel. <i>kobyła</i>
<i>Lázníci/Lazníci</i>	ze základu apel. <i>láz</i> [HŠ I, 494], nebo <i>lázn, lázna, lázeň, lázně</i> [KRZEMIENSKA–TREŠTÍK 649] ¹⁵⁸
<i>Slatiníci</i>	ze základu apel. <i>slatina</i>
<i>Sříbrníci</i> (← <i>*Sříbrníci</i>)	<i>stříbrník</i> ‚řemeslník pracující se stříbrem‘
<i>!Zlatníky</i>	<i>Zlatník</i> ¹⁵⁹

2.16.5 Shrnutí

Jak ukazují citované doklady oikonym utvořených „konatelskými“ formanty, patří oba typy v rámci oikonymických typů pojmenovávajících osoby k méně zastoupeným (v porovnání s VJ v plurálu nebo MJ na *-(ou)‘ané*). Početně jsou oba vyrovnané, a to i při zohlednění počtu pojmenovaných lokalit: 8 oikonym s *-aře* pojmenovává 15 lokalit (nejčastěji *Psáři, Vinaři*), 8 oikonym *-(ou)níci* pojmenovává 13 lokalit (nejčastěji *Dušníci*).

Paralelní formace utvořené oběma formanty, časté v staročeské apellativní slovní zásobě a ojediněle doložené např. v slovenské toponymii (*ščitari/ščitňnici*; KRAJČOVIČ 1965, 244], nejsou v našem materiálu doloženy. Kvůli početně a časově omezenému materiálu nelze vyslovit

158 KRZEMIENSKA – TREŠTÍK výklad z apellativa *lázeň* podporují skutečností, že služebníci pracující v lázních byli v listinách často zmiňováni, šlo tedy zřejmě o časté povolání.

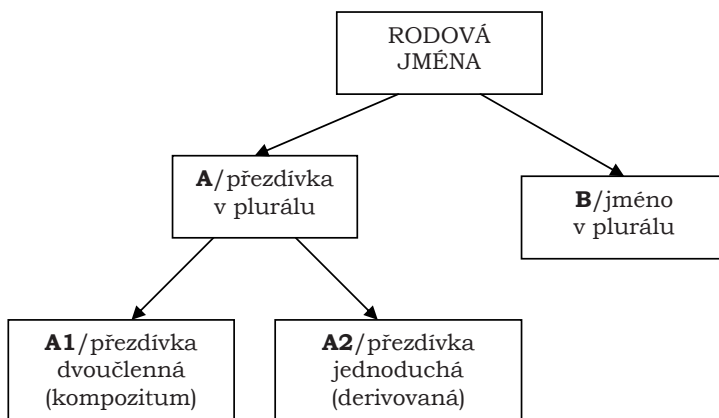
159 Apellativum doloženo pouze v Hesláři listkového materiálu ke Staročeskému slovníku, dostupném pod <<http://vokabular.ujc.cas.cz>> [cit. k 30. 6. 2009].

závěry o hláskově vázané distribuci při derivaci oběma formanty, jak se rozvinula u apelativ [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 256].

2.17 Pluralizace vlastního jména

2.17.1 Tvoření, specifika

MJ ve tvaru plurálu¹⁶⁰ vlastního jména (antroponyma nebo etnonyma) se v onomastice označují jako jména *rodová*, *etnická*, popř. *obyvatelská*. Kromě nejednotností terminologických panuje nejednotnost i ve vymezení obsahu této skupiny oikonym: prolíná se hledisko slovtvorné (fundující základ je odvozený nebo složený) a sémantické (MJ z jména jednotlivce, nebo z posměšné obyvatelské přezdívky). V následujícím diagramu uvádíme zjednodušené schéma tradičního členění v onomastické literatuře:

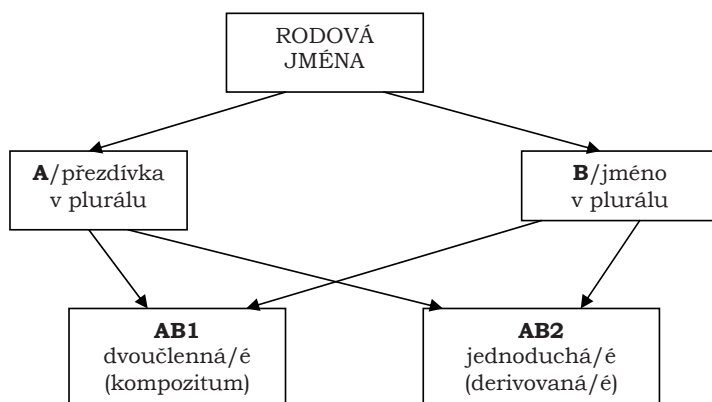

Tzv. přezdívková MJ (**A**), též obyvatelské přezdívky, vznikla jako označení skupiny lidí, kolektivu, např. *Rpety* ‚lidé, kteří reptali‘. MJ utvořená pluralizací jména (**B**) pojmenovávala kolektiv podle příslušnosti k jednotlivci, např. *Semily* k OJ *Sěmil* ‚lidé Sěmilovi‘ [ZJ 24]. Obyvatelské přezdívky se dále dělí podle utvoření fundujícího základu na jednoduché (**A2**, derivované; *Rpety*) a složené (**A1**, kompozita), někdy označované jako ironické (posměšné) obyvatelské přezdívky, např. *Hrdlořezy* [Srso 69; ZJ 24].

Toto členění však dle našeho názoru nezohledňuje některé slovtvorné aspekty, např. že jméno jednotlivce a jednoduchá (nesložená)

¹⁶⁰ K slovtvorné platnosti pluralizace viz 2.3.2.

přezdívkou se od sebe slovotvorně nemusí lišit (jsou-li obě jména derivovaná); slovotvorné postupy tvoření přezdívek a běžných osobních jmen se v nejstarší době (do 13. století) prolínaly [PLESKALOVÁ 1998, 10–11] a de facto je od sebe nelze odlišit. Z dnešního pohledu tak nejsme schopni zcela spolehlivě rozhodnout, zda MJ vzniklo z pojmenování jednotlivce, nebo přímo jako pojmenování kolektivu.¹⁶¹ Podobně některá složená (přezdívková) MJ nemusela nutně vzniknout primárně jako přezdívková kolektivu: např. MJ *Otěvěky* asociuje souvislost s MJ *Otěhřiby*, *Otěchleby*, která bývají výkládána jako obyvatelské přezdívkové („lidé kradoucí hřiby, chleba“). Mezi nejstaršími českými antroponymy je však doloženo OJ *Otěvěk*, takže MJ mohlo vzniknout i jeho pluralizací. Výše uvedený diagram je tedy nutno rozšířit a propojit:

Rozlišit mezi přezdívkou v plurálu a běžným osobním jménem v plurálu je tedy evidentně problematické, navíc jak velmi výstižně podotýká J. SPAL ve shodě s J. PLESKALOVOU, ani existence příslušného OJ (např. *Otěvěk*) ještě neznámá, že MJ muselo vzniknout z něj: postupy tvoření obou skupin MJ byly totiž podobné [SPAL 1972, 164].

Z uvedených důvodů se v naší práci nepřidržíme onomastických klasifikací a za kritérium volíme rozdělení oikonym podle slovotvorného hlediska na MJ vzniklá pluralizací fundujícího základu nesloženého, tj. derivovaného nebo vzniklého onymizací apelativa, a MJ vzniklá pluralizací složeného fundujícího základu (kompozita). Jelikož MJ vzniklá pluralizací kompozita je nutno analyzovat spolu s ostatními

161 Uvedené nesnáze si uvědomuje např. J. SVOBODA a konstatuje možnost dvojího výkladu u některých MJ, např. *Nesvačily* z OJ **Nesvačil*, nebo **Nesvačili* „lidé, kteří nesvačili“ [1964, 29]. Na nutnost revize výkladů některých složených MJ upozorňuje ve své významné studii rovněž I. LUTTERER [1964, zvláště 84n].

složenými MJ, a ta v naší práci neanalyzujeme, výklad v tomto oddíle zaměřujeme na oikonyma z antroponymických základů derivovaných a vzniklých onymizací.

2.17.2

Specifickou skupinu obyvatelských MJ představují formace s *Tu-*, *Po-*, *Od-*, *Vý-* apod.: *Tupadly*, *Polepy*, *Odlezly*, *Výkleky*. Onomastická literatura většinu z nich zahrnuje do jmen, která údajně vyjadřují pohyb obyvatel při usazování a zakládání osad [SPAL 1971d, 270–271], a řadí je k obyvatelským přezdívkovým MJ. V. ŠMILAUER uvažuje i o eventuálních OJ typu **Polep*, **Odlezl* [SOUSTAVA 575].

Z hlediska slootovorného postupu jsou však uvedená jména utvořena různě: zatímco MJ s *Tu-* (*Tučapy*, *Tupadly*, *Tukleky*) obsahují podobně jako MJ *Všepadly* nebo *Velvary* adverbialní komponent a jsou tedy výsledkem kompozice,¹⁶² MJ s *Po-*, *Vý-* apod. (*Počapy*, *Vyčapy*) chápeme jako deriváty z prefigovaných verbálních fundujících základů. Slootovorně se tedy shodují s deverbativními MJ jako *Prosmyky* nebo *Roztoky*. Rozdíl mezi oběma uvedenými skupinami je tedy už na rovině slootovorného postupu, a nelze je proto směšovat.

MJ *Přílepy*, *Přítluky*, *Polepy* atd. toponomastická literatura vyděluje jako specifickou skupinu pouze na základě jejich (předpokládaného) významu: např. MJ *Přílepy* se vykládá – s ohledem na existenci MJ *Tučapy*, *Přítluky*, v nichž bývají spatřovány jeho významové ekvivalenty – jako označení obyvatel ve významu ‚lidé sice nově přišli, ale tak usedli, že se k nějakému již existujícímu sídlu přilepili, tj. usadili v jeho blízkosti‘ [HŠ II, 329]. Pojetí těchto MJ jako primárního pojmenování skupiny obyvatel, založené pouze na významovém kritériu, není dostatečně přesvědčivé. Některá z nich považujeme za primární pojmenování místa, např. zmíněné MJ *Přílepy*, místo k větší ploše dodatečně přilepené, tj. připojené [tak i HŠ II, 326]. Uvádíme je v kapitole 2.3.

Zcela vyloučit nelze ani Šmilauerův předpoklad existence OJ jako **Polep* nebo **Odlezl*. Ačkoliv tyto lexikální základy nejsou při tvoření nejstarších českých antroponym doloženy, typ konverze s nulovým formantem ze sloves se při tvoření antroponym ve staré češtině uplatňoval poměrně hojně. Mohla tedy tato OJ existovat, přestože nejsou doložena.

¹⁶² Kompozita se zájmeným příslovcem [STSO 70].

2.17.3 Dosavadní bádání a rozšíření typu

Badatelský zájem především polských¹⁶³ a českých onomastiků svědčí o hojném rozšíření typu jmen na území obou slovanských jazyků. Systematicky se mu věnoval H. GÓRNOWICZ, zvláště v monografii z roku 1968.¹⁶⁴ Autor uvádí, že dobou velkého nárůstu jmen v Polsku je 15. a 16. století, kdy vzniká řada nových sídel v návaznosti na rozdělování šlechtického majetku [cit. dle SPAL 1971b, 130].

Pro české prostředí je příznačná starobylost typu, jak ukazuje rozšíření jmen na starých sídelních prostorách (viz mapa 2 v příloze na s. 202);¹⁶⁵ nepatří však mezi produktivní [ŠRÁMEK 1999b, 45]. V české onomastice se MJ zabýval v několika studiích J. SPAL [1971a,c,d], zaměřuje se na etymologii a význam formací a zasazuje typ do širšího rámce oikonymií ostatních slovanských jazyků.

STSO řadí jména pod skupinu oikonym tvořených gramaticky, tj. změnou paradigmatu, resp. čísla při nominačním aktu [STSO 66]. Okrajově se některým MJ tohoto typu na území západního Slovenska věnuje J. SPAL [1971d], z novějších prací uveďme studii P. ŽIGA o slovenských gramaticky tvořených oikonymech, v níž hodnotí typ jako ojedinělý (slovenská MJ *Baláže*, *Janíky*) [ŽIGO 1997].

2.17.4 Fundující základy

Fundujícími základy MJ zkoumaného typu jsou pojmenování osob nebo etnonyma. Podobně jako u mnoha jiných oikonymických typů i zde je možno kvůli existenci onymizací vzniklých antroponym uvažovat o různé motivaci některých formací: MJ *Klobúky* tak může být odvozeno z OJ *Klobúk*, nebo z apelativa *klobúk*, podobně MJ *Čechy* z etnonyma *Čech*, nebo z něj odvozeného OJ *Čech*. Dvojitý možný výklad u jednotlivých dokladů uvádíme.

Slovotvorně mají tato MJ blízko k typu MJ na *-níci*, *-áři/-aři*, která vznikla pluralizací *apelativního* pojmenování osoby. Obě skupiny se tedy liší typem fundující báze (antroponymum X apelativní označení osoby).

163 V terminologii polské onomastiky *nazwy rodowe* [TASZYCKI 1946]. Typ tvoření je označován jako *derywacja fleksyjna/konwersja* [STSO 66].

164 Srov. rovněž recenzi J. SPALA 1971b.

165 V. ŠMILAUER zobrazuje typ plurálu deverbálních OJ na *-a* (typ *Nespery*; ŠMA mapa 190) a typ plurálových rodových jmen (typ *Zdíky*; ŠMA mapa 198).

2.17.5 Doklady

Při přepisu reflektujeme provedenou změnu akuzativu-nominativu; pokud ji nelze z grafiky rozpoznat, kloníme se k původnímu nominativu na -i.

Etnonyma

DOKLAD
Čechy¹⁶⁶
Dúdlebi¹⁶⁷
Lemuzi
Prusi
Dúdlebcí¹⁶⁸
Sřbci
Ugerci

OJ vzniklá onymizací apelativa

- **názvy osob, částí lidského těla, nadpřirozených bytostí**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bozi Bóh
Hřdli Hrdlo
Hosti Host; nebo MJ z apel.
Pcheři *Pechr z něm. ‚chiešier; smolař‘
Sluhy Sluha

- **názvy zvířat**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Křti Krt
Lúňi Lúň¹⁶⁹
Kozli Kozel

- **názvy věcí, abstrakt**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bubni Buben; nebo MJ z apel.

166 K etymologii etnonyma BLAŽEK – KLAIN 2002.

167 K etymologii etnonyma VONDRŮVÁ – BLAŽEK 2001.

168 PF [I, 447] uvádí, že sufix *-ec* má u těchto vlastních jmen význam „původu“, nikoliv deminutivní.

169 J. MALENÍNSKÁ uvažuje i o deapelativním původu [MALENÍNSKÁ 2008].

Klobúky *Klobúk*; nebo MJ z apel.
Kopisty *Kopist*
Korce *Kořec* ‚nádobá‘; nebo MJ z apel.
Lobzi **Lobez* ‚polibek‘

OJ cizí

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Mury *Mur* z *Maurus*, nebo z apel. *mur* ‚příekop‘;
nebo MJ z apel.
Vasili *Vasil*

OJ derivovaná

▪ **prefixálně-konverzní postup**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Nevidi *Nevid*
Nezli *Nezla*

▪ **krácení**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Zdibi/Sdibi **Zdib*/ **Sdib* z OJ **Zdibor*

▪ **konverze**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Badři **Badr* k zákl. v stsl. *бодръ* ‚bodrý, čilý, živý‘¹⁷⁰
Divoci *Divok*
Chrabři *Chrabr*
Chvali *Chval*
Křsi *Krs*
Leti *Let*
Repty *Repta*
Skryje *Skryj(a)*; nebo MJ z apel.

▪ **formant -ek, -ec**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
!Bohenci *Boch(e)nec* ‚malý bochník‘
Glavatci *Glavatec*
Krasavce *Krasavec*
Křivce *Křivec*
Letci *Letek*
Ležky/Lešky *Ležek/Lešek*
Lýsky *Lýsek*

170 VONDROVÁ – BLAŽEK 314.

Neřestci *Neřestec*
Pečky *Peček/Pečka*
Seslávci **Seslávek*/ **Seslávec* ← z OJ
 **Sěmislav*/ **Svéslav*
Stříelky *Stříelek*

▪ **formant -l**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Kšěli **Kšěl* z *kšiti* ‚kýchati‘
Mcěli (← **Mčěli*?) **Mčěl* z *mčieti*, *mknouti* ‚táhnout, vléct, hnát‘; nebo OJ *Mecl/Mecl* s něm. demin. sufixem (v MJ *Meclóv*)
Řěgli **Řěgl* k *řehtati* ‚řehat, ržát‘
Tršali **Tršal* k **tršati* ‚spěchat‘

▪ **formant -úš**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Snopúše **Snopúš* k *snop*

▪ **formant -ák**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Diváci *Divák*

▪ **formant -ch**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Zěměchy (← **Sěměchy*) **Sěměch*

2.17.6 Shrnutí

Uvedený typ oikonym se v rámci MJ pojmenovávajících primárně skupinu obyvatel uplatňuje průměrně. Fundujícím základem jsou v převážné většině OJ vzniklá onymizací apelativa, popř. konverzí. Nápadný je malý počet (formálních) hypokoristik; z nich se uplatňují zvláště hypokoristika s k-ovými/c-ovými sufixy, jež patřila při tvoření antroponym ve stč. k nejrozšířenějším. Geografické rozšíření MJ, jejichž základem jsou etnonyma, bývá využíváno pro lokalizaci sídel kmenů a studium jejich migrace.

2.18 Formant *-(ov)‘ané, pl.*

Oikonyma utvořená sufixem *-(ov)‘ané* (nč. *-(ov)any*), jsou jedním z nejdůležitějších typů slovanské oikonymie a jedním z tzv. makrotypů (viz pozn. 9). Jejich existence je doložena na celém slovanském

území, byť v různé míře a s různou morfológickou charakteristikou.

Na území Slovenska a Polska je typ zakončen na *-any*: *Topolčany*, *Zaleszany*, na lužickosrbském území *-any/-ane*: *Demjany* (hornoluž.) a *Dolane* (dolnoluž.), na jihoslovanském území převažuje *-ane*.

2.18.1 Dosavadní bádání

Toponymické klasifikace zařazují typ do skupiny tzv. *obyvatelských jmen*, nazývaných též *etnická* [SOUSTAVA 627]. Někteří badatelé je označují za obyvatelská jména par excellence nebo jména obyvatelská v užším smyslu [SPAL 1955, 274; 1958b, 5]; označují totiž obyvatele určitého místa a *většinou* bývají z názvu místa utvořena.¹⁷¹

Díky zastoupení ve všech slovanských jazycích přitahoval tento typ pozornost badatelů už v počátcích vědeckého zkoumání toponym. Detailní shrnutí dosavadních poznatků od dob F. Palackého přináší studie V. FLAJŠHANSÉ [1926]. Dosud nejhlubší a nejpodrobnější analýzu MJ na *-(ov)ané* představují práce J. SPALA [1955; 1958b], jejichž těžištěm jsou česká MJ, klasifikovaná s ohledem na sémantické okruhy odvozovacích základů. Mezi deficity práce patří skutečnost, že se autor při výkladu některých jmen opírá o ne vždy spolehlivé etymologie ČERNÉHO-VÁŠI [1907]. Autor vycházel ze současného materiálu, proto v práci chybí oikonyma, u nichž je sufix *-(ov)ané* primární a byl během vývoje nahrazen jiným: např. pův. *Slatiňané* → dn. *Slatinice*. Zmíněné nedostatky práce však převažuje podrobné zpracování obecných principů tvorby těchto MJ, bohatá dokumentace dokladů MJ z ostatních slovanských jazyků a důkladná analýza odvozovacíchází.

Oikonymům uvedeného typu na lužickosrbském území se věnoval E. EICHLER ve studii z roku 1962. Těžištěm jeho analýzy, metodologicky navazující na citované SPALOVY statě, je určení motivace oikonym na zkoumaném území. Specifický jev, tzv. sigmatický lokál na *-as*, je předmětem EICHLEROVY statě z roku 1980.

V rámci polského onomastického bádání připomeneme studie J. DOMAŇSKÉHO [1970] a K. RYMUTA [1973], přidržující se rovněž Spalova postupu. Oikonyma na *-ané* jsou doložena i na slovenském území, a jak uvádí M. MAJTÁN, v nejstarších pramenech ke slovenským dějinám (do r. 1235) tento typ v rámci obyvatelských jmen dominuje, a to i v případech, kdy se později zformoval v název jiného typu (1113 *Nadlan* → dn. *Nadlice*, 1113 *Cozuran* → dn. *Kocurice*) [MAJTÁN 1977, 310].

V STSO spadají MJ do sufixálních oikonym utvořených formanty obsahujícími konsonant *-n-* [47–48]. Výběrově jsou některé podtypy zpracovány v ukázkovém sešitu [PROBEHEFT 7–13].

171 Definici pojmu „obyvatelská jména“ podává např. W. TASZYCKI: „pojmenování skupiny lidí na základě vlastností jimi osídleného území, původu z určité oblasti nebo z určité lokality“ [cit. dle DOMAŇSKI 1970, 133].

2.18.2 Rozšíření

Podobně jako ostatní typy obyvatelských jmen patří i tento ve všech slovanských jazycích k nejstarší oikonymické vrstvě. O jeho starobylosti svědčí i geografické rozšíření: v Čechách i na Moravě jsou jména na *-any* koncentrována na starém sídelním území, v oblastech osídlených později se nevyskytují vůbec nebo velmi málo, např. na Českomoravské vrchovině nebo ve Slezsku [DOMAŇSKI 1970, 142; SPAL 1958b, 26; ŠRÁMEK 1966, 101];¹⁷² viz rovněž mapa 3 v příloze na s. 203. Omezené rozšíření typu ve Slezsku koresponduje se situací na polském území, kde typ není produktivní, avšak rozložení existujících jmen na úrodných územích a podél řek svědčí rovněž o jeho velkém stáří [RYMUT 1973, 23]. Jako typický se uvádí pro oblast českou, pro Bulharsko a Srbsko.¹⁷³

2.18.3 Tvoření

2.18.3.1

J. SPAL v kapitole o původu jmen na *-any* uvádí, že mohou být utvořena dvěma způsoby: (1) sufixem *-jan*¹⁷⁴ v plurálu, nebo (2) formant *-an* může být součástí odvozovacího základu (antroponymického) a MJ je pak utvořeno jeho pluralizací [SPAL 1958b, 7]. Formant *-an* se uplatňoval v stč. antroponymii především při tvoření deverbálních formací (sekundárně i desubstantivních), které navazují na apelativní deverbativa pojmenovávající nositele podle určité činnosti, např. *Bojan*, *Stojan* [PLESKALOVÁ 1998, 97]. V české oikonymii jsou doloženy výhradně formace prvního typu; o druhém typu, plurálovém formantu a fundujícím základu na *-an*, je možné uvažovat jako o alternativním výkladu u MJ *Těšany*.

HŠ uvádí u MJ *Těšany* dvě možnosti jeho vzniku: derivaci od OJ *Těšan*, odvozeného formantem *-an* od základu *těš-/Těš-*, nebo fundaci oikonymem odvozeným od základu *Těch-/Těš-*, např. **Těchův*, **Těšin* apod., přičemž při derivaci dochází k odsunutí oikonymického formantu (*-ův*, *-in*). HŠ se kloní k první možnosti vzhledem k tomu, že MJ *Těšany* je v moravské oikonymii doloženo dvakrát, a HŠ považuje dvojitě užití druhého slootovorného typu za nepravděpodobné [HŠ II, 584–585]. Toto tvrzení má však zcela zásadní důsledky pro dosavadní závěry o výskytu lokálu na *-as* u MJ na *-(ov)ané*. Jeho existence se totiž předpokládá pouze u jmen utvořených sufixem *-ané*, u nichž je pozůstatkem původní konsonantické deklinace (k nimž tato MJ patří). MJ *Těšany* však k roku 1131 tento lokál zachovává (*Těšas*). Tento fakt nás staví před rozhodnutí, zda (1) mohla lokál *-as* mít i MJ utvořená pluralizací OJ na *-an*; (2) přijmeme-li existenci lokálu *-as* pouze u MJ na *-ané*, musíme vyloučit možnost

172 ŠMA mapy 12, 13, 54, 60, 65, 71, 95, 144, 191, 192; mapa 200 s doklady lokálu *-as*.

173 Více k rozšíření viz RESPOND 1989, 279–281.

174 Uvádí se, že původně existovaly pravděpodobně dva formanty s podobným významem: *-jan* a *-ěn*. O existenci formantu *-ěn* svědčí pouze jihoslovanské jazyky, v české oikonymii se realizuje výhradně *-jan* [SPAL 1958b, 8–10].

odvození MJ *Těšany* z OJ **Těšan*. Druhou možnost považujeme za pravděpodobnější, protože v případě (1) by lokál *-as* byl u MJ nenáležitý a sekundární, vzniklý analogií podle těch MJ *-ané*, kde náležitý byl. O analogii lze v tomto případě uvažovat s těži vzhledem k archaičnosti lokálu na *-as* už v nejstarších dokladech oikonym, tj. v 11.–12. století [podobně i J. SPAL 1958b, 106].

2.18.3.2

Původní nominativní zakončení jmen bylo *-(ov)ané*, s nominativní koncovkou substantiv konsonantické deklinace [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 149].¹⁷⁵ Dnešní *-(ov)any* je akuzativního původu (1.5.5.3); dataci a průběh změny akuzativu–nominativu u tohoto typu nelze určit, protože v nejstarších dokladech je zakončení *-(ov-)any* doloženo pouze ojediněle: převažuje *-an* mající původ pravděpodobně v gen. pl.

Převážně z listin do 12. století pochází doklady starobylého tvaru bezpředložkového lokálu na *-as*, který v mladší době zachovávají MJ ležící na nejstarším sídlení území [ŠMILAUER 1963, 102; ŠMA, mapa 200; rovněž mapa 3 v příloze na s. 203]. Výskytu sigmatického lokálu na *-as* se detailně věnují studie ČORNEJOVÁ 2006a, 2007b.

2.18.4

Analýza MJ na *-(ov)ané* před nás staví problematiku určení povahy odvozovacího základu, která v onomastice dlouho patřila k sporným tématům. Názory badatelů, zda jsou MJ utvořena z apelativ, nebo proprií (antroponym a oikonym), se různí. J. SPAL polemizuje v mnoha případech s výklady PF, který se často uchýlil k přímému odvození těchto MJ z antroponym (*Synčany* z OJ *Synek*). Na Spalových závěrech je patrné úsilí o doložení existence alespoň potenciálních fundujících základů oikonymických, zřejmě ve snaze vymezit se vůči mnohdy nepravděpodobným rekonstrukcím Profousovým.

V zásadě lze vymezit dva okruhy sporných otázek: (1) zda je fundující základ apelativní, nebo oikonymický: např. MJ *Hrušovany* souvisí zcela jistě se stč. apel. *hrušě*, ale nelze určit, zda přímým fundujícím základem bylo apelativum samotné, nebo oikonymum z něj odvozené; zda tedy MJ mělo význam ‚lidé sídlící na místě hrušovém‘, nebo ‚lidé přišli z Hrušové‘ [HŠ I, 304–305]; (2) u evidentně propriálního základu jde o rozhodnutí, zda je oikonymický, nebo antroponymický: např. moravská MJ *Nemilany* a *Nemojany* mohou být utvořena z OJ **Nemil* a *Nemoj*, nebo z MJ např. **Nemilá* s adjektivním základem stejným jako v OJ, resp. z MJ **Nemojice*.

¹⁷⁵ Kvantita koncového *-e* je sekundární, přejatá z mužských i-kmenů [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 142].

Zatímco výklad z antroponym u MJ *Nemilany* a *Nemojany* je dnes všeobecně akceptován,¹⁷⁶ původní motivaci u MJ *Hrušovany* rozhodnout nelze. Dosavadní literatura je i v tomto rozhodování značně nejednotná: SPAL se v podobných případech rozhoduje podle toho, zda je v české oikonymii doloženo MJ, které by mohlo být fundujícím základem. To však nelze považovat za kritérium vzhledem k tomu, že ne všechna oikonyma z nejstarší doby musí být doložena.

V této souvislosti je zajímavé zmínit existenci MJ slovinského původu na území Rakouska končících na *-ach*, tj. ve tvaru ustrnulého lokálu pl. MJ na *-ané*. H.-D. POHL uvádí, že např. ve východním Tyrolsku je 25 jmen tohoto typu, z nichž dvě jsou *velmi pravděpodobně* utvořena z antroponymického základu. Vzhledem k tomu, že se jedná o MJ velmi stará, pocházející z dob slovanského osídlení této oblasti, je nutno i v nejstarší době počítat s tvořením tohoto typu MJ z OJ [POHL 1996, 56–58].

Mnoho jmen tohoto typu zůstává i dnes nejasných, u mnoha lze původní motivaci chápat různě a téměř u všech doložených MJ lze uvažovat o fundaci apelativem i propriem. Domníváme se, že podobně jako u dalších starobylých a hojně zastoupených oikonymických typů (např. *-(ov)ici*, *-óv*) i u MJ na *-(ov)ané* se stal formant natolik výrazným představitelem oikonymického tvoření, že k plnění identifikační a pojmenovací funkce mohl být spojitelný s jakýmkoliv fundujícím základem, který se vztahoval k obyvatelům nebo k terénním vlastnostem pojmenovávaného místa (viz rovněž 2.2.2). Mohlo jim být pojmenování lokality, odkud lidé přišli (*Doks'ané* z *Doksy*), název řeky, od níž přišli (*Vázané* z *Váh*), typický porost (*Lip'ané*), stavba (*Hradiščané*) nebo vlastnost terénu (*Sušané*).

2.18.5

Vznik formací s rozšířenou variantou sufixu *-ov'ané* HŠ vysvětluje příkloněním k původu z toponymického základu, podobný názor zastává i J. SPAL: považuje sufix *-ov'ané* za vzniklý perintegrací se sufixem *-ov*, který byl součástí fundujícího oikonyma [1958b, 17]. Jak je zřejmé z níže uvedených dokladů, u všech MJ s *-ov'ané* lze s oikonymickou motivací počítat, ne však jako s jedinou možností.

2.18.6 Doklady

Doklady rekonstruujeme s původní koncovkou nom. pl. *-é* a v transkripci reflektujeme provedení přehlásky *´a* → *ě*, přestože v mladší době došlo k jejímu zrušení: např. *Vysočēné*, dn. *Vysočany*. Při transkripci zachováváme palatalizovanost konsonantu před *-a-*, není-li měkký, čímž signalizujeme jednak vznik formantu ze staršího *-jane*, jednak také možnost provedení přehlásky *´a* → *ě*.

¹⁷⁶ Přestože J. SPAL přímě antroponymické východisko zamítá a kloní se k oikonymickému [1958b, 93, 104].

Rozlišujeme dvě skupiny podle varianty formantu: *-ov'ané* a *-'ané*, další členění probíhá podle charakteru odvozovacího základu. U omezeného počtu dokladů lze s velkou pravděpodobností určit motivaci antroponymem nebo hydronymem, u většiny MJ lze však uvažovat jak o apelativní, tak o propriální motivaci. Z důvodů uvedených v 2.18.4 považujeme proto za nejvhodnější uvádět ve sloupci fundujících základů lexikální základ obsažený ve zkoumaném MJ, přičemž MJ může být utvořeno přímo z něj, nebo z jakéhokoliv derivátu z něj utvořeného (apelativního i propriálního). Jiné možnosti uvádíme petitem v poznámkách.

Např. u MJ *Bžané* je v pravém sloupci uvedeno apelativum *bez*: fundujícím základem MJ může být pouhé apelativum (*bez*), nebo MJ, např. **Bzi*; fundujícím základem MJ *Bukov'ané* může být apelativum *buk*, adjektivum *bukov(ý)*, nebo oikonymum *Bukov(ý)*.

1. *-ov'ané*

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
	<i>Borkověné</i>	<i>borek</i>
	<i>Borov'aný</i>	<i>bor</i>
	<i>Bukov'ané</i>	<i>buk</i>
	<i>Bystrov'ané</i>	snad vlivem zakončení sousedního MJ <i>Bukovany</i> z hydronyma <i>Bystřice</i> ¹⁷⁷
	<i>Dokov'ané</i> (← <i>*Tokov'ané</i>)	MJ <i>*Tokov</i> z OJ <i>*Tok</i> ← něm. <i>Tocco</i> ¹⁷⁸
	<i>Grušov'ané</i>	<i>hrušě</i>
	<i>Krakov'ané</i>	MJ <i>Krakov</i>
	<i>Lubochov'ané</i>	MJ <i>Lubochov(ici)</i> , nebo z OJ <i>Luboch</i>
	<i>Přěv'ané</i> (← <i>*Pňov'ané</i>)	<i>peň</i> ‚kmen, pařez‘
	<i>Radov'aný</i>	MJ <i>*Radov</i>
	<i>Rúchov'ané</i>	MJ <i>*Rúchov(ici)</i>
	<i>Třnov'ané</i>	<i>trn</i>
	<i>Vírov'ané</i>	<i>vír</i>
	<i>Sadov'ané</i>	<i>sad</i>

2. *-'ané*

▪ *apelativum/adjektivum/proprium + -'ané*

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
	<i>Běl'ané</i>	adj. <i>biel-</i> ‚bílý‘
	<i>Blšané</i>	<i>blcha</i> ‚blecha‘
	<i>Břěščané</i>	<i>břěst</i> ‚jilm‘
	<i>Břěžané</i>	<i>břěh</i>
	<i>Brňané</i>	v češtině nedoložené apel. <i>*brn</i> ‚kal, bláto‘

177 HŠ I, 138.

178 HŠ I, 205.

<i>!Broz'ané</i>	<i>brod</i>
<i>Bžané</i>	<i>bez</i>
<i>Dobrané</i>	stč. <i>debř</i> ‚rokle, údolí‘ se změnou <i>e→o</i> , ¹⁷⁹ nebo z adj. zákl. <i>dobr-</i> ‚dobrý‘
<i>Dol'ané</i>	<i>dól</i>
<i>Dub'ané</i>	<i>dub</i>
<i>Glubočané</i>	adj. základ <i>hlubok-</i>
<i>Gradčané</i>	<i>hradec</i>
<i>Gvoždžěné</i>	<i>hvozd</i>
<i>Hradiščané</i>	<i>hradišče</i>
<i>Chleb'ané</i>	<i>chléb</i>
<i>Chraščané</i>	<i>chrast</i>
<i>Jeherčané</i> (← * <i>Jhřěčané</i>)	OJ * <i>Jhřěc</i> , MJ * <i>Jhřěč</i>
<i>Jivňané</i>	<i>jíva, jivn(ý)</i>
<i>Komořané</i>	<i>komora</i>
<i>Kostel'ané</i>	<i>kostel</i>
<i>Křčm'ané</i>	<i>krčma</i>
<i>Křňané</i>	OJ <i>Krn(a)/Krn̄(a)</i>
<i>Lažané</i>	<i>laz</i>
<i>Lažčané</i>	<i>lazec</i>
<i>Lešané</i>	<i>les</i>
<i>Lěščané</i>	<i>léska</i>
<i>Lip'ané</i>	<i>lípa</i>
<i>Lom'ané</i>	<i>lom</i>
<i>Lošané</i>	<i>loch</i>
<i>Lúčané</i>	<i>lúka</i>
<i>Lůžané</i>	<i>luh</i>
<i>Lyšané</i>	základ <i>lys-</i>
<i>Medl'ané</i>	základ <i>medl-</i> ‚mdlý‘
<i>!Mělčané</i>	<i>mělče</i> ‚mělčina‘
<i>Modřané</i>	základ <i>modr-</i> ‚modrý‘
<i>Mostčané</i>	<i>mostek</i>
<i>Moščané</i>	<i>most</i>
<i>Nýřané</i>	apel. v č. nedoložené, psl. * <i>nyr</i> ‚brloh, díra, doupě‘
<i>Obřané</i>	<i>obr</i>
<i>Olšané</i>	<i>olšě</i>
<i>Oploc'ané</i>	<i>oplot</i> ‚ohrada‘
<i>Ostrov'ané</i>	<i>ostrov</i>
<i>Piesčané</i>	<i>pies(e)k</i>
<i>Plaňané</i>	adj. základ <i>plan-</i>
<i>Poličané</i>	<i>policě</i>
<i>Rokyc'ané</i>	<i>rokyta, rokytie</i>
<i>Saz'ané</i>	<i>sad</i>
<i>Slatiňané</i>	<i>slatina</i>
<i>Sekyřané</i>	<i>sekyra</i>

179 VONDROVÁ – BLAŽEK 312.

<i>Skvrňené</i>	<i>skvrna</i>
<i>Sol'ané</i>	<i>sól</i>
<i>Sušané</i>	adj. základ <i>such-</i>
<i>Svinčané</i>	<i>svinka, svinec</i>
<i>Topol'ané</i>	<i>topol</i>
<i>Tuřané</i>	<i>tur</i>
<i>Týnčané</i>	<i>týnec</i>
<i>Vraňané</i>	<i>vrána</i>
<i>Vrbčané</i>	<i>vrba</i>
<i>Vrbičané</i>	<i>vrbicě</i>
<i>Vřěščané/Vřěščané</i>	<i>vřesek/vřesec</i>
<i>Vysočené</i>	adj. základ <i>vysok-</i>
<i>Zatčané</i>	<i>*zateč, potok ucpávaný nánosy, popř. přehrazený*</i>

▪ **OJ + -'ané**

Formace utvořené velmi pravděpodobně z OJ.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Nemil'ané</i>	<i>Nemil</i>
<i>Nemojané</i>	<i>Nemoj</i>

▪ **MJ + -'ané**

Formace utvořené velmi pravděpodobně z MJ, přičemž podoba MJ je orientační: vzhledem k odsouvání oikonymického formantu při derivaci lze jeho utvářenost pouze předpokládat.

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ MJ</u>
<i>Boleslav'ané</i>	<i>Boleslav</i>
<i>Bojm'ané</i>	<i>Bojmici</i>
<i>Děčané</i>	<i>Děčín</i>
<i>Doks'ané</i>	<i>Doksy</i>
<i>Goščané</i>	<i>Goščici</i>
<i>Chotýšané</i>	<i>Chotýš</i>
<i>Kožl'ané</i>	<i>Kožlí</i>
<i>Keblené</i>	<i>Kbely</i>
<i>Lubčané</i>	<i>*Lubeč</i>
<i>Moravičané</i>	<i>*Moravicě</i>
<i>!Němčané</i>	<i>Němčí</i>
<i>Ostrěšané</i>	<i>*Ostrěš</i>
<i>Řičané</i>	<i>*Říč</i>
<i>Těšané</i>	<i>*Těšín/*Těchov; nebo pl. k OJ Těšan</i>
<i>Úgoščané</i>	<i>Ugošč</i>
<i>Žim'any</i>	<i>*Žim</i>

▪ *hydronymum* + *-'ané*

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD</u>
<i>Ľubočané</i>	<i>Ľuboc</i>
<i>Morav'ané</i>	<i>Morava</i> , nebo stejnojmenné území
<i>Oslav'ané</i>	<i>Oslava</i>
<i>Vážané</i>	<i>Váh</i>

K prefixálně-sufixálnímu tvoření *prepozice* + *apelativum* + *-'ané* viz 2.2.3; kompozičně-sufixální viz tamtéž.

Kromě uvedených oikonymických formací jsou v našem materiálu doložena též etnonyma a jména skupin obyvatel tohoto typu i s fundujícími oikonymy, která podávají přímý obraz vztahu mezi obyvatelským názvem a fundujícím MJ. Jejich zdrojem jsou zvláště dvě listiny, z roku 1086 (v kopii z 12. století) pochází zakládací listina pražského biskupství, potvrzující stará privilegia z roku 973, z roku 1186 je listina pro klášter ve Světlé (Zwettl v Rakousku): např. *Třebov'ané*, *Pšov'ané*; *Borov'ané* – obyvatelé obce *Borov'any*, *Olešničani* – obyvatelé obce *Olešnicě*, *Něchov'ani* – obyvatelé obce *Něchów*.

2.18.7 Shrnutí

V rámci oikonymických typů pojmenovávajících primárně skupinu obyvatel je typ na *-(ov)'ané* druhým nejrozšířenějším. Z celkového počtu 98 formací je 14 utvořeno variantou *-ov'ané*.

U dvou MJ se onomastická literatura přiklání k fundaci antroponymem, u čtyř hydronymem, u převážné většiny MJ však může být základem jak apelativum, tak z něj odvozené oikonymum. O jisté produktivitě typu svědčí i jeho uplatnění při prefixálně-sufixálním tvoření, popř. kompozičně-sufixálním.

2.19 Formant *-(ov)ici*, (pl.)

Oikonyma utvořená sufixem *-ici* (pl.), popř. jeho rozšířenou variantou *-ovici*, jsou zdaleka nejpočetnějším typem MJ v České republice a představují největší skupinu MJ rovněž ve zkoumaném období. Hojně zastoupení ve většině slovanských jazyků jim přisoudilo roli typického slovanského oikonymického typu.

2.19.1 Tvoření

2.19.1.1

MJ na *-(ov)ici* patří mezi jména označující původně skupinu obyvatel, podobně jako MJ na *-(ov)´ané*, *-(ov)níci*, *-áře* apod. V klasifikacích se tradičně označují jako *obyvatelská*, popř. *patronymická*: sufix *-(ov)ic* (sg.) vyjadřoval v antroponymii původ po otci, tj. synovský vztah [PLESKALOVÁ 1998, 49–50], což koresponduje i s postupy tvoření apelativních synovských pojmenování ve staré češtině [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 288]. Původní význam sufixu se rozšířil na označení potomka vůbec a následně příslušníka rodu [CURÍN 1964, 20]; plurál pak označoval skupinu lidí příslušejících (pokrevně) k osobě pojmenované odvozovacím základem.¹⁸⁰

V literatuře se setkáme se dvěma názory na původní význam sufixu *-ic*: od dob MIKLOSICHE se traduje, že sufix měl význam deminutivní a teprve později patronymický [MIKLOSICH 1927, 118]; o něco později se objevuje výklad poukazující na původní význam patronymický se širším významem, který zahrnuje i rys deminutivnosti [cit. dle CURÍN 1964, 9]. K původně deminutivní platnosti a sekundárnímu nabytí patronymické funkce se přiklání i D. ŠLOSAR [LAMPRECHT – ŠLOSAR – BAUER 287–288] a J. PLESKALOVÁ [1998, 49–59].

2.19.1.2

Dosavadní bádání o chronologii oikonymických typů se shoduje na tom, že typ MJ na *-(ov)ici* patří k mladším. Vrchol tvoření bývá kladen do období 10.–13. století, přičemž jako konec jeho produktivity se uvádí polovina 13. století. F. CURÍN, uváděje hojně doklady jmen do 70. let 14. století, poukazuje na zřetelnější úbytek formací až od začátku 14. století, a životnost typu tak posunuje až za hranici 13. století [CURÍN 1964, 14–15].

Je zřejmé, že produktivita typu úzce souvisí s procesem pronikání akuzativní koncovky do nominativu (1.5.5.3). První doklady nového nominativu *-(ov)ice* jsou doloženy už v druhé polovině 12. století a přibývají v první polovině století následujícího. Přesnou dobu dovršení procesu lze stanovit obtížně vzhledem k jisté archaïčnosti písařského záznamu a skutečnosti, že donační údaje byly při sestavování listin často čerpány ze starších zápisů a mohou tedy zachovávat rysy dřívější vývojové etapy jazyka. Navíc, velmi častým zakončením MJ na *-(ov)ici* v listinách 13. století je *-(ov)icz*, *-(ov)-itz*, z nichž nelze tvar nominativu rekonstruovat. Jisté je, že starý nominativ se objevuje ještě v dokladech z počátku 14. století, v této době jde však velmi pravděpodobně o přežitky bez opory v tehdejších mluveném jazyce.

180 Tento rozšířený význam sufixu se stal východiskem pro termín „čelední jména“, kterého se ojediněle užívá ve starší onomastické literatuře [např. UTEŠENÝ 112].

2.19.1.3

Fundujícím základem patronymických oikonym byla nejčastěji o-kmenová a a-kmenová antroponyma. Vzhledem k původnímu výlučnému tvoření z antroponym a díky bohatému zastoupení ve slovanských jazycích jsou MJ tohoto typu (podobně jako posesivní MJ) důležitým pramenem pro studium nedoložených slovanských antroponym, jejichž repertoár je průběžně obohacován rekonstruovanými formacemi [ŠRÁMEK 1999b, 45; BILY 1996].

Zřejmě o něco mladší je odvozování sufixem *-(ov)ici* z apelativních základů označujících osoby nebo terénní jevy; u nich však již nelze hovořit o patronymické funkci sufixu, nýbrž o obecněji pojatém vztahu k místu nebo k osobě [SVOBODA 1964, 28–29].

Toponomastické klasifikace řadí jak deantroponymické, tak i deapelativní formace do jedné skupiny.¹⁸¹ V naší práci uvedenou jednotu nedodržujeme a při třídění jmen zohledňujeme i případné zapojení prefixace: např. MJ *Zábřdovici* uvádíme v kapitole o prefixálně-sufixálním tvoření (2.2), MJ utvořená pouze sufixací z apelativního základu, např. *Opatovici*, přísluší do této kapitoly.

2.19.2 Dosavadní bádání

Jedním ze zásadních děl o zkoumaném typu jmen je monografie F. CUŘINA *Historický vývoj označování rodiny a rodinné příslušnosti v českých nářečích* z roku 1964. Ačkoliv – jak napovídá titul – těžiště autorova výkladu spočívá v antroponymii a dialektologii, řada údajů je cenná pro toponomastiku: zvláště úvodní kapitoly o genezi a významu sufixu *-(ov)ic(i)*, jeho rozšíření v oikonymii a antroponymii (patronymikách) všech slovanských jazyků. Mimořádně cenné je zaměření práce na historický materiál z edic listin, urbářů, matrik a katastrů.

Polská onomastika přispěla ke studiu těchto MJ obsáhlou monografií *Stratygrafia słowiańskich nazw miejscowych I. Makrotypy nazewnicze patronimiczne na -itjo* autora S. ROSPONDA [1974]. Poněkud negativním důsledkem jinak cenného širokého záběru práce jsou nepřesnosti při citování materiálu, na něž pro české území upozornil v recenzi uvedené publikace V. ŠMILAUER [1975].

Analýzu deapelativních formací se sufixem *-(ov)ici* postrádáme ve ŠMILAUEROVĚ *Tvoření MJ z apelativ* [1997] (viz pozn. 44).

K typu existuje rovněž řada článků a studií zaměřujících se na konkrétní jevy: např. konkurenci singuláru a plurálu všech MJ končících v dnešní češtině na *-ice*, *-ovice* a jejich případné kodifikaci se věnuje ve své stati z roku 1987 S. UTĚŠENÝ. Upozorňuje též na fakt, že některá MJ tohoto typu mohou být od původu posesiva se

¹⁸¹ Rovněž SRSO uvádí deapelativa i deantroponyma v jednom typu. Do deapelativ řadí i formace utvořené prefixálně-sufixálním způsobem (*Zalesice*) [SRSO 55–58].

sufixem **-jb* a s antroponymickým základem: dn. *Hořelice* ← pův. *Hořeluc* z OJ *Hořelut* (MJ zde uvádíme v kapitole posesiv s **-jb* v 2.14). Podrobně zpracovaná jsou tato MJ v lužickosrbské oikonymii v článcích I. BILY, především formace s antroponymickou bázi v podobě složeného slovanského OJ [BILY 1996, 2000a].

2.19.3 Rozšíření

Současný výskyt oikonym *-(ov)ice* na území Čech zobrazuje V. ŠMILAUER v mapě 199 [ŠMA]. Je z ní zřejmé, že oikonyma jsou rozšířena na celém zkoumaném území, přičemž v některých okresech tvoří více než 40 % všech MJ. O starobylosti typu svědčí rozšíření některých „malých typů“ na nejstarším sídelním území Čech,¹⁸² MJ jsou však i na mladším sídelním území.

O rozšíření typu MJ na *-(ov)ici* na celém slovanském území detailně pojednává ve zmiňované monografii F. CUŘÍN [9–13], jehož závěry jen stručně shrnujeme: na českém území je typ rozšířen téměř všude; slovenské území charakterizuje spíše typ MJ na *-ovci* (→ *-ovce*), od původu rovněž patronymického významu. Typ *-(ov)ici* je hojný na území lužickosrbském a polském. Celkově je charakteristický pro západoslovanské jazyky, zatímco v oblasti východo- a jihoslovanské patří k méně zastoupeným. Zajímavé je Cuřínovo konstatování, že právě v těchto oblastech je naopak rozvinuta původní patronymická platnost sufixu při označování osob, zatímco v oblasti západoslovanských jazyků ustoupila. Na českém území přetrvává v ustrnulém tvaru v některých nářečích pro označování rodiny a jejích příslušníků [ČJA IV, 330 a mapa 222].

2.19.4 Specifika

Vývoj MJ zkoumaného typu do nové češtiny provází tvarová homonymie s jinými oikonymickými typy. Po provedení změny akuzativu–nominativu a přehlásky *´a* → *ě* začínají totiž oikonyma s pův. *-(ov)ici* → *-(ov)ice* tvarově splývat s deadjektivními substantivy s formantem *-(ov)ica* → *-(ov)icě* → *-(ov)ice*, *-(n)ica* → *-(n)icě* → *-(n)ice* (např. *Rvenice*, *Teplice*) a rovněž s deminutivními MJ ženského rodu, např. *Hořice* ← *Hořicě*. Homonymie, k níž mohlo docházet už od konce 12. století, kdy se objevují první doklady provedené přehlásky *´a* → *ě*, způsobila přechody mezi jednotlivými typy, podpořené navíc eventuální ztrátou povědomí o původní motivaci jmen. Přechod k jinému typu se projevuje změnou čísla: MJ utvořená plurálovým *-(ov)ici* byla oproti ostatním dvěma typům početně nejvíce zastoupená, a proto k nim řada singulárových MJ na *-(ov)ice*, *-(n)ice* přešla. Docházelo

182 Např. OJ na *-ša* + *-ice*, OJ na *-ch* + *-ice*, typ *Kral(ov)ice*, *Libčice*, OJ na *-l(a)* + *-(ov)ice* a další [ŠMA].

samozřejmě i k opačnému pohybu, kdy původně plurálové MJ přechází k singuláru; tyto případy jsou však méně časté. Z uvedeného vyplývá, že číslo oikonyma v současné češtině nemůže být spolehlivým vodítkem pro určení původního slovtvorného typu: je potřeba přihlédnout k historickým dokladům, a ani ty mnohdy neumožňují jednoznačné rozhodnutí.

U některých deapelativních formací se sufixem *-ice*, např. *Záhořice*, se uvádí jako další možný výklad (vedle derivace formantem *-ici* z OJ *Záhora* nebo pův. *záhořici* ‚lidé bydlící za horou‘) původní deminutivum s formantem *-ice* (neutrum): nč. *Záhořice* ← **Zahořice* ← **Zahoře* (podobně jako např. *zelé* – *zelice*) [SVOBODA 1964, 28–29]. Teoreticky lze tuto možnost připustit, avšak grafika neoznačující kvantitu neumožňuje její rozpoznání; vzhledem k ojedinělému tvoření deminutivních MJ z oikonym ve zkoumané době ji považujeme prakticky za vyloučitelnou (k deminutivům 2.5).

Některá MJ s dnešním *-(n)ice* z plurálového *-(n)ici* (např. *Slatinice*, *Kobylnice*) nejsou od původu patronymika, nýbrž vznikla z MJ na *-níci* (→ nč. *-níky*) příkloněním k rozšířenějšímu typu na *-ici*, např. *Slatinice* ← *Statínky*, *Kobylnice* ← *Kobylníky* (viz 2.16).¹⁸³

2.19.5 Varianty *-ici/-ovici*

Při tvoření patronymických MJ se vedle sufixu *-ici* uplatňuje i jeho rozšířená varianta *-ovici*, která vznikla perintegrací sufixu *-ici* s posesivními adjektivy na *-óv* [PLESKALOVÁ 1998, 49–50].¹⁸⁴ Vývojově je varianta *-ovici* sekundární, očekávané chronologické rozvrstvení obou (*-ici* ve starších dokladech a *-ovici* v mladších) z našeho materiálu doložit nelze. Analýza jmen však poskytuje zajímavé závěry o distribuci obou variant sufixu ve vztahu ke slovtvornému typu fundujícího antroponyma (více 2.19.7).

2.19.6 Doklady

Oikonyma jsou členěna podle stejného principu, jaký je popsán v 2.14.4. Při transkripci zachycujeme eventuální nový nominativ na *-(ov)ice* a rovněž provedení přehlásky *o* → *ě*: *Kyseľevici* (← *Kyseľovici*), *Vřševici* (← *Vřšovici*).

¹⁸³ K tomuto typu také ŠMOs 61–62.

¹⁸⁴ F. CURÍN soudí, že podnětem ke vzniku sufixu *-ovic* byla „synonymnost sufixů *-ic* a *-ov* a obecně vztahový význam přípony *-ov*“ [1964, 9].

OJ vzniklá onymizací apelativa

▪ názvy osob, lidské tělo

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Babice</i>	<i>Baba</i>
	<i>Dědici</i>	<i>Děd</i> z apel., nebo z OJ <i>Děd/-děd</i>
	<i>Hostici</i>	<i>Host</i> z apel., nebo z OJ <i>Host/-host</i>
	<i>Kralici/Králici</i>	<i>Král</i> ; nebo MJ z apel.
	<i>Ledvici</i>	* <i>Ledvie</i> ? stč. <i>ledvie</i> ‚ledviny‘, přeneseně ‚sídlu citu‘
	<i>Lovčici</i>	<i>Lovec</i> z apel., <i>Lovek</i>
	<i>Mistřici</i>	<i>Mistr/Mistř</i>
	<i>Netvořici</i>	<i>Netvor</i>
-ov-:	<i>Drvalovici</i>	<i>Drval</i> snad k * <i>drval</i> ‚dřevorubec‘ (OJ dol. v polštině)
	<i>Hostovici</i>	<i>Host</i> z apel., nebo z OJ <i>Host/-host</i>
	<i>Hostovlici</i>	<i>Host</i> ; epentetické <i>l</i> ¹⁸⁵
	<i>Chodovlici</i>	<i>Chod</i> ; epentetické <i>l</i>
	<i>Koňárovici/Konarovici</i>	<i>Koňář/Konar</i>
	<i>Kovalovici</i>	<i>Koval</i> ‚kovář‘
	<i>Kozarovici</i>	<i>Kozar</i>
	<i>Kralovici/Královici</i>	<i>Král</i> ; nebo MJ z apel.
	<i>Kuchařovici</i>	<i>Kuchař</i>
	<i>Kupařovici</i>	<i>Kupař</i> ¹⁸⁶
	<i>Otrokovici</i>	<i>Otrok</i>
	<i>Súsedovici</i>	<i>Súsed</i>

▪ názvy zvířat

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Čajkovici</i>	<i>Čajka</i> z apel. názvu ptáka, nebo <i>Čajek</i> z OJ s - <i>čaj</i>
	<i>Čievici</i> (← * <i>Čávicí</i>)	<i>Čáva</i> ‚kavka‘
	<i>Čížici</i>	<i>Číž</i> ‚čiz(ek)‘
	<i>Gogolici</i>	<i>Gogol</i> vodní pták
	<i>Golubici</i>	<i>Golub</i>
	<i>!Husici</i>	<i>Hus(a)</i>
	<i>Kokašici</i>	* <i>Kokaš</i> ‚kohout‘
	<i>Medvědici</i>	<i>Medvěd</i>
	<i>Osici</i>	<i>Os(a)</i> ‚vosa‘
	<i>Ptačici</i>	<i>Pták</i>

185 K epentetickému *l* viz 2.14.12.1.

186 MJ *Koňárovici*, *Kovalovici*, *Kozarovici*, *Kuchařovici*, *Kupařovici* bývají někdy považována za služební MJ, podobně jako např. MJ na -*aře/-áře* (k nim viz 2.15): např. MJ *Koňárovici* spojují KRZEMIENSKA – TRĚŠTÍK s funkcí krmičů knížecích koní, ‚koňarů‘ [KRZEMIENSKA – TRĚŠTÍK 653]. K našemu hodnocení těchto MJ viz 2.19.7.2.

	<i>Svinici</i>	<i>Svině</i>
	<i>Úžici</i>	<i>Úž</i> ‚had‘
	<i>Zajačici</i>	<i>Zajac</i>
	<i>Zubřici</i>	<i>Zubr</i>
	<i>Žeravici</i>	<i>*Žerav</i> ‚jeřáb‘
	<i>Žúželici</i>	<i>Žúžel(a)</i> ‚hmyz, žízala, plaz‘
-ov-:	<i>Býkovici</i>	<i>Býk</i>
	<i>Dlaskovici</i>	<i>Dlask</i> druh ptáka
	<i>Drozdovici</i>	<i>Drozd</i>
	<i>Kohútovici</i>	<i>Kohút</i>
	<i>!Komárovici</i>	<i>Komár</i>
	<i>Kotovici</i>	<i>Kot</i> ‚kocour‘
	<i>Kunovici</i>	<i>Kuna</i> ‚kuna‘, nebo z OJ <i>Kunrát</i>
	<i>Kurovici</i>	<i>Kur(a)</i> ‚kohout, slepice‘
	<i>Luňákovici</i>	<i>Luňák</i>
	<i>Ptákovici</i>	<i>Pták</i>
	<i>Rakovici</i>	<i>Rak</i>
	<i>Turovici</i>	<i>Tur</i>
	<i>Vlkovici</i>	<i>Vlk</i>
	<i>Výrovici</i>	<i>Výr</i>
	<i>Žukovici</i>	<i>Žuk</i> ‚brouk‘

▪ **názvy rostlin, jejich částí, porostu**

		<u>DOKLAD</u> <u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>!Haluzici</i>	<i>Haluz</i>
	<i>Hruščice</i>	<i>Hruška</i>
	<i>Hrušici</i>	<i>Hrušě</i>
	<i>Kalinici</i>	<i>Kalina</i>
	<i>Lozici</i>	<i>Loza</i> stč. <i>loza</i> ‚kmen‘
	<i>Orasici</i>	<i>Oras</i> ‚ořech‘ (apel. v č. nedoložené)
	<i>Řepici</i>	<i>Řepa</i>
	<i>Smřžici</i>	<i>Smřž</i> ‚smřž, houba‘
-ov-:	<i>Drnovici</i>	<i>*Drn</i> ‚trávník‘, nebo MJ z apel. ‚lidé bydlící na drnovém místě‘
	<i>Chrástovici</i>	<i>Chrást</i>
	<i>Klenovici</i>	<i>Klen</i> ‚javor‘
	<i>Křevici</i>	<i>Keř</i>
	<i>Lobodici</i>	<i>Loboda</i> ‚lebeda‘
	<i>Pňovici</i>	<i>Peň</i> ‚pařez‘
	<i>Rogozovici</i>	<i>Rogoz</i> ‚rákos‘
	<i>Smrkovici</i>	<i>Smrk</i>
	<i>Vřesovici</i>	<i>Vřes</i>

▪ **názvy věcí, terén a další**

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Gnojici</i>	<i>Gnoj</i> ‚hnůj, hnis‘
	<i>Kašici</i>	<i>Kaša</i>
	<i>Keblici</i>	<i>Kbel</i>
	<i>Krabčici</i>	<i>Krabka</i> stč. <i>krabka</i> ‚krabice‘
	<i>Kuklici</i>	<i>Kukla</i>
-ou-:	<i>Drobovici</i>	<i>Drob</i> ‚drobek‘
	<i>Hřbovici</i>	<i>Hrb</i>
	<i>Chomútovici</i>	<i>Chomút</i>
	<i>!Komorovici</i>	<i>Komora</i>
	<i>Kyjovici</i>	<i>Kyj</i>
	<i>Máslovici</i>	<i>Máslo</i>
	<i>Ogniščovici</i>	<i>Ognišče</i>
	<i>Prachovici</i>	<i>Prach</i>
	<i>Žárovici</i>	<i>Žár</i> , nebo MJ z apel. ‚ves lidí bydlících na vypáleném místě‘

▪ **abstrakta**

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Degnici</i>	<i>*Degna</i> ‚zlý duch, démon, ďábel‘
	<i>Honbici</i>	<i>*Honba</i> ‚hrozba‘ (?)
	<i>Lomazici</i>	<i>*Lomaz</i> ‚hádká‘ (?)
	<i>Núzici</i>	<i>*Núza</i>
	<i>Pokutici</i>	<i>*Pokuta</i> stč. <i>pokuta</i> ‚trest; zisk‘
	<i>Strážici</i>	<i>Stráž</i> ; nebo MJ z apel. ‚ves strážců‘
	<i>Střělci</i>	<i>Střela</i>
-ou-:	<i>Chýnovici</i>	<i>Chýna</i> ‚podvod, přetvářka‘
	<i>Jzvěstovici</i>	<i>Jzvěst</i> ‚novina, zpráva‘
	<i>Strážovici</i>	<i>Stráž</i> ; nebo MJ z apel. ‚ves strážců‘

OJ přejaté nebo vzniklé adaptací cizího OJ

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Albrechtici</i>	<i>Albrecht</i>
	<i>Artmanici</i>	<i>Artman</i>
	<i>Bernadici</i>	<i>Bernart</i>
	<i>Bojmici</i>	<i>Bohemus/Boemus</i> ‚čech‘
	<i>Hartlebici</i>	<i>Hartleb</i>
	<i>Heraltici</i>	<i>Heralt</i>
	<i>Heřmanici</i>	<i>Heřman</i>
	<i>Humprechtici</i>	<i>Humprecht</i>
	<i>Lipoltici</i>	<i>Lipolt</i>
	<i>Markvartici</i>	<i>Markvart</i>
	<i>Martinici</i>	<i>Martin</i>

	<i>Paběnici</i>	<i>Paběn</i>
	<i>Pertoltici</i>	<i>Pertolt</i>
	<i>Piletici</i>	<i>Pil'at</i>
<i>Rozprechtici</i> (← * <i>Ruprechtici</i>) ¹⁸⁷		<i>Ruprecht</i>
	<i>Rudoltici</i>	<i>Rudolt</i>
	<i>!Šimonici</i>	<i>Šimon</i>
	<i>Vítici</i>	<i>Vít</i>
<i>-ov-:</i>	<i>Brunovici</i>	<i>Bruno</i>
	<i>Dúdlenovici</i>	<i>Dúdlen</i>
	<i>Hindřichovici</i>	<i>Hindřich</i>
	<i>Ivanovici</i>	<i>Ivan</i>
	<i>Janovici</i>	<i>Jan</i>
	<i>Karlovi</i>	<i>Karel</i>
	<i>Křížanovici</i>	<i>Křížan</i>
	<i>Lutvínovici</i>	<i>Lutvín</i>
	<i>Olexovici</i>	<i>Olex(a)</i>
	<i>Pavlovici</i>	<i>Pavel</i>
	<i>Petrovici</i>	<i>Petr</i>
	<i>Říkovici</i>	<i>Řík</i>
	<i>Štěpánovici</i>	<i>Štěpán</i>
	<i>Valterovici</i>	<i>Valter</i>
	<i>Vilmovici</i>	<i>Vilem</i>

OJ z etnonyma

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Němčici</i>	<i>Němec</i>
	<i>Sřbici</i>	<i>Srb</i>
<i>-ov-:</i>	<i>Bavorovici</i>	<i>Bavor</i>
	<i>!Blachovici</i> (← * <i>Vlachovici</i>)	<i>Vlach</i>
	<i>Němčovici</i>	<i>Němec</i>
	<i>Turkovici</i>	<i>Turek</i> , nebo z OJ <i>Tur</i> formantem <i>-ek</i>

OJ složená

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bohumilici</i>	<i>Bohumil</i>
	<i>Boleradici</i>	<i>Bolerad</i>
	<i>Božtěšici</i>	<i>Božtěš</i>
	<i>Bransudici</i>	<i>Bransud</i>
	<i>Buděgostici</i>	<i>Buděgost</i>
	<i>!Ctimiřici</i> (← * <i>Čtimiřici</i>)	<i>Čtímír</i>
	<i>Čaradici</i>	<i>Čarad</i>
	<i>Čáslavici</i>	<i>Čáslav</i>

¹⁸⁷ Nahrazení původního *Ru-* prefixem *Roz-* [Př III, 600].

Dalebořici Dalebor
Dobromiřici Dobromir
Dobrotěšici Dobrotěch
Domabořici Domabor
Domaradice Domarad
Domaslavici Domaslav
Domažilici Domažil
Drahněvici (← **Drahohněvici*) *Drahohněv*
Drahtěšici Drahtěch
Gostěradici Gostěrad
Hořeměřici Hořeměr
!Hrděbořici Hrděbor
Jarogněvici Jarogněv
!Jaroměřici Jaroměr
Jaroslavici Jaroslav
Jěšutbořici Jěšutbor
!Lubomiřici Lubomir
Luclavici (← **Ludslavici*) *Ludslav*
Lutomiřici Lutomir
Malměřici, Maloměřici Mal(o)měr
Myslibořici Myslibor
Načěratici Načěrat
Nedachlebici Nedachleb
Nedamiřice Nedamir
Nezabudici Nezabud
Nezamyslice Nezamysl
!Nůměřici (← **Neuměřici*) *Neuměr*
*Olgostici *Olgost*
Pačěslavici Pačěslav
*Počědělici *Počěděl*
Prosimiřici Prosimir
Prostěbořici Prostěbor
*Přebudici *Přebud*
Předbořici Předbor
Předmiřici Předmir
Přejaslavici Přejaslav
Přibyslavici Přibyslav
Radmiřici Radmir
Radomilici Radomil
*Radověsici *Radověs*
Radslavici Radslav
Sdebudici Sdebud
Sdemyslici Sdemysl
*Sěchutici *Sěchut*
Sělutici Sělut
Sěmitěšici Sěmitěch

	<i>Sězemici</i>	<i>Sězema</i>
	<i>Stibořici</i>	<i>Stibor</i>
	<i>Svařemřici</i>	<i>*Svařemř</i>
	<i>Svémyslici</i>	<i>Svémysl</i>
	<i>Svéradici</i>	<i>Svérad</i>
	<i>Třeboradici</i>	<i>Třeborad</i>
	<i>Tvrdmřici</i>	<i>Tvrdmř</i>
	<i>Uněradici</i>	<i>Uněrad</i>
	<i>Velebudici</i>	<i>Velebud</i>
	<i>Videhostici</i>	<i>Videhost</i>
	<i>Viecemřici</i>	<i>Viecemř</i>
	<i>Vitoslavici</i>	<i>Vitoslav</i>
	<i>Vladimřici</i>	<i>Vladimř</i>
	<i>Vladislavici</i>	<i>Vladislav</i>
	<i>Vyšěhněvici</i>	<i>Vyšěhněv</i>
	<i>Vyšěradici/Všěradici</i>	<i>*Vyšěrad/Všěrad</i>
	<i>Želidědici</i>	<i>Želiděd</i>
-ov-:	<i>Bohdanovici</i>	<i>Bohdan</i>
	<i>Budivojěvici</i>	<i>Budivoj</i>
	<i>Milhostovici</i>	<i>Milhost</i>
	<i>Sětěchovici</i>	<i>Sětěch</i>
<i>Sulostovici</i> (← <i>*Sulhostovici</i>)		<i>Sulhost</i>
	<i>Vrativojovici</i>	<i>Vrativoj</i>
	<i>Vyšěgorěvici</i>	<i>Vyšěgorě</i>

OJ utvořená prefixací nebo prefixálně-konverzním způsobem

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bezdružice</i>	<i>Bezdruh</i>
	<i>Natunici</i>	<i>*Natun</i> ze zákl. psl. <i>*tunъ</i> ‚zdarma, nadarmo‘
	<i>Nebuřici</i>	<i>*Nebuch/ *Nebuř</i> z OJ <i>Buch/Buř</i>
	<i>Neradici</i>	<i>Nerad</i>
	<i>Neratici</i>	<i>Nerat</i>
	<i>Nesobici</i>	<i>Nesob</i>
	<i>Nesvěřici</i>	<i>*Nesvěř</i>
	<i>Netolici</i>	<i>*Netol</i> ze zákl. psl. <i>*toliti</i> ‚utiřiti‘
	<i>Nesřici</i>	<i>Nesřa</i>
	<i>Netřěbici</i>	<i>Netřěba</i>
	<i>Nezřici</i>	<i>Nezřa</i>
	<i>Nezvěřici</i>	<i>Nezvěř</i> , nebo konverzi z adj.
	<i>Nútomici</i> (← <i>*Neutomici</i>)	<i>*Neutom</i> ze zákl. stsl. <i>tomiti</i> ‚třrat, trápit, utlačovat‘
	<i>Otvojici</i>	<i>*Otvoj</i>
-ov-:	<i>Bezředovici</i>	<i>Bezřed</i>
	<i>Navojovici</i>	<i>Navoj</i>
	<i>Neděřovici</i>	<i>*Neděř(a)</i> ze zákl. ‚dítě‘, nebo z OJ <i>Děř-</i>

Nelešovići Neleš k OJ *Leš* ‚levák‘
*Netěchovići *Netěch*
*Sěstojovići *Sěstoj*
Smilovići Smil

OJ derivovaná od základů substantivních (domácích i cizích OJ), adjektivních a verbálních

▪ konverze, popř. konverze s formantem -a

U následujících oikonym nelze jednoznačně stanovit podobu fundujícího OJ: konverze mohla být doprovázena formantem -a, ale nemusela; základem těchto MJ tak mohla být OJ s koncovým -a, ale i bez něj: *Božici* od *Bož* nebo *Boža*. MJ na *-(ov)ici* mohla být tvořena od obou typů základů, formant neměl rodové omezení jako např. posesivní formanty *-óv*, *-in*. Vzhledem k velkému počtu formací členíme MJ podle slovnědruhového základu fundujících OJ.

▪ z OJ (desubstantivní)

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bařice</i>	* <i>Bar(a)</i> k OJ <i>Bartoloměj</i>
	<i>Božici</i>	<i>Bož(a)</i>
	<i>Čiestici</i>	<i>Čiest(a)</i> (← <i>Část(a)</i>)
	<i>Hoščici</i>	<i>Hoščě</i>
	<i>!Jurici</i>	<i>Jura</i>
	<i>Kaňici</i>	<i>Kaň(a)</i>
	<i>!Konici</i>	<i>Kona</i> z OJ <i>Konrát</i>
	<i>Kúnici</i>	<i>Kúna</i> z OJ <i>Kunrát</i> , nebo z apel ‚kuna‘
	<i>Mořici</i>	<i>Mora/Mořa</i> z OJ <i>Mořic</i> ← <i>Moritz</i>
	<i>Probici</i>	<i>Prob(a)</i>
	<i>!Řimici</i>	<i>Řim</i> z OJ <i>Pelegrinus/Pelegrinus</i>
	<i>Sudici</i>	<i>Sud(a)</i>
	<i>Žirici</i>	<i>Žir(a)</i>
-ov-:	<i>Bútovići</i>	<i>Búta</i> z <i>Buoto</i> , nebo stažením z <i>Bohuta</i>
	<i>Držovići</i>	<i>Drž(a)</i>
	<i>Kunovići</i>	<i>Kuna</i> z OJ <i>Kunrát</i> , nebo z apel ‚kuna‘
	<i>Miřěvići</i>	<i>Miř(a)</i>
	<i>!Řimovići</i>	<i>Řim</i> z OJ <i>Pelegrinus/Pelegrinus</i>
	<i>Šanovići</i>	<i>Šan</i> z OJ <i>Alexandr</i>
	<i>Žělevići</i>	<i>Žěl(a)</i>
	<i>Žirovići</i>	<i>Žir(a)</i>

▪ z adjektiva

<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Divići</i>	<i>Div(a)</i> stč. <i>divi</i> ‚divoký‘, nebo zkrácením z OJ <i>Div-</i>
<i>Doblíci</i>	<i>Dobl(a)</i> psl. * <i>debelъ</i> / <i>*dobelъ</i> ‚tlustý, silný‘

	<i>Chylci</i>	<i>Chyla</i> stč. <i>chylý</i> ‚nesprávný, křivý‘
	<i>Křěpici/Chřěpici</i>	<i>Křěp(a)</i> stč. <i>křěpký</i> ‚obratný, silný‘; při čtení <i>Chřěpici</i> z OJ * <i>Chřap(a)</i> stč. <i>chřapati</i> ‚chrápat, chropět‘
	<i>Lubici</i>	<i>Lub(a)</i>
	<i>Eubici</i>	<i>Eub(a)</i> ; epentetické ^l 188; nebo OJ <i>Lubla</i> ze zákl. <i>Lub-/ľub</i> formantem <i>-l(a)</i>
	<i>Lutici</i>	<i>Lut(a)</i>
	<i>Malici</i>	<i>Mal(a)</i>
	<i>Medlici</i>	<i>Medl(a)</i>
	<i>Mlazici</i>	<i>Mlaz</i> z komparativu
	<i>Modřici</i>	<i>Modr</i>
	<i>Nezvěstici</i>	<i>Nezvěst</i> z adj. ‚neznámý‘, nebo negací OJ <i>Zvěst</i>
	<i>!Pěčice</i>	<i>Pěk(a)</i>
	<i>Plešici</i>	<i>Plech</i> ‚lysý‘
	<i>Sušici</i>	* <i>Such/ *Suš</i>
	<i>Sutici</i>	<i>Sut</i> stč. <i>sutý</i> ‚sypký‘
	<i>Žlutici</i>	<i>Žlut</i>
-ov-:	<i>Bělovici</i>	<i>Běl</i> z adj. ‚bílý‘, nebo zkrácením z OJ <i>Běl-</i>
	<i>Černovici</i>	<i>Čern(a)</i>
	<i>Dražovici</i>	<i>Draž</i> z komparativu
	<i>Grubovici</i>	<i>Grub</i> stč. <i>hrubý</i> ‚hrubý, veliký, silný‘
	<i>Krašěvici</i>	<i>Kraš</i> z komparativu
	<i>Kyselevici</i>	<i>Kysel(a)</i>
	<i>Lutovici</i>	<i>Lut(a)</i>
	<i>Malevici</i>	<i>Mal(a)</i>
	<i>Medlovici</i>	<i>Medl(a)</i>
	<i>Pěkovici/Pekovici</i>	<i>Pěk(a)</i> ‚pěkný‘, <i>Pek</i> z OJ <i>Petr</i>
	<i>Řeznovici</i>	* <i>Řezn(a)</i>
	<i>!Starovici</i>	<i>Star(a)</i>
	<i>Vranovici</i>	<i>Vran</i>

▪ **ze slovesa**

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
<i>Chřěpici/Křěpici</i>	* <i>Chřap(a)</i> stč. <i>chřapati</i> ‚chrápat, chropět‘, popř.	<i>Křěp(a)</i> z adj. stč. <i>křěpký</i> ‚obratný, silný‘
<i>Kobeřici</i>	<i>Kobera</i> * <i>koberati</i> ‚houpavě chodit‘	
<i>Letici</i>	<i>Let(a)</i>	
<i>Nakonici</i>	* <i>Nakon</i> stč. <i>nakonati</i> ‚mnoho dělat‘	
<i>Otradici</i>	<i>Otrad(a)</i>	
<i>Podivici</i>	<i>Podiva</i>	
<i>Pokratici</i>	* <i>Pokrata</i>	
<i>Postupici</i>	<i>Postupa</i>	
<i>Rozčutici</i>	<i>Rozčut</i> stč. <i>rozčúti</i> ‚zpozorovat, poznat‘	
<i>Zlobici</i>	<i>Zloba</i>	

188 Viz pozn. 185.

-ov-:	<i>Gonezovici</i> *Gonez z verb. zákl. psl. *goneznōti ‚uzdravit‘
	<i>Hořekovici</i> <i>Hořeka</i>
	<i>Klopotovici</i> *Klopota z <i>klopotati</i> ‚chvátat‘
	<i>Krakovici</i> *Kraka z <i>krákati</i>
	<i>Křgovici</i> *Křga stč. <i>krhati</i> ‚slzet‘
	<i>Kukovici</i> *Kuka <i>kukati</i>
	<i>Letovici</i> <i>Let(a)</i>
	<i>Opojovici</i> <i>Opoj</i> stč. <i>opojiti (sě)</i> ‚opít (se), omámit (se)‘
	<i>Ostupovici</i> <i>Ostup(a)</i> stč. <i>ostúpati, ostúpiti</i> ‚obcházet kolem, obstoupit, oblehnout‘
	<i>!Otradovici</i> <i>Otrad(a)</i>
	<i>Potvorovici</i> <i>Potvor(a)</i>
	<i>Požítovici</i> *Požit
	<i>Rozvadovici</i> <i>Rozvad</i>
	<i>Troskotovice</i> *Troskot(a) stč. <i>troskotati (sě)</i> ‚rozbíjet (se), ničít (se)‘
	<i>Žádovici</i> *Žáda
	<i>Žegrovici</i> *Žegra stč. <i>žehrati, káрати</i> ; hněvat se‘

▪ **krácení**

	<u>DOKLAD</u> <u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Branici</i> <i>Bran</i>
	<i>Cětovici</i> <i>Cětom</i> z <i>Cětomysl</i> , nebo pův. <i>Cětonici</i> z OJ <i>Cětoň</i>
	<i>Dědici</i> <i>Děd</i> , nebo OJ z apel.
	<i>Divici</i> <i>Div(a)</i> z OJ <i>Div-</i> , nebo konverze adj. <i>diví</i> ‚divoký‘
	<i>Dřsici</i> <i>Drs</i>
	<i>Hostici</i> <i>Host</i> z OJ <i>Host-/-host</i> , nebo z apel.
	<i>Chvalici</i> <i>Chval</i>
	<i>Kojici</i> <i>Koj</i>
	<i>Kvasici</i> <i>Kvas</i> z OJ <i>-kvas</i>
	<i>Ninici</i> <i>Nin</i> z OJ <i>Nin-</i>
	<i>Odolici</i> <i>Odol</i> z OJ <i>Odolen</i>
	<i>Otmici</i> *Otma z cizího OJ <i>Otmar</i>
	<i>Slavici</i> <i>Slav</i>
	<i>Stojici</i> *Stoj
-ov-:	<i>Bělovici</i> <i>Běl</i> z OJ <i>Běl-</i> , nebo konverze adj.
	<i>Blažovici</i> <i>Blaž</i>
	<i>Chotovici</i> <i>Chot</i>
	<i>Chvalovici</i> <i>Chval</i>
	<i>Hodovici</i> <i>Hod</i>
	<i>Hořevici</i> <i>Hoř</i>
	<i>Hostovici</i> <i>Host</i> , nebo OJ z apel.
	<i>Kochovici</i> <i>Koch</i> z OJ <i>Kochan</i> , nebo z OJ <i>Koli-/Koji-</i> + <i>-ch</i>
	<i>Krasovici</i> <i>Kras</i>
	<i>Myslovici</i> <i>Mysl</i>

Radimovici Radim z OJ *Radimír*, nebo participiální k ‚raditi‘
Tasovice Tas z OJ *Prothasius*
*Trojovici *Troj* z OJ *Trojan*
Vracovici Vrac

▪ **formanty -k, -č**¹⁸⁹

U antroponym utvořených sufixy s konsonanty *k, c, č* není možné kvůli palatalizaci *k/c → č* jednoznačně určit jejich původní podobu, která byla základem konkrétního oikonyma: zda fundující antroponymum bylo utvořeno formantem *-(e)k* nebo *-k(a)*, resp. *-(e)c* nebo *-č*. Většinou se přikláníme ke *k*-ovým formantům, které byly při tvoření OJ ve stč. rozšířenější. To však nevylučuje jinou původní podobu OJ.

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Dačici</i>	<i>Dak/Dač</i>
<i>-ov-:</i>	<i>Čakovici</i>	<i>Čak</i>
	<i>Křekovici/Křekovici</i>	<i>Křěk/Křek</i> k OJ <i>Křě-</i> , nebo k stč. <i>křek</i> ‚malý keř‘
	<i>Pekovici/Pěkovicí</i>	<i>Pek</i> z OJ <i>Petr</i> , <i>Pěk(a)</i> ‚pěkný‘

▪ **formanty -ek/-ka, -ec**¹⁹⁰

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bělčici</i>	<i>Bělek</i>
<i>Bestrojčici</i> (← <i>*Bezstrujčici</i>)		<i>Bezstryjek</i>
	<i>Bolemilčici</i>	<i>Bolemilek</i>
	<i>Borčici</i>	<i>Borek</i>
	<i>Brat(e)rčici</i>	<i>Bratřek</i>
	<i>Čelčici</i>	<i>Čelek</i>
	<i>Dřevčici</i>	<i>Dřevek</i>
	<i>!Grívčici</i>	<i>Grívek</i>
	<i>Hrobčici</i>	<i>*Hrobek</i>
	<i>Hydčici</i>	<i>*Hydek</i> ‚drůbež‘
	<i>Chudčici</i>	<i>Chudek</i>
	<i>Ivančici</i>	<i>Ivanek</i>
	<i>Kelčici</i>	<i>Kelec/Kelek</i> <i>kel</i> ‚mohutný zub‘
	<i>Lošici</i>	<i>Lošek/Lochek</i>
	<i>Lovčici</i>	<i>Lovek, Lovec</i> z apel.

¹⁸⁹ PLESKALOVÁ 1998, 46–47, 65.

¹⁹⁰ PLESKALOVÁ 1998, 41n, 77–78, 92–93.

	<i>Lubčici</i>	<i>Lubek</i>
	<i>Eutenčici</i>	<i>Eutenek</i>
	<i>Mikulčici</i>	<i>Mikulek</i>
	<i>Nutčici</i> (← * <i>Nudčici</i>)	<i>Nudek</i> z OJ <i>Nud-</i>
	<i>Penčici</i>	<i>Penek/Penka</i> z <i>Benediktus</i>
	<i>Platčici/Pláčici</i>	<i>Platek</i> z OJ <i>Plativoj</i> , nebo <i>Plaček</i> ¹⁹¹
	<i>Pravčici</i>	<i>Pravek</i>
	<i>Přěščici</i>	<i>Přěšek</i>
	<i>Radčici</i>	<i>Radek</i>
	<i>Řepčici</i>	<i>Řepka</i>
	<i>Skorčici</i>	<i>Skorek</i>
	<i>Sluščici/Služčici</i>	<i>Slušek/Služek</i>
	<i>Smědčici</i>	* <i>Smědek</i> ‚snědý, osmahlý‘
	<i>Svinčici</i>	<i>Svinka</i>
	<i>Tetčice</i>	<i>Tetek/Tetka</i>
	<i>Úščici</i>	* <i>Úsek</i> k psl. * <i>Усѣ</i> ‚vous‘
	<i>Vlatčici</i> (←* <i>Vladčici</i>)	<i>Vladek</i>
	<i>Vrančici</i>	<i>Vranek</i>
	<i>Znojčici</i>	<i>Znojek</i>
-ov-:	<i>Bělkovici</i>	<i>Bělek</i>
	<i>Běškovic</i>	<i>Běšek</i>
	<i>Boskovici</i>	<i>Bosek</i>
	<i>Býškovice</i>	<i>Býšek</i>
	<i>Cětkovici</i>	<i>Cětek</i>
	<i>Čajkovici</i>	<i>Čajek</i> z OJ s <i>-čaj</i> , nebo <i>Čajka</i> z apel.
	<i>Čankovici</i>	* <i>Čanek</i>
	<i>Častkovici</i>	<i>Častek</i>
	<i>Čečkovici</i>	* <i>Čeček</i>
	<i>Čermánkovici</i>	<i>Čermánek</i>
	<i>Darkovici</i>	<i>Darek</i>
	<i>Děčkovici</i>	<i>Děčka</i>
	<i>Dobeškovici</i>	<i>Dobešek</i>
	<i>Domankovici</i>	<i>Domanek</i>
	<i>Dražkovici</i>	<i>Dražek</i>
	<i>Držkovici</i>	<i>Držek</i>
	<i>Gněvkovici</i>	<i>Gněvek</i>
	<i>Hodkovici</i>	<i>Hodek</i>
	<i>Hostkovici</i>	<i>Hostek</i>
	<i>Hrajkovici</i>	<i>Hrajek</i>
	<i>Chvalkovici</i>	<i>Chvalek</i>
	<i>Jankovici</i>	<i>Janek</i>
	<i>Jurkovici</i>	<i>Jurek</i>
	<i>Křekovici/Křekovici</i>	<i>Křěk/Křek</i> ‚malý keř‘, nebo k OJ <i>Křě-</i>
	<i>Křěpkovici</i>	<i>Křěpek</i>

191 Doklad *Platčicich* lze chápat jako pův. *Platčici* z OJ *Platek*, nebo *Pláčici* z OJ *Plaček/Plačec* s vloženou hláskou *t*.

Kunkovici *Kunek*
Leskovici **Lesek*, nebo **Lesk* ‚lesk, kov‘
Letkovici *Letek*
Eubkovici *Eubek*
Luškovici/Lužkovici *Luchek/Lušek/Lužek* z OJ s *Lu-/Lu-*
Malkovici *Malek*
Maškovici *Mašek*
Morkovici *Morek*
Nenkovici snad z *Ninek*
Obidkovici *Obidek* k *Obida*, stč. *obiděti* ‚urážeti‘; viz též *Obiděnovici*
Oblekovici *Oblek*
Ognišćkovici *Ognišćko*
Pitkovici *Pitek*
Ploskovici **Plosek*
Polkovici *Polek*
!Popkovici *Popek*
Raškovici *Rašek*
Ratiškovici *Ratišek*
Riškovici/Ryškovici *Rišek/Ryšek*
Řěčkovici *Řěček*
Slavkovici *Slavek*
Smilkovici *Smilek*
Sobolkovici *Sobolek*
Staňkovice *Staňek*
Stronkovici snad *Strunka*
Svojkovici/Vojkovici *Svojek/Vojek*
Truskovici *Trusek* k *trus* ‚špina, hnůj, výkal‘
Třeboňkovici *Třeboňek*
Turkovici *Turek* k OJ *Tur*, nebo OJ z etnonyma
Ujkovici *Ujek*
Vieckovici/Věckovici *Viecek/Věcek*
Vítkovici *Vítek*
Vlčkovici *Vlček*
Vojkovici *Vojek*
Želkovici *Želek*
Žizenkovici (←**Žiznkovici*) *Žiznek*

▪ **formant -ík, -ák**¹⁹²

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Ugřičici *Ugřik*
 -ov-: *Bratříkovici* *Bratřík*
 Budíkovici *Budík*
 Černíkovici *Černík*

¹⁹² PLESKALOVÁ 1998, 47–48, 76–77, 90, 93–94.

Dyjákovici **Dyják* z hydronyma *Dyje*
Juříkovici *Juřík*
Lubákovici *Lubák*
Mladíkovici *Mladík*
Novákovici *Novák*
Ostrovačovici **Ostrovák* k apel./toponymu *ostrov/Ostrov*
Ratíkovici *Ratík*
Slavíkovici *Slavík*
Stavíkovici/Tavíkovici **Stavík*/**Tavík*
Žirákovici *Žirák*

▪ **formant -'ata → -ěta**¹⁹³

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
Bal'atici **Bal'ata* snad od základu *báti (sě)*
Bol'atici *Bol'ata*
Boňatici *Boňata*
Bořatici *Bořata*
Čaňatici **Čaňata*
Čějětici *Čějěta*
Drúzětici *Drúzěta*
Hostětici *Hostěta*
Kojatici *Kojata*
Košětici **Košěta*
Lubětice *Luběta*
Maletici *Maleta*
Mařatici *Mařata*
!Miletici *Mileta*
Mladatici *Mladata*
Mnětici *Mněta*
Nežatici *Nežata*
Němětici *Něměta*
Pamětice *Paměta*
Počatici *Počata*
Prachatici *Prachata*
Přimětici *Přiměta*
Řěvnětici *Řěvněta*
!Sedletice *Sedleta*
Sěn'atici **Sěn'ata*
Slav'atici *Slav'ata*
Stanětici *Staněta*
Těšětici *Těšěta*
Únětici *Úněta*

193 PLESKALOVÁ 1998, 62, 81–82, 99–100. Při transkripci respektujeme provedení nebo neprovedení přehlásky ´a → ě zachycené v grafice dokladu a v příslušné podobě uvádíme i základové OJ.

!Vašatici Vašata
 Všětici *Všěta
 Zěmětici (← *Sěmětici) Sěměta
 Žirětici Žirěta

▪ **formant -ota**¹⁹⁴

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
 Blagotici Blagota
 Borotici *Borota
 !Čȕnotici Črnota
 !Dobrotici Dobrota
 Milotici Milota
 Mirotici Mirotta
 Mladotici Mladota
 Žerotici (← *Žirotici) Žirotta

▪ **formanty -t(a), -ut(a), -sta**¹⁹⁵

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
 Bantici Banta
 !Bořutici Bořut(a)
 Čuchtici Čuchta
 Daletici *Daleta
 Chorutici *Choruta z adj. zákl. ‚chorý‘
 Třebutici Třebuta
 -ov-: Bůtovici Bůta z Bohuta, nebo OJ z Buoto
 !Sobutovici *Sobut
 Třebestovici Třebesta

▪ **formanty -j/-ěj**¹⁹⁶

DOKLAD FUNDUJÍCÍ OJ
 -ov-: Božějovici Božěj
 Čělévici (← *Čělejovici) *Čělej
 Čȕněvici (← *Čȕnějovici)¹⁹⁷ *Črněj
 Dražějovici Dražěj
 Ganějovici Ganěj

194 PLESKALOVÁ 1998, 62, 81, 100.

195 Formanty -t, -ut se vyvinuly perintegrací (podobně jako hojněji zastoupené varianty -ta, -uta). Ve staročeské antroponymii se vyskytují ojedinelé. Fundujícím základem oikonym na -(ov)ici mohly být formace s oběma sufixy [PLESKALOVÁ 1998, 63; 84].

196 PLESKALOVÁ 1998, 64, 71, 91. Některá OJ mohla vzniknout též konverzí starobylých komparativů, např. OJ Milej, Prostěj.

197 Lze uvažovat i o odvození z OJ Črn(a): Čȕněvici s přehláskou 'o → ě.

Horazdějovici *Horazděj
 Kasějovici *Kasěj
 Lepějovici Lepěj
 Ľubějěvici Ľuběj
 Malejovici Malej
 Milejovici Milej
 Mladějovici Mladěj
 Modlejovici Modlej
 Myslejovici Myslej
 Prostějovici Prostěj
 Radějovici Raděj
 Radošějovici Radošěj
 Zahořejěvici Zahořej
 Žělěvici (← Želejovici) Žělej

▪ **formanty -l, -la**¹⁹⁸

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	Čestlici	*Čestla
	Čynělici	*Črněl
	Davlici	*Davel nejasné
	Drahlici	Drahla
	!Hvězdlci	*Hvězdl
	Kvaslici	*Kvasla
	Ľublici	Ľubla; nebo z OJ Ľub(a) s epentetickým l
	Radlici	Radla
	Traplici	*Trapl(a) z trápiti (sě)
	Šlevici	*Šěl k jíti
	Udřlici	*Udřl patrně k stč. <i>udřieti</i> , vyrvat, nepoctivě získat'
	Žichlici	*Žichla
-ov-:	Buchlovici	Buchla
	Čěblovici	Čěbla
	Drahlovici	Drahla
	Kraslovici	*Krasla
	Rožd'alovici	*Rožd'al k stč. <i>róžditi</i> , <i>rožděti</i> , rašit, obrůstat výhony'
	Tachlovici	*Tachla
	Žadlovici	*Žadla

198 PLESKALOVÁ 1998, 65, 90.

- **formanty -m, -om**¹⁹⁹

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Platimici</i>	* <i>Platim</i>
	<i>Stradomici</i>	<i>Stradom</i>
-ov-:	<i>Lubimovici</i>	<i>Lubim</i>
	<i>Radimovici</i>	<i>Radim</i> , nebo krácením z OJ s <i>Radim-</i>

- **formant -(a)n**²⁰⁰

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Čakanici</i>	<i>Čakan</i>
	<i>Kapanici</i>	<i>Kapan</i>
	<i>Kovanici</i>	<i>Kovan</i>
	<i>Krukanici</i>	* <i>Krukan</i> <i>krukati</i> ‚krákat‘
	<i>Nechanici</i>	<i>Nechan</i>
	<i>Sebranici</i>	<i>Sebran</i>
	<i>Šlapanici</i>	<i>Šlapan</i>
	<i>Všanici</i>	* <i>Všan</i> z OJ <i>Vš-</i>
	<i>Živanici</i>	<i>Živan</i>
-ov-:	<i>Bojanovici</i>	<i>Bojan</i>
	<i>Bořanovici</i>	<i>Bořan</i>
	<i>Radovanovici</i>	<i>Radovan</i>

- **formanty -en/-na**²⁰¹

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bojenici</i>	* <i>Bojen</i>
	<i>Bojnici</i>	* <i>Bojna</i>
	<i>Drahnice</i>	<i>Drahna</i>
	<i>Gněvnici</i>	<i>Gněven/Gněvna</i>
	<i>Hostěnici</i>	<i>Hostěn</i>
	<i>Hošnici</i>	<i>Hošna</i>
	<i>Chvalenici</i>	<i>Chvalen</i>
	<i>Křěpenici</i>	* <i>Křěpen</i> stč. <i>křěpký</i> ‚obratný, silný‘
	<i>Lubenici</i>	<i>Luben</i>
	<i>Lubotěnici</i>	* <i>Lubotěn</i> nejasné
	<i>Malnice</i>	* <i>Malna</i>
	<i>Michnici</i>	<i>Michna</i>
	<i>Mračenici</i>	* <i>Mračen</i>
	<i>Nučnici</i>	* <i>Nučna/ *Nučen</i> nejasné

199 MJ tohoto typu mohla vzniknout buďto konverzí jmenných tvarů deverbálních adjektiv, nebo (parasystémově) z verbálních základů na jejich pozadí [PLESKALOVÁ 1998, 71–72, 100].

200 PLESKALOVÁ 1998, 53, 55, 73, 95–97.

201 PLESKALOVÁ 1998, 51–55, 73–74, 95–97.

	<i>Obiděnici</i>	<i>Obiděn</i> stč. <i>obiděti</i> ‚urážeti‘
	<i>Pornici</i>	* <i>Porna</i> z OJ <i>Božěpor</i> , kde <i>-por</i> k ‚přítí‘
	<i>Prosenici</i>	<i>Prosen</i>
	<i>Přednice</i>	* <i>Předna</i>
	<i>Příbenice</i>	<i>Příben</i>
	<i>Rostenici</i>	<i>Rosten</i>
	<i>Řevnici</i>	<i>Řevna</i> od <i>řevu</i> , <i>řúti</i> ‚řvát‘
	<i>Sovenici</i>	* <i>Soven</i> nejasné
	<i>!Strašnici</i>	<i>Strašen</i>
	<i>Švábenice</i>	* <i>Šváben</i>
	<i>Třebenici</i>	<i>Třeben</i>
	<i>!Ugoněnici</i>	* <i>Ugoněň</i>
	<i>Utěšenice</i>	<i>Utěšen</i>
	<i>Viecenici</i>	<i>Viecen</i>
	<i>Vlardenici</i>	<i>Vlarden</i>
	<i>Vojnici</i>	<i>Vojen</i>
	<i>Volenici</i>	<i>Volen</i>
	<i>Židenici</i>	* <i>Židen</i>
	<i>Žitenici</i>	* <i>Žiten</i>
-ov-:	<i>Bořenovici</i>	<i>Bořen</i>
	<i>Lišenovici</i>	* <i>Lišen</i> k <i>lichý</i> ‚zlý, nespravedlivý‘
	<i>Odrěnovici</i>	<i>Odrěň</i>
	<i>Tasnovici</i>	* <i>Tasna</i> / * <i>Tasen</i>
	<i>Tušnovici</i>	<i>Tušen</i>
	<i>Uščenovici</i>	* <i>Uščen</i> psl. * <i>qsъ</i> ‚vous‘
	<i>Vacenovici</i>	<i>Vacen</i>
	<i>Vlčenovice</i>	<i>Vlčen</i>

▪ **formant -ín**²⁰²

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
-ov-:	<i>Ugřínovici</i>	<i>Ugřín</i>

▪ **formanty -ň, -oň(a)**²⁰³

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Beňovici</i>	<i>Beň</i>
	<i>Bratronici</i>	<i>Bratroň</i>
	<i>Cětonici</i>	<i>Cětoň</i> , nebo pův. <i>Cětomici</i> z OJ <i>Cětom</i>
	<i>Dlgonici</i>	<i>Dlgoň</i>
	<i>Drahonici</i>	<i>Drahoň</i>
	<i>Hodonici</i>	<i>Hodoň</i>
	<i>!Chudonici</i>	<i>Chudoň</i>

202 PLESKALOVÁ 1998, 54.

203 PLESKALOVÁ 1998, 54–56, 72, 94.

	<i>Lesonici</i>	<i>Lesoň</i>
	<i>!Lubonici</i>	<i>Luboň</i>
	<i>Ninonici</i>	<i>Ninoň</i>
	<i>Radonici</i>	<i>Radoň(a)</i>
	<i>Stradonici</i>	<i>*Stradoň</i>
	<i>Strakonici</i>	<i>Strakoň</i>
	<i>!Trgonici</i>	<i>Trgoň(a)</i>
	<i>Tvṛdonici</i>	<i>Tvrdoň</i>
	<i>Vítonici</i>	<i>Vítoň</i>
	<i>Vḷkonici</i>	<i>Vlkoň</i>
-ov-:	<i>Miloňovici</i>	<i>Miloň</i>
	<i>Mimoňovici</i>	<i>Mimoň</i>

▪ **formanty -(u)ň, -un**²⁰⁴

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bohunici</i>	<i>Bohuň</i>
	<i>Žělunici</i>	<i>*Žělun/ *Žěluň</i>
-ov-:	<i>Boguňovici</i>	<i>Boguň</i>
	<i>Búňovici</i> (← <i>*Bohuňovici</i>)	<i>Búň</i> (← <i>Bohuň</i>)

▪ **formant -or**²⁰⁵

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Tuchořici</i>	<i>*Tuchor</i> z OJ <i>Tuch(o)-</i>

▪ **formanty -och/-oš**²⁰⁶

Podobně jako u OJ utvořených sufixy s konsonanty *k*, *c*, *č* nelze ani u OJ s *ch*-ovými a *š*-ovými sufixy kvůli palatalizaci identifikovat původní podobu OJ.

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Črnošici</i>	<i>Črnoch</i>
	<i>Nidošici</i> (← <i>*Hnidošici</i>)	<i>*Hnidoš</i>
	<i>Kratošici</i>	<i>*Kratoš</i>
	<i>Lutošici</i>	<i>Lutoš</i>
	<i>Nahošici</i>	<i>Nahoš</i>
	<i>Svinošici</i>	<i>Svinoš</i>
-ov-:	<i>Dobrochovici</i>	<i>Dobroch</i>
	<i>Jěrošovici</i> (← <i>*Jarošovici</i>)	<i>Jaroš</i>
	<i>Kosochovici</i>	<i>*Kosoch</i>
	<i>Lubochovici</i>	<i>Luboch</i>
	<i>Lutochovici</i>	<i>Lutoch</i>

204 PLESKALOVÁ 1998, 57, 65.

205 PLESKALOVÁ 1998, 65.

206 PLESKALOVÁ 1998, 58, 61, 74, 83, 100.

Milochovici **Miloch*
Mirošovici *Miroš*
Strupočovici *Strupoch*
Zagnošovici **Zagnoš*

▪ **formanty -uš, -uch, -ýš**²⁰⁷

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	<i>Bělušici</i>	<i>Běluš</i>
	<i>Gorušici</i>	* <i>Goruš</i>
	<i>Třebušici</i>	<i>Třebuš/Třebuch</i>
-ov-	<i>Holýšovici</i>	<i>Holýš</i>
	<i>Zduhovici</i>	* <i>Zduch</i>

▪ **formanty -(a)š, -ša, (-sa), -eš, -iš, -ch, -ech, -uch**²⁰⁸

	<u>DOKLAD</u>	<u>FUNDUJÍCÍ OJ</u>
	! <i>Benešici</i>	<i>Beneš</i>
	<i>Bogšici</i>	<i>Bogeš/Bogša</i>
	<i>Boršici</i>	<i>Boreš/Borša</i>
	<i>Byšici</i>	* <i>Byš</i>
	<i>Dalešice</i>	<i>Daleš</i>
	<i>Dnešici</i>	* <i>Dneš</i> nejasné
	<i>Dobšici</i>	<i>Dobeš</i>
	<i>Domašici</i>	<i>Domaš</i>
	<i>Golašici</i>	<i>Golaš</i>
	<i>Heršici</i>	<i>Hereš/Herša</i> z něm. OJ s <i>Her(i)-</i>
	<i>Chotěšici</i>	<i>Chotěš</i>
	<i>Klešici</i>	* <i>Kleš</i> /* <i>Klech</i>
	<i>Křěšici</i>	* <i>Křěch</i> /* <i>Křěš</i>
	<i>Lenešici</i>	<i>Leneš</i>
	<i>Ľubešici</i>	<i>Ľubeš</i>
	<i>Malešici, Malšici</i>	<i>Maleš/Malša</i>
	<i>Morašici</i>	<i>Moraš</i>
	<i>Otěšici</i>	<i>Otěš/Otěch</i>
	<i>Pašici</i>	<i>Paš/Pach</i>
	<i>Pořěšici</i>	<i>Pořěš/Pořěch</i>
	<i>Prakšici/Praksici</i>	<i>Prakeš</i> /* <i>Praksa</i>
	<i>Rakšici</i>	<i>Rakeš</i>
	<i>Řěšici</i>	* <i>Řěch</i> snad z OJ <i>Richard</i>
	<i>Skršici</i>	<i>Skrch</i>
	<i>Svojšici</i>	<i>Svojša</i>
	<i>Těšici</i>	<i>Těch/Těš</i>

207 PLESKALOVÁ 1998, 60, 75, 100.

208 PLESKALOVÁ 1998, 58–62, 74–76, 82, 98–99.

	<i>Třebešici</i>	<i>Třebech/Třebeš</i>
	<i>!Tršici</i>	<i>Trch/Trš</i>
	<i>!Tulešici</i>	<i>*Tulech/*Tuleš</i>
	<i>Vašici</i>	<i>Vaš</i>
	<i>Vyklašici</i>	<i>*Vyklaš</i>
	<i>Zlešici</i>	<i>Zlech/Zleš</i>
	<i>Želešici</i>	<i>Želech</i>
-ov-:	<i>Běchovici</i>	<i>Běch</i>
	<i>Beneševici</i>	<i>Beneš</i>
	<i>Bogušovici</i>	<i>Boguš</i>
	<i>Bochovici</i>	<i>Boch</i>
	<i>!Branšovici</i>	<i>Braniš</i>
	<i>Búševici</i> (← <i>*Bogušovici</i>)	<i>Búš</i> (← <i>Bohuš</i>)
	<i>Cětišovici</i>	<i>Cětiš</i>
	<i>Cětochovici</i>	<i>Cětoch</i>
	<i>Čelechovici</i>	<i>Čelech</i>
	<i>Divišovici</i>	<i>Diviš</i> z OJ <i>Dionysius</i> , nebo domácího OJ s <i>Div-</i>
	<i>Dobřechovici</i>	<i>Dobřech</i>
	<i>Gobšovici</i>	<i>*Gobša</i>
	<i>Golešovici</i>	<i>Goleš</i>
	<i>Gořešovici</i>	<i>Gořeš</i>
	<i>!Hlušovici</i>	<i>Hluš/Hluch</i>
	<i>Chotěševici</i>	<i>Chotěš</i>
	<i>Chotšovici</i>	<i>*Chotša</i>
	<i>Janiševici</i>	<i>Janiš</i>
	<i>Kajišovici</i>	<i>*Kajiš</i>
	<i>Kochovici</i>	<i>Koch</i> z OJ <i>Koli-/Koji-</i> + <i>-ch</i> , nebo z OJ <i>Kochan</i>
	<i>Lubeševici</i>	<i>Lubeš</i>
	<i>!Machovici</i>	<i>Mach</i>
	<i>Maršovici</i>	<i>Mareš</i>
	<i>Mašovici</i>	<i>Maš</i>
	<i>Myslechovici</i>	<i>Myslech</i>
	<i>Parišovici</i>	<i>*Pariš</i>
	<i>Polišovici</i>	<i>Poliš</i>
	<i>Přišovici</i>	<i>Přiš</i>
	<i>Radochovici</i>	<i>Radoch</i>
	<i>Rašovici</i>	<i>Raš</i>
	<i>Sedlešovici</i>	<i>Sedleš</i>
	<i>Skochovici</i>	<i>Skoch</i>
	<i>!Slušovici</i>	<i>Sluš</i>
	<i>Sobešovici</i>	<i>Sobeš</i>
	<i>Stichovici</i>	<i>Stich</i>
	<i>Střěšovici</i>	<i>Střěš/Střech</i>
	<i>Ščechovici</i>	<i>Ščech</i>
	<i>Uněšovici</i>	<i>Uněš</i>
	<i>Velešovici</i>	<i>Veleš</i>

Volišovice *Voliš*
 Vr̂ševici *Vrš*
 Všechnovici *Všech*
 Želechovici *Žělech*
 Žělichovici *Žělich*
 Žichovici *Žich*

Propriální neantroponymický základ

DOKLAD FUNDUJÍCÍ VJ
Rajgradici oikonymum *Rajgrad*
Dunajovici hydronymum *Dunaj*

Apelativní a verbální základy

▪ **názvy osob**

U následujících MJ je možná fundace jak apelativy, tak OJ: *Biskupici* ‚ves lidí biskupových‘, nebo z OJ *Biskup*.

DOKLAD
Biskupici *biskup*
Kněžici *kněz* ‚kníže, kněz‘
Knienici *knieni* ‚kněžna, jeptiška‘
Kralici/Králici *král*
Kralovici/Královici *král*
Opatovici *opat*
Popovici *pop* ‚kněz‘

▪ **názvy porostu, terénu**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD
Lužici *luh* ‚luh, les, lesní palouk‘²⁰⁹
Strážnici, Strážovici ‚ves strážců‘, nebo z OJ *Stráž*
Drnovici ‚lidé bydlicí na drnovém místě‘, nebo z OJ **Drn*
Žárovici ‚ves lidí bydlicích na vypáleném místě‘, nebo z OJ
Žár

▪ **deverbativa**

DOKLAD FUNDUJÍCÍ ZÁKLAD
Počepici verbální základ s kořenem *-čap*.²¹⁰

209 VONDROVÁ – KLAIN – BLAŽEK 56 uvádí, že MJ *Lužice* v Čechách mohou souviset se srbskou *Lužici*, jak by nasvědčovala geografická blízkost jmen.

210 PF vykládá MJ z OJ **Počap* [PF III, 390], J. SPAL jako deminutivum od MJ *Počapy* [1971a]. Zde se kloníme k verbálnímu základu *-čap*, který je např. v nářečním *čapnout* [viz rovněž Staročeský slovník III, 308].

Pohořelici pohořeti
Záběhlíci zaběhnúti (sě)

Oikonyma utvořená z apelativních základů sufixem *-(ov)ici* a prefixem jsou uvedena v 2.2.

2.19.7 Shrnutí

2.19.7.1

MJ na *-(ov)ici* představují ve zkoumaném období nejpočetnější oikonymický typ: z jejich 730 dokladů je formantem *-ici* utvořeno 411 oikonym, rozšířenou variantou *-ovici* o něco méně, 329 oikonym. Obě varianty jsou tedy zastoupeny poměrně vyrovnaně. K zajímavým výsledkům dospějeme sledováním jejich zastoupení s ohledem na typ fundujícího antroponyma: je zřejmá tendence spojování určitých typů OJ s jednou z variant. Následující tabulka zachycuje podíl obou variant při odvozování z vybraných typů fundujících antroponym:

TYP OJ	VARIANTA SUFIXU	
	-ici	-ovici
onymizace apelativa	44	51
cizí OJ	18	15
složené OJ	72	7
konverze	39	38
k-ové/c-ové formanty <i>(-k, -č, -ek, -ka, -ec, -ík, -ák)</i>	35	77
t-ové formanty <i>(-ata, -ota, -t(a), -ut(a), -sta)</i>	47	3
-j, -ěj	0	19
n-ové formanty <i>(-a)n, -en/-na, -ín, -ň, -oň(a), -uň, -un)</i>	60	16
ch-ové/š-ové formanty	42	56

Tendenci k odvozování variantou *-ici* jeví zvláště složená antroponyma (*Domaslavíci*), antroponyma s t-ovými (*Prachaticí*) a n-ovými formanty (*Bratroníci*). Naopak většina formací odvozených z antroponym s k-ovými/c-ovými formanty (*Sobolkovíci*, *Juříkovíci*, *Novákovíci*) a všechny odvozené z OJ na *-j, -ěj* (*Prostějovíci*) preferují variantu *-ovici*. U ostatních typů OJ jsou počty formací s oběma variantami relativně vyrovnané; z řady OJ se odvozuje oběma variantami, např. *Žiríci/Žirovici*.

Důvody nastíněné distribuce mohou být různé. U složených OJ a OJ s t-ovým sufixem hraje roli délka výsledné formace: tato

OJ jsou většinou tříslabičná a připojením sufixu *-ovici* by vzniklo pětislabičné MJ. Tak dlouhým formacím se oikonymie vyhýbá.²¹¹ Zakončení *-(ě)jici* by vedlo k obtížné výslovnosti dvou artikulačně příbuzných hlásek, *j* a *i*; u *k*-ových formantů zabraňuje formant *-ov-* nežádoucí alternací *k* → *č*. U *n*-ových antroponymů může být volba varianty *-ici* opřena o existenci četných singulárových MJ na *-nicě* (*Lomnicě*, *Chvojnicě*). Na volbu varianty mohou mít vliv i mimojazykové důvody, např. jména okolních lokalit apod.; ty však naší analýzou není možné postihnout.

2.19.7.2

Některá oikonyma odvozená ze základů označujících povolání (*Kovalovici*, *Kuchařovici*, *Koňářovici*) bývají v literatuře považována za významové ekvivalenty služebných MJ, pojmenovávajících vykonavatele určitého povolání: např. *Koňářovici* ‚ves krmičů koní‘ [KRZEMIENSKA – TRĚŠTÍK 653; STSO 51, 57, 58]. V naší práci je – v návaznosti na jejich pojetí v české oikonymii – chápeme jako deantroponymická MJ: existence OJ *Koval* a *Kovář* v české antroponymii je navíc doložena a v nejstarším období tato OJ vystupují i jako fundující báze jiných typů MJ (*Kovalův*, *Kovářův*).

2.19.7.3

S vysokým podílem MJ na *-(ov)ici* na celkovém počtu analyzovaných jmen koresponduje i dnešní zastoupení typu v české oikonymii: uvádí se, že na území Čech je v současnosti 5000 těchto MJ, což představuje téměř třetinu všech oikonymů na území Čech. Znamky produktivity nesou už nejstarší doklady oikonymů tohoto typu.

Bezesporu největší výhodou formantu *-(ov)ici* je spojitelnost se všemi typy fundujících antroponymických základů (OJ složená, přejatá, vzniklá onymizací, konverzí, hypokoristika různých typů), přičemž jak bylo výše zmíněno, lze sledovat určité rozvrstvení obou variant. Tato schopnost byla významnou předností oproti např. rovněž bohatě zastoupeným posesivním MJ, která si však ve zkoumaném období stále nesla pozůstatky odvozování podle kmenového principu. Tím, že formant *-(ov)ici* žádné kmenové ani rodové omezení neměl, měl největší předpoklady stát se velmi produktivním.

Jak dokládají formace *Pohořelici* nebo *Záběhlci*, dochází už v nejstarší době k překračování původní výhradně antroponymické báze a k jejímu rozšiřování o základy apelativní. Vedle sufixace se do tvoření MJ s *-(ov)ici* zapojuje i prefixace (2.2).

²¹¹ S tendencí zmenšování počtu slabik se setkáme i v antroponymii u zkracování složených OJ *Držislav* → *Drslav* apod. [SVOBODA 1964, 63].